

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı

**İLKÖĞRETİM 4. SINIF SOSYAL BİLGİLER TARİH
KONULARININ ÖĞRETİMİNDE KANIT TEMELLİ
ÖĞRENME MODELİ: BİR AKSİYON ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜLYA IŞIK

İSTANBUL 2008

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı

**İLKÖĞRETİM 4. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ TARİH
KONULARININ ÖĞRETİMİNDE KANIT TEMELLİ
ÖĞRENME MODELİ: BİR EYLEM ARAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜLYA IŞIK

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. DURSUN DİLEK

İSTANBUL 2008

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı

Hülya IŞIK tarafından hazırlanan İLKÖĞRETİM 4. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ TARİH KONULARININ ÖĞRETİMİNDE KANIT TEMELLİ ÖĞRENME MODELİ: BİR AKSİYON ARAŞTIRMA başlıklı bu çalışma, [21.01.2008] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmzalar

Danışman: Doç. Dr. Dursun DİLEK

_____

Üye : Prof. Dr. Ramazan ÖZEY

_____

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ali YILMAZ

_____

Yedek Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul ORAL

_____

ÖNSÖZ

İlköğretim sosyal bilgiler dersi içerisinde yer alan tarih konularının öğretiminde, değişen paradigmalara birlikte hangi öğretim yöntem ve tekniklerinin işe koşulması gerektiği ve tarihsel öğrenme/anlamanın nasıl şekillendiği araştırılması gereken konular arasında yer almaktadır. Küçük yaşlarda tarihsel öğrenmenin nasıl olduğu ve onların tarihle buluşturulmasında tarihsel düşünme ve sorgulama becerilerinin nasıl geliştiği önemli yer tutmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerle birlikte farklı türden kaynaklarla çalışma üzerinde odaklanmak gerekmektedir. Öğrencilerin farklı kaynak ve kanıtlarla çalışabilmesi için, bunların öğrenciler tarafından anlaşılabilir olması gerekir. Bu nedenle öğrencilerin yaş gruplarına uygun kaynaklarla çalışılması en doğrusudur. Bu yaş grubu öğrencilerinin kendi doğası gereği meraklı olduğunu biliyoruz. Bu öğrenme merakı geçmişte yaşanan olaylara karşı daha bir yoğundur. Oluşturmacı paradigma açısından böylesi bir merak, tam da uygun bir öğrenme zeminini oluşturur. İncelenen farklı kaynaklar ve tarihsel kanıtlar öğrencilerin kendi doğrulama ve yanlışlamalarını ortaya koyarken tek ve kesin bir bilginin olmadığı sonucuna ulaşmalarına da yardımcı olur. Tüm bunlardan hareketle bu çalışmada 9–10 yaş grubundaki öğrencilerin tarihle buluşturulması ve tarihsel düşünceleri araştırılmıştır.

Araştırma sürecinde, her türlü kaynak, bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen saygıdeğer hocam Sayın Doç. Dr. Dursun Dilek'e çok teşekkür ederim. Çalışmalarımı gerçekleştirebilmem için bana her türlü desteği sağlayan Erenköy İlköğretim Okulu Müdürü Sayın Sabahattin Demir'e, çalışma arkadaşlarıma ve eylem araştırmaya katılan öğrencilerime, tez yazımında her zaman fikirlerimizi paylaştığımız arkadaşım Ramazan Alabaş' a çok teşekkür ederim. Ayrıca beni her zaman yüreklendiren anneme ve hep yanımda olan sevgili eşime de sonsuz teşekkürler...

Hülya IŞIK

ÖZET

İLKÖĞRETİM 4. SINIF SOSYAL BİLGİLER TARİH KONULARININ ÖĞRETİMİNDE KANIT TEMELLİ ÖĞRENME MODELİ: BİR AKSİYON ARAŞTIRMA

Bu araştırmada, küçük yaştaki çocukların sosyal bilgiler dersleri içerisinde yer alan tarih konuları ile buluşturulmasında kanıta dayalı öğretim uygulamalarının kullanılması ele alınmıştır.

Araştırma ilköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde 9-10 yaş grubundaki 42 öğrenci ile yürütülmüştür. Farklı türden kaynaklar yanında sözlü tarih çalışmalarının da yürütüldüğü araştırmada küçük yaştaki çocukların tarihsel düşünme gelişimi, tarih disiplininin değişim, süreklilik, zaman ve mekân, sebep ve sonuç gibi temel kavramlarının ışığında kanıt temelli öğrenme etkinlikleri vasıtasıyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma, İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesi boyunca nitel aksiyon araştırmanın “Uygulayıcının Aynı Zamanda Araştırmacı Olduğu” yaklaşımı ile yürütülmüştür. Veri toplama araçları olarak öğrenci görüşme formları, öğrenci ürünleri ile öğrencilerin sınıftaki söylemleri ve grup içi tartışmalarını belirleyebilmek amacıyla video-kamera kayıtları kullanılmıştır. Veriler betimsel analiz, içerik analizi ve söylem analizi yaklaşımları ile çözümlenmiştir.

Bulgular; 9–10 yaş grubundaki öğrencilerin bireysel ve grup çalışmaları sonucunda, “kanıt temelli öğrenme” modeli uygulamalarıyla tarihsel sorgulamaları öğretmen rehberliğinde yapabildiklerini, öğrencilerin tarihsel düşünme becerileri üzerinde olumlu etkiler yapabildiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretimi, Tarih Öğretimi, Tarihsel Düşünme, Tarihsel Öğrenme, Tarihsel Anlama, Kaynakların Kullanımı, Tarihsel Kanıt, Kanıt Temelli Öğrenme.

ABSTRACT

EVIDENCE BASED LEARNING MODEL IN PRIMARY SCHOOL, SOCIAL STUDIES LESSON: AN ACTION RESEARCH

This research explores the use of evidence based learning activities in teaching history to young pupils.

42 pupils aged 9-10 took part in the study. Different historical sources and oral history were used in learning activities through evidence based learning model to investigate young children's development of historical thinking in the light of key historical concepts like change and continuity, time and place, cause and effect.

The theme of "Learning my Past" in the "Culture and Inheritance" thematic strand (learning area) was chosen from social studies curriculum in the action research process. Video-recorded data were collected through pupils' interview forms, materials that were produced by children, classroom talks, and group discussions. Descriptive, content and discourse analysis techniques were used to interpret the data gathered from the class.

Findings show that pupils aged 9-10 who practice evidence based learning activities individually and in groups can make historical questioning under teacher's guidance. This also has positive influences in their historical thinking skills.

Key Words: Social Studies Teaching, Historical Thinking, Historical Learning, Historical Understanding, Using sources, Historical Evidence, Evidence Based Learning.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
I. GİRİŞ.....	1
1.1. PROBLEM DURUMU	2
1.1.1. Problem	4
1.1.2. Problem Cümlesi	4
1.1.2.1. Alt Problemler	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
1.4. SAYILTILAR VE SINIRLILIKLAR.....	6
1.4.1. Sayılıtlar	6
1.4.2. Sınırlılıklar.....	6
1.4.3. Tanımlar	7
II. LİTERATÜR BİLGİLERİ.....	8
2.1. TARİH NEDİR?	8
2.2. TARİH FELSEFESİNİN POSTMODERN TARİH ÖĞRETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ NELERDİR?	10
2.3. ULUSLAŞMA SÜRECİNDE TARİHİN ÖNEMİ NEDİR?	12
2.4. ETKİLİ TARİH ÖĞRETİMİ	12
2.5. TARİH ÖĞRETİMİNE GETİRİLEN FARKLI BAKIŞ AÇILARI	14
2.5.1. Bruner	14
2.5.2. Gagne.....	17
2.5.3. Lev Vygotsky	18
2.5.4. Piaget	19
2.6. OLUŞTURMACILIK VE KANIT TEMELLİ ÖĞRENME	20
2.7. TARİHSEL KAYNAK VE KANITLAR.....	21
2.7.1. Kanıtların Sınırlılığı.....	22
2.8. TARİH ÖĞRETİMİNDE DİLİN ÖNEMİ	23
2.9. TARİHSEL KAYNAKLARIN ÇEŞİTLERİ	24
2.9.1. Birincil Kaynaklar	24
2.10. KANITLARIN TARİHSEL ANLAMA ÜZERİNDEKİ ETKİLİLİĞİ	26
2.10.1. Mitsel Evre (<i>Mythic Stage</i>)	26
2.10.2. Romantik Evre (<i>Romantic Stage</i>)	28
2.10.3. Felsefi Evre (<i>Philosophic Stage</i>)	31
2.10.4. İronik Evre (<i>Ironic Stage</i>).....	33
2.11. TARİHSEL KANIT TÜRLERİ	35
2.11.1. Yerel Kayıtlar	35
2.11.2. Şehir Rehberleri	36
2.11.3. Eski Haritalar	36
2.11.4. Yerel Gazeteler	36
2.11.5. Bireysel Kayıtlar (Yerel Halktan Elde Edilebilecek Kayıtlar).....	36
2.11.6. Nüfus Sayımı İstatistikleri	36
2.11.7. Eski Topografik Fotoğraflar ve Baskılar	37
2.11.8. Yerel Tarih Kitapları.....	37
2.11.9. Yerel Resmi Kayıtlar	38
2.11.10. Tarih Dosyaları	38
2.12. GEÇMİŞİN İZİNİ SÜRMEK	39
2.13. ORGANİZASYON.....	39

2.13.1. Fotoğraf Kullanımı	40
2.13.2. Sokak Haritalarını Kullanma	41
2.13.3. Nüfus Sayımı Sonuçları	42
2.14. KİŞİSEL VE AİLEVİ ÇALIŞMALAR	43
2.15. BAŞILMIŞ MATERYALLER	44
2.16. ÖĞRENCİLERE TARİH YAZIMININ ÖĞRETİLMESİ	45
III. YÖNTEM	47
3.1. ARAŞTIRMA MODELİ	47
3.2. EYLEM ARAŞTIRMASININ GERÇEKLEŞTİRİLDİĞİ GRUP	48
3.3. VERİLERİN TOPLANMASI	49
3.4. VERİLERİN ANALİZİ	49
3.4.1 Betimsel Analiz	49
3.4.2 İçerik Analizi	50
3.4.3. Konuşma ve Söylem Analizi	51
IV. BULGULAR VE YORUM.....	52
4.1. KANITLARIN TARİHSEL ANLAMAYA YANSIMALARI	52
4.1.1. “Kanıt” Kelimesinin Çağrıştırdıkları:	52
4.2. GEÇMİŞİMİ ÖĞRENİYORUM: KÜLTÜR VE MİRAS	53
4.2.1. Aile Tarihimi Araştırıyorum	53
4.2.2. Geçmişten Bugüne Kültürümüz: Eski ve Yeniye Karşılaştırma.....	97
4.2.3. Değişim ve Süreklilik	99
4.2.4. Geçmişin Koridorlarında Yürüyüş: Nesnelere	109
4.2.5. Büyüklerim Küçükken: Bir Görüşme Etkinliği	113
4.2.6. Kahramanlarımız	119
4.2.8. Cepheden Mektup Var	151
4.2.9. Dervent Deresini Duman Bürüdü: Bir Efsane	169
V. SONUÇ VE ÖNERİLER	191
5.1. SONUÇLAR	191
5.2. ÖNERİLER	191
5.2.1. Milli Eğitim Bakanlığı’na Yönelik Öneriler	192
5.2.2. Öğretmenlere Yönelik Öneriler	193
5.2.3. Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Yönelik Öneriler	194
KAYNAKÇA	196
EKLER.....	200
EK-1 UYGULAMA SÜRECİNCE KULLANILAN ÇALIŞMA KAĞIDI ÖRNEKLERİ	201
EK-2 ÖĞRENCİ ÜRÜNLERİNDEN ÖRNEKLER	204
EK-3 ARAŞTIRMA SÜRESİNCE KULLANILAN GÖRSEL KANITLARDAN ÖRNEKLER	208

KISALTMALAR

KTÖ: Kanıt Temelli Öğrenme

akt: Aktaran

bkz: Bakınız

KÖ: Kız Öğrenci

EÖ: Erkek Öğrenci

I. GİRİŞ

Günümüz post modern bilim dünyasında bilginin paylaşımı hızla çoğalmaktadır. Bu paylaşım hızlı bir şekilde kişilerin kendi özgün düşüncelerini ortaya koyma fırsatını yakalamasına yardımcı olmuştur. Post modernizm oldukça geniş anlamlar içerir. Bu kapsam genişliği post modernitenin kesin yargılardan uzaklaşmasını gerektirir. İçinde yaşadığımız dünyanın farklı renklerde, seslerde, lezzetlerde algılanması postmoderniteyi daha anlamlı kılmaktadır. Postmodernite kavramını moderniteden ayırmak değil birbirinin devamı niteliğinde algılamak daha anlamlı olacaktır. Süreklilik arz eden bu devinim tüm disiplinleri etkilediği gibi elbette eğitim sürecini de büyük ölçüde etkilemiştir. Özellikle küreselleşen ve gittikçe dünya köyü haline gelmeye başlayan dünyamızda, geçmişteki yaşantıların yeniden gözden geçirilmesi ve yaşananların eleştirel ve çok yönlülüğü geliştirecek bir biçimde yeniden ele alınması gereği ortaya çıkmıştır. Zira tarih hala bilinmezlerle doludur.

Gelişen dünyada her alanda olduğu gibi tarihte de gelenekselin dışına çıkma çabaları göze çarpmaktadır. Örneğin Amerika’da 1900’lü yılların başlarında ortaya çıkan ve Dewey’nin de aralarında bulunduğu pek çok eğitim bilimcisi tarafından kabul gören “İlerlemecilik” son yıllarda yerini “Oluşturmacılık”a bırakmıştır. Bu oluşumları birbirinin devamı niteliğinde görmek yanlış olmaz. Böylece ilerlemeci paradigma bugünün alt yapısını hazırlamıştır.

1980’li yıllardan itibaren gelişmiş ülkeleri etkisi altına almaya başlayan postmodern eğitim anlayışının ortaya çıkmasının nedeni demokratik yapının sağlamlştırılması düşüncesidir. Zira öğretmen-öğrenci arasındaki ilişkinin gelenekselden uzaklaşması temelde demokrasinin tabana yayılması ilkesini düstur almaktadır. Bu noktadan hareketle, öğrenci merkezli eğitimin tarih öğretimine en önemli yansımalarından biri olan kanıt kullanımından söz etmek yerinde olacaktır.

Küreselleşme adı verilen paylaşım zenginliği, “tek ve tam bir doğru” zemininden bizleri uzaklaştırmıştır. Dolayısıyla, küreselleşme henüz belirgin bir dünya pratiği düzlemine gelmemiştir. Ancak yaşanan bu geçiş sürecinin tarih üzerindeki etkileri, tarihe çok yönlü bir bakış ve demokrasi kültürünün gelişimine katkı şeklinde kendini göstermiştir. Bu etki, demokratik ve tüketici kültür içerisinde her çeşit ve türde tarih yazımını geliştirmiştir.

Tarih elbette sadece bize anlatılanlardan ibaret değildir. Jenkins’e (1999) göre:

Tarihi, salt gösterenin tarihi olarak görmek, ortaya tarih koymaz. Ortaya konulanı hiçliğe indirgemek ise onu hiç kılıyor demek değildir. Hiçliğe ya da yokluğa kadar indirgenen (tarih), Descartesci mantıkla bile, kuşkucunun varlığına işaretle, kuşkulanılanın var oluşunun bir göstergesidir (s.77).

1.1. PROBLEM DURUMU

Geleneksel öğretim sistemlerinin öğrencilerde kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirmediği ve bilginin günlük yaşantıya transfer edilemediği düşüncesinden hareketle eğitimde yeniden yapılanmaya duyulan ihtiyaç sosyal bilgiler öğretimini de kapsamaktadır. Böylesine ciddi bir yapılanma sürecinde ortaya çıkan en önemli unsurlardan biri de öğrencilerde bilimsel çalışma yöntemini kullanma becerilerinin geliştirilmesidir.

Bir tanım ya da bir kelime heceleme öğrenmenin bile aktif ve kompleks bir zihinsel süreç olduğu bilinmektedir (Özden, 2003, s.24). Bu zihinsel süreç her bireyde farklı öğrenme kodlarının olduğunu ve öğrenme ediminin gerçekleşmesinin herkes için farklı bir yapılanma meydana getirdiğini ortaya koymaktadır. Nitekim, Özden’e göre (2003) öğrenme konusunda bugün ulaşılan nokta, öğrencinin kendisine aktarılan bilgileri aynen almadığı, aksine kendisine ulaşan her bilgiyi süzgeçten geçirip yorumlayarak kendi dünyasında bir anlam yüklemeye çalıştığıdır (s 24).

Tarih öğretiminde kullanılan “kanıtlar”, duyu organlarımızla algılayabildiğimiz gerçekliklerdir. Ellul (2004), bu gerçekliklere ‘imaj’ adını veriyor ve imajların kendi

içinde çelişki taşıdığını belirtiyor. Ellul'a göre, imajlar belirsiz değildir: tutarlı, güvenilir ve belirli sınırlar dahilinde; ancak anlamsızdır. Kültüre, öğrenmeye ya da bir diğer boyutun araya girmesine bağlı bir çok anlamı bulunabilir. O nedenle, imaja bakmadan önce görmeyi öğrenmeliyiz. Gördükten sonra, onu yorumlamayı öğrenmeliyiz. Kesinliğin algıladığımız gerçeklikle ilgili olduğunu belirten Ellul, bu gerçekliğin de sınırlı bir gerçeklik olduğunu ve bu gerçekliğin içinde yaşamamız gerektiğini vurguluyor (s.33). Böylece görsel objeler öğrencilerin algılayışlarıyla, kendi gerçekliklerine dönüşecektir.

Jenkins, (1999) 'kanıt' teriminin 'geçmişin izleri' olarak adlandırılmasını ister. Elton'un ise bu tür izlere 'kanıt'adını verdiğini belirtir (s.61). Her ne adla anılırsa anılsın, tarihçilerin yeterli miktarda kanıt karşısında, bu kanıtların ağırlığını kabullenmekten başka çareleri kalmıyor. Tarih öğretiminde, günümüze değin eksik kalan "kanıtlara dayalı öğrenme" etkinlikleri, toplumumuzda pek çok alanda gerekliliğini hissettirmektedir. Kanıt ve belge olmadan, farklı kaynaklardan araştırılmadan, önyargılı bir şekilde olaylara bakan ve araştırmayan, sorgulamayan, kendisine sunulan bilgilerle yetinen, olayların temeline inemeyen, yüzeysel ve sığ yorumlarla perspektif kazanamayan bir toplum yapısından, medeni toplum yapısına ulaşmada, 'kanıt' ve 'kaynak' kullanımının toplumda yerleştirilmesinin önemi yadsınamaz.

Sosyal Bilgiler dersinde, kaynak ve kanıtlarla girilen etkileşim öğrenmeyi hızlandırır ve kalıcı hale getirir. Vygotsky' ye göre de, bilgili bireylerle girilen etkileşim, öğrenme potansiyelini artırır (Özden, 2003). Bu noktada, bilgili bireylerden kasıt, kaynak ve kanıt temeline dayandırılan tarih öğretiminde sıkça başvurulan sözlü tarih etkinliğinde yararlandığımız kaynak kişilerdir. Bu kaynak kişiler birincil kaynaklar olarak kabul edilmektedir.

Geleneksel eğitimde kaynakları belirleyen, bulan ve kaynaklarla irtibat halinde bulunan öğretmen olduğu halde, yeni öğrenme kuramına göre tüm bunları gerçekleştirecek olan hem öğrenci hem de öğretmenin kendisi olacaktır.

Bu araştırma, öğrencinin tarihsel belge, kaynak ve kanıtlara dayanarak kendi anlam dünyasını oluşturabilmesi açısından yeni eğitim programına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Öğrenci merkezli ve öğrencileri küçük birer bilim adamı gibi çalışmaya yönlendirici nitelikte bir uygulamadır.

1.1.1. Problem

Bu araştırmanın problemi; ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin, tarihsel kanıtların sorgulandığı sınıf ortamını bir laboratuvar gibi kullandıklarında, edilgen üçüncü şahıs durumundan etken birinci şahıs durumuna gelmesinin mümkün olabileceği esasına dayanmaktadır.

Aynı zamanda, araştırma süresince; “Öğrencinin küçük bir tarihçi gibi çalışmasının, tarihsel düşünme ve öğrenme düzeyine etkileri nelerdir?” sorusuna cevaplar aranması amaçlanmıştır.

1.1.2. Problem Cümlesi

Tüm bunlardan hareketle, araştırmanın problem cümlesini “İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde kanıt temelli öğrenmenin, tarihsel anlamaya etkileri nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır.

1.1.2.1. Alt Problemler

Problem cümlesine bağlı olarak araştırmanın alt problemleri ise şöyle sıralanabilir:

1. Tarihsel düşüncenin gelişiminde önemli bir yere sahip olan kaynak kullanımını sorgulama becerisini geliştirir mi?
2. Tarihsel bilgiyi yapılandırma ve kişisel yorumunu ortaya koyma durumu nedir?
3. Tarihsel dilin kullanımını ne düzeydedir?
4. Sınıfta kullanılan söylem türü nedir?

5. Tarih öğretimi sırasında kullanılan tarihsel kanıtlar, sınıf içinde birer öğretim materyaline dönüştürüldüğünde, öğrenci bilgiyi ne şekilde yapılandırmaktadır?
6. Kanıt ve kaynakların, öğrencinin bilgiyi yapılandırması üzerindeki etkileri nelerdir?

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Tarihi salt okuyarak anlamak ve yorumlamak ilköğretim 4. sınıf öğrencileri açısından oldukça zorlayıcı bir etkinliktir. Zira bu yaş grubundaki öğrenciler okuduklarını zihinlerinde canlandırabilmek için görsel açıdan zengin materyal kullanımına gereksinim duyarlar. Bu bağlamda araştırmada kullanılan tarihsel kaynaklarla, öğrencilerin önlerine her olay hakkında eksiksiz bir tablo koymak değil, farklı ve zıt bakış açılarını analiz edip yorumlamalarını sağlamak amaçlanmıştır. Dolayısıyla, araştırmanın amacı; geçmişten günümüze ulaşan her türlü obje, resim, fotoğraf, eşya, yazı vs. tarihsel kanıtın; tarih öğretiminde geçmişin öğrenilmesi üzerine etkilerini incelemektir, şeklinde ifade edilebilir.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Günümüzde çağdaş öğrenme sistemleri, öğrencilerin araştırma süreçlerine aktif olarak katılımını amaçlamaktadır. Bilişsel kuramlara göre öğrenme, doğrudan gözlemlenemeyen zihinsel bir süreçtir. Bireyin çevresinde olup bitenlere bir anlam yüklemesidir. Bu anlamlandırma sürecini etkileyen pek çok iç ve dış etkenlerin olduğunu biliyoruz. Nichol (1996), uygun materyaller kullanıldığında öğrencilerin çok karmaşık kavrama düzeyine ulaşabildiklerini belirtmiştir (s.26).

Araştırmada tarihsel anlamının gerçekleştirilebilmesi için, kanıtı sorgulamaya dayalı ve tarihsel duyarlılığı, yaratıcılığı içeren düş gücüne dayalı etkinliklere yer verilmektedir. Okullar bilimlerin temel özelliklerinin öğrenciye sunulduğu yerlerdir ve bu açıdan bakıldığında eğer tarihsel öğrenmenin öğrencilerde geliştirilmesi isteniyorsa, öğrencilere tarih çalışma disiplinin de verilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde ilköğretimdeki küçük çocuklar ile yürütülen KTÖ çalışmalarının uygulanmasına yönelik yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu nedenle araştırmada, özellikle 4.sınıf öğrencileri ile yürütülen KTÖ çalışmalarının tarihsel düşünme becerilerini ne ölçüde geliştireceği konusu araştırılacağından ortaya koyacağı bulgular önemlidir.

Araştırma; öğrencilerin, tarihsel kanıt ve kaynaklardan yola çıkarak, sorgulamaya dayalı bir öğrenme ortamında tarihsel olayları kavrayıp bilimsel geçerliliği olan tarihsel yorumlar yapabilmelerini sağlaması açısından önemlidir

Ayrıca bu araştırma, tarihsel düşünme üzerine yapılan çalışmalara alan yazında eklemelerde bulunma ve özellikle küçük yaşlardaki çocukların tarihsel düşünme ve anlamalarını sınıf içi uygulamalarla göstermesi açısından elde edilen bulgular önem taşımaktadır.

1.4. SAYILTILAR VE SINIRLILIKLAR

1.4.1. Sayıltılar

1. Araştırmada elde edilen nitel verilerin geçerli ve güvenilir olduğu,
2. Toplanan verilerin araştırmanın amacına uygun olduğu,
3. Uygulama sürecinin doğal ve samimi bir ortamda gerçekleştiği,
4. Araştırmada objektif kriterlerin kullanıldığı varsayılmıştır..

1.4.2. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 22 kız 20 erkek, toplam 42 öğrenci ile sınırlıdır.

2. Araştırmanın amacına ve kapsamına uygun olarak işlenen 16 ders saati ile sınırlıdır.
3. Araştırmacının yorum gücüyle sınırlıdır.
4. Veri toplama aracı olarak seçilen kanıt temelli öğrenmelerin yapıldığı çalışma yapraklarıyla sınırlıdır.

1.4.3. Tanımlar

Tarihsel Kanıt: Tarihin beslendiği kaynak, kalıntı ve izlerin sorgulanması yoluyla elde edilen işlenmiş veri (Dilek, 2007).

Kanıt Temelli Öğrenme: Tarihi bir eser, resim, fotoğraf, eşya, belge, yazılı ve sözlü kaynakların niye, nasıl ve ne zaman yapıldığına ve bunların geçmişte yaşayan insanların hayatlarını ne ölçüde etkilediğine veya onlar için ne anlam ifade ettiğine dair sorgulama yoluyla yapılan bir öğretim modelidir (Dilek, 2007). Bu modelde öğretim etkinlikleri öğrencileri küçük tarihçiler gibi çalıştırmaya yöneliktir.

Eylem Araştırması: Eylem araştırması bir grup ya da kişi tarafından yapılan çözüm odaklı bir araştırma modelidir. Problemin tanımı, düzenli veri toplama, analiz, verilerin yeniden değerlendirilerek yeni bir hareket tarzı belirlenmesi, problemin yeniden tanımlanması gibi süreçleri içerir. Eğitimde eylem araştırmalarına öğretmen araştırması da denir. Var olan öğretim uygulamasının değiştirilmesi ve iyileştirilmesi hedeflenir (Freebody, 2004, s.85-6; Cohen ve Manion, 1997, s.186).

II. LİTERATÜR BİLGİLERİ

Bu bölümde tarihin neliğinden hareketle tarih öğretimi için kanıtların kullanımı, çağcıl tarih felsefesinin postmodern tarih öğretimi üzerindeki etkileri, uluslaşma sürecinde tarihin önemi ve etkili tarih öğretimine yer verilmiştir. Tarih öğretimini etkileyen pedagojik anlayışlar bu anlayışların temsilcilerine dayandırılarak verilmiştir. İlgili literatür oluşturmacı ve kanıt temelli öğrenme yaklaşımlarıyla ilişkilendirilmiş, kanıt temelli öğrenme açısından önemli görülen kanıt türlerine, bireyin tarihsel anlamasının gelişimine ve öğretim uygulamalarında kullanılabilecek kaynakların neler olduğuna dair açıklamalar yapılmıştır.

2.1. TARİH NEDİR?

Tarih, bir yorumlar zinciridir. Bu yüzden, tarihe tanıklık eden kişiler gördüklerini anlatmakla kalmaz, aynı zamanda gördükleri hakkında kendi yorumlarını da getirirler. Tanık oldukları olaylara belirli bir anlam yüklerler. Yükladıkları anlamlar, kendi dünyalarından kattıkları önyargılar ve fikirlerle şekillenebilir.

Tarih bir bilim olarak sosyal bilimler içerisinde yer almaktadır. Çok klasik bir tanım olmakla birlikte, tarihi tanımlarken geçmişte yaşananlar hakkında elde edilen bilgilerdir diyebiliriz. Ancak geçmişte yaşananların tam olarak bilinebilmesi oldukça güçtür. Çünkü, Jenkins'in (1996) de belirttiği gibi, geçmişe yapılan yolculukta tarihçinin elde ettiği bulgulara kendi yorumunu katarak bir sonuca ulaşmaya çalıştığı aşıkardır (s.21).

Her ne kadar objektif ve tarafsız olunmaya çalışılsa da yapılan yorumlarda kişisel görüşler ve öneriler de önemli bir yer tutabilir. Bu nedenledir ki; tarihsel bilgilerin oluşumunda gerekli olan şey, geçmiş hakkındaki belge ve verilerdir. Belge ve kanıtlara dayandırılarak bilimsel metotlarla ele alınan tarihsel çalışmalar, geçmişin gerçeğine yaklaşılması açısından önemli bulunmaktadır. Köstüklü'nün (2006) de

belirttiği gibi belge ve çeşitli verilerin bilimsel metotlarla incelenmesi tarih bilimini doğurmuştur (s.11)

İnsanoğlunun başlangıcından bugüne değin sosyal bir varlık olduğu bilinmektedir. Sosyal çevresiyle bütünleşmek zorunda olan insanoğlunun kendini tanıma sürecinde geçmişini de bilmesi gerektiği düşünölmektedir.

- İnsanların geçmişte nasıl yaşadığı
- Geçmişten günümüze kadar yaşanan tarihsel olaylar zinciri içinde olagelen idealler, ideolojiler
- Bu ideallerin uygulanış şekilleri ve doğurduğu sonuçlar

gibi geçmişe dair bilgiler bugünümüzü şekillendirmede bilmemiz gereken konular olarak gösterilebilir. Tüm bu soruların cevaplarını aramak için başvurabileceğimiz referans noktamızın tarih olduğunu söyleyen Köstüklü, tarih biliminin bugünümüzün şekillenmesindeki önemini vurgulamaya çalışmıştır.

Tarihin önemi milleti millet yapan unsurlardan biri olarak; “Tarih bir milletin hafızasıdır” şeklinde özetlenebilir. Peki milletin hafızasını kaybetmesi durumunda ne gibi sorunsallar ortaya çıkabilir? Bu sorunun cevabı muhtemelen bizi tarihin ne olduğu ve öğretilmesinin neden önemli olduğu konusunda düşünmeye sevk edecektir.

Köstüklü’ ye göre (2007), geleneksel olarak tanımlamak gerekirse bir insan bilimi olan tarih, geçmişteki olayları yer, zaman ve faileri göstererek kaynaklara dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içersinde inceleyen bir bilim dalıdır (s.12).

2.2.TARİH FELSEFESİNİN POSTMODERN TARİH ÖĞRETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ NELERDİR?

Tarih bilimi, geçmişin öğrenilmesinde eldeki çeşitli kayıtlardan yararlanmaktadır. Bu nedenle tarih biliminin gelişebilmesi için, tarihsel kanıt niteliği taşıyan her türlü kayıttın incelenmesinin önemli olduğu düşünülebilir.

Ortaçağda Avrupa’da bilimlere karşı bakış açısı değişirken tarihe de yeni boyutlar kazandırılmıştır. XVII. yy başında *Bacon* da, tarih bilimini bellekle örtüştürmeye çalışmıştır. Bellekten hareketle tarihi ele alması, tarih bilimini sadece anımsama düzeyine hapsedmiştir. Çıkış noktası bellek olan bu anlayış geçmişi yeniden keşfetmeye yönelik bir yaklaşımın tohumlarını ekmiştir. Orta çağın düşünce hatalarından kurtulmasını sağlayan bu görüş, tarihi salt anımsama düzeyinde sınırlandırmıştır. Bu nedenle de tarih gittikçe belirsizleşmeye başlamıştır. Anımsama, tarihsel soruşturmayı gereksiz hale getirebilir. Peki ya anımsama olmadığı zaman? Böylesi bir durumda, tarihsel soruşturma, araştırma, belge ve kanıtlar bulma ihtiyacı ortaya çıkar. Bacon, (Collingwood, 1990) tarih için herhangi bir ilke ve yöntem göstermediği gibi, tarihin anımsanmasında ortaya çıkacak eksikliklerin nasıl giderileceği konusunda da herhangi bir soru sormamıştır. (s.73-74).

Bacon’un çağdaşı olan Descartes (1677) ise tarihçileri tanımlarken, başka yüzyılın insanlarıyla konuşan yolcular ifadesini kullanmıştır (s.8). Decartes’in bu konuda değindiği tehlike; başka yüzyılın insanlarıyla konuşurken tarihçinin kendi toplumunun ve yaşadığı zamanın yabancı olabileceği tehlikesidir. Aynı zamanda, tarihçilerin çeşitli gerçekleri atlayıp görmezden gelebilmeleri ve bazı konuları abartmaları da diğer tehlikelerden bazıları olarak sayılabilir.

Günümüz postmodern tarih anlayışında Descartes’in bakış açısı önemini kaybetmiş gözükmektedir. Tarihçiler kendi yüzyılının gerçeğinden uzaklaşmadan, yeni yöntemlerle tarih yazımını devam ettirmektedirler. Ancak Descartes’in tarih felsefesi açısından septik yaklaşımı, günümüz postmodern tarih yazımına katkı sağlamış olabilir.

Yükselen yeni paradigmalara felsefi temellerinin oluşumu olarak düşünülebilecek bakış açıları günümüzden dört yüz yıl önce, Benedictus tarikatından bir grup olan *Bollandistler'in*, kaynaklar sorununda ve rivayetlerin gelişme biçimlerinde abartılmış öğeleri atıp eleştirel biyografiler yazmasıyla başlamıştır. Bu yaklaşım günümüz postmodern tarih yaklaşımının felsefi temelini oluşturmaktadır. Zira günümüzde tarih metodolojisi, kaynakların çeşitliliğini ve kanıtların sorgulanmasını temel alır. Bu yaklaşım, çok yönlü bakış açısının geliştirilebilmesine katkı sağlayıcıdır. Bu nedenle yüzyıllar önce yaşamış olan düşünürlerin ve bilim adamlarının, kaynak ve olayları bilmemize aracı olan nesnelere kritik etmeleri oldukça önemlidir. Tarihçilerin ortaya koydukları bu yöntemi *Leibniz*, (Collingwood, 1990) „Eski Çağ ve Orta Çağ felsefi düşünürlerinin gelişimine uyarlamış, “her zaman bilinmiş olan kalıcı ve değişmez hakikatleri koruyup geliştirerek yeni ilerlemenin sağlandığı sürekli bir tarihsel gelenek anlamındaki felsefe anlayışı” oluşturmuştur (s.78).

Tarih Felsefesi” kavramını ilk kez kullanan *Voltaire* olmuştur. Voltaire, tarihin ne olduğundan ziyade, tarihçinin kendi yorumunun tarih yazımındaki önemini vurgular. Voltaire’a göre tarih; tarihçinin kendi öznel düşüncelerini de içine alır ve her tarihçi kendine özgü bir tarihsel anlayışa sahiptir (Uygur, 1984).

Schleiermacher (Özlem, 1996) için ise tarih bilgisinin oluşabilmesi için ahlak bilgisinin olması gereklidir (s.96). Ona göre, tarihsel olayların- Herder’in “gelenek”, “birikim” dediği bu olaylar silsilesinin- anlaşılabilmesi için elimizde “hermeneutik maksimler” olmalıdır. Ki geçmiş yaşantıların nasıl olduğunu bilmeden yapılan betimlemeler gerçeği yansıtmayabilir. Apriori kurgulardan yola çıkılarak- ki bize bu noktada gerekli olan şeyler tam da tarihsel kanıtlardır- tarihi yorumlayabiliriz.

Ayrıca tarihsel dönemlerin anlaşılabilmesi ve o dönemin toplumsal yapısının iyi çözümlenebilmesi için dilin önemi de yadsınamaz. Schleiermacher’in “tarihsel empiri” adını verdiği tarihsel anlamının oluşabilmesi için, o dönemin yazılı yapıtlarını ve yazılı tarihsel kanıtlarını iyi çözümlenebilmek gerekir. Böylece tarihsel dönemler ve o dönemlerde geçerli olan “genel anlamlar” daha anlamlı yorumlanabilir (Özlem, 1996, s.97).

Bu görüşleriyle Schleirmacher, günümüz postmodern tarih felsefesinin temelini oluşturan hermeneutik yapının kurucularından biri olarak görülebilir.

2.3. ULUSLAŞMA SÜRECİNDE TARİHİN ÖNEMİ NEDİR?

Tarih bir süreklilik bilimidir ve bu yüzden de hala devam etmektedir. Hepimiz birer tarihe sahibiz ve bu tarihin izlerini-etkilerini hala hissedebilmekteyiz. Tarih sadece geçmişti etkileyen ve geride kalmış yaşanmış ve bitmiş bir takım olay ve olgulardan ibaret değildir. Elbette ki, bugünümüzü olduğu gibi geleceğimizi etkileyecek ve şekillendirecektir.

İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserinde belirttiği üzere, milletlerin hayatı da insan hayatına benzemektedir(Köstüklü, 2007,s.11) Toplumsal varoluş ve millet olma sürecinde sağlıklı bir yapıyı oturtabilmek için tarihin öğrenilmesi ve öğretilmesinin yararlı olduğu düşünülmektedir. Zira geleneksel bir devlet yapısına sahip olan gelişmiş toplumların tarihin korunması ve öğretilmesi noktasında hassas oldukları bilinmektedir. Böyle bir geleneğe sahip olmayan toplumların ise bu konunun üzerine önemle eğildiğini görmekteyiz. Örneğin; ABD' nin kısa bir geçmişe sahip olmasına karşın kendi tarihlerinin öğrenilmesi ve tüm dünyaya da empoze edilmesi için özenle çalıştıkları, bu konuda çok çeşitli filmler, romanlar, kitaplar ve hatta çocuklar için hazırladıkları çizgi filmlerle tarih bilincinin kazandırılması konusunda çaba gösterdikleri görülmektedir. Bu çabanın boş bir çaba olmadığı ve yapılan tüm harcamaların, ayrılan tüm kaynakların millet olma süreci açısından tarihin ne denli önemli olduğu noktasında dikkat çekicidir.

2.4. ETKİLİ TARİH ÖĞRETİMİ

Tarih; olaylar ve olgular silsilesidir. Değişimin ve süreğenliğin yaşandığı dinamik bir bilimdir. Bu değişim ve süreklilik-akışkanlık- içersinde yaşananlar hakkında ulaşılmak istenen sonuç, çok çeşitli kaynak ve kanıtlara dayandırılarak ortaya koyulduğu zaman, öğrencilere keşfetmenin hazzını verebilir. Onların tarihe karşı ilgilerinin artmasına ve olumlu tutumlar geliştirmelerine sebep olabilir. Bu olumlu

tutumun geliştirilebilmesi için, sıkıcı olmayan, öğrencide merak duygusunu uyandıran sınıf ortamlarına ihtiyaç vardır.

Dilek (2001) etkili tarih öğretimde kanıtın önemini vurgularken, öğrencilerin kaynakları sorgulamada yaşadıkları güçlüklerle işaret ederek, tarihsel bilginin öğretmen tarafından öğrencilere verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Etkili tarih öğretimi için gerekli teknik ve etkinlikler öğretmenler tarafından dersin içeriğine uygun hale getirilerek zenginleştirilebilir. Etkili tarih öğretiminde, öğretmen de öğrenci de gerek zihinsel gerekse fiziksel olarak aktiftir (s.89-92). Dolayısıyla araştırma da tarihsel anlamının gerçekleştirilebilmesi için, kanıtı ve tarihsel yorumları sorgulamaya dayalı etkinliklere ve tarihsel duyarlılığı ve yaratıcılığı içeren düş gücüne dayalı etkinliklere yer verilecektir.

Okullar bilimlerin temel özelliklerinin öğrenciye sunulduğu yerlerdir ve bu açıdan bakıldığında eğer tarihsel öğrenmenin öğrencilerde geliştirilmesi isteniyorsa, öğrencilere tarih çalışma disiplininin de verilmesi gerekmektedir. Öğrenciler bu şekilde, tarihsel kanıt ve kaynaklardan yola çıkarak, sorgulamaya dayalı bir öğrenme ortamında tarihsel olayları kavrayıp bilimsel geçerliliği olan tarihsel yorumlar yapabilirler.

Elbette, amaç öğrencileri tarihçilik mesleğine hazırlamak değildir. Fakat bir tarihçinin tarih çalışması yaparken geçirdiği süreçlerle tanışan öğrenci tarihsel yorumlarını geliştirecektir. Geçmiş araştırarak ve sorgulayarak gerçekleştirilen yorumlar, kendisine dayatılarak ezberletilen geçmiş zamanın bilgisinden daha değerlidir. Öğrenme tarzı bakımından ele alındığında da bu tarzda, çok yönlü bakış açısı kazandıran bir tarih öğretiminin daha anlamlı olduğu düşünülebilir.

Eleştiren, düşünen, sorgulayan, değerlendiren, yorumlayan ve bu yorumladıklarından yeni bilgiler elde edebilen öğrenciler yetiştirmeyi hedefliyoruz. Tarih öğretiminde bu hedefin gerçekleşebilmesi için, öğrencilere tarih çalışma disiplininin verilmesi gerekmektedir.

Öğrenci tarihi öğrenirken çok çeşitli kaynak ve kanıtları kullanarak;

- Tarihsel anlama ve kavrama
- Kanıtları ve kaynakları sorgulama
- Elde ettiği verilerden kendi yorumunu ortaya koyma

konularında olumlu yönde gelişim gösterir.

2.5. TARİH ÖĞRETİMİNE GETİRİLEN FARKLI BAKIŞ AÇILARI

Tarihi neden öğreniyor, neden öğretiyor, nasıl öğreniyor, nasıl öğretiyoruz? Tüm bu soruların cevaplarını ararken geliştirilen pek çok tarih öğretim programına getirilen farklı yorumlar vardır.

2.5.1. Bruner

Batıdaki program geliştirmecilerin öncüsü olan Bruner, (Ornstein ve Hunkins,1988,s.174) öğrencilere hangi yaşta olursa olsun her konunun öğretilebileceğini öne sürmüştür. Öğrenci kanıtı değerlendirerek olasılıkları düşünebilir, sonuç ortaya koyabilir. Bu yönetime “buluş yoluyla öğrenme” diyoruz. Bu noktadan bakıldığında ortaya çıkan sonuç “tarihte öğrenciler konuya tarihçi olarak yaklaşmalıdır, tarihin arkasındaki temel kavramları keşfetmelidir.” şeklinde özetleyebiliriz. Diğer bir deyişle öğrencinin tarihi öğrenmesi için tarihçi gibi araştırma yapması gerekmektedir.

Bruner’ya göre, bilim adamı ile okul çocuğunun etkinliği arasındaki farklılık etkinliğin türünde değil, derecesindedir. (1963, s.14) Bu bağlamda, okulda öğrenilen tarih ile akademik tarih birbirinden çok da uzak kavramlar olarak düşünülemez. Bruner’in savunduğu görüş, eğer en yalın şekilde anlatılabilirse, her çocuk öğrenebilir şeklinde özetlenebilir. Peki bunun için uygun olan anlatım şekli nedir? Bruner; Sosyal Bilgiler dersinde bilgilerin yığınlar halinde aktarımı şeklinde değil de tarihçilerin soruşturma tarzı ile öğrenilmesini uygun görmüştür.

Rogers da Bruner'in görüşüne yaklaşmış ve tarihsel bilginin yapısal, düzenleyici, özel anahtar yapılarının olduğunu ortaya koymuştur. Bruner (1963, s.31), her hangi bir konuda uzmanlaşmış kişilerin etkin katılımıyla, konu hakkındaki temel düşüncelerin saptanabileceğini ve hangi düşüncelerin programda yer alıp almayacağını belirlenmesinde, konusunda uzman olan kişilerin desteğinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Bruner, spiral program adı verilen bir programla, öğrencilerin tarihsel anlamalarının en basitten karmaşığa doğru verilmesi gerektiğini savunur. Yani somut düşünceler ve gösterimler geliştirilerek yerini soyut düşünceye bırakacaktır (Gunning, 1978,s.12). Rogers ise, Bruner'in spiral program yaklaşımını destekler ve tarihin temelini oluşturan "kanıt"(evidence) bağlamında ele alınmasının spiral programa uygun olduğunu düşünür. Aynı zamanda tarihsel kaynakların kullanılabilme olasılığının da bu programla yükseleceğini söyler (Rogers, 1978,s.28).

Nitekim, 1995 tarihinde hazırlanan Ulusal Tarih Programı'nda; tarihi kavramlar şöyle belirlenmiştir:

Yapısal Kavramlar:

1. Değişim
2. Süreklilik
3. Sebep
4. Sonuç
5. Kronoloji
6. Durum
7. Kanıt

Düzenleyici Kavramlar:

1. Feodalizm
2. Devrim
3. Kapitalizm
4. Emperyalizm

Özel Kavramlar:

Özel kavramlar ise hangi döneme aitse o dönemin öngördüğü kavramlardır (Nichol, 1998, s.39).

Tarih öğretiminde öğrencilerin yaşlarına uygun olan öğrenme türleri belirlenmiştir. Bruner'in öğrenme türleri:

1. İkonik (görsel)
2. Enaktif (hareketli/canlandırmaya dayalı)
3. Sembolik (simgesel) öğrenmedir.

İkonik öğrenmede, resimler, fotoğraflar, çevreye dayalı dersler esas olarak alınmıştır.

Enaktif öğrenmede ise, dramalar ve smülasyonlara dayalı dersler dikkati çeker.

Sembolik öğrenmede, hikaye anlatma ve sınıfta yazılı kanıtın kullanılması ele alınmıştır (Nichol, 1995, s.8).

Bruner'e getirilen eleştirilerin başında, yaşantımızda bilgiler arasında sınırlama yapılamayacağıdır. Dolayısıyla tüm disiplinler grift bir şekilde interdisipliner olarak birbiriyle iç içedir.

Dewey'in de bu konuda belirttiği gibi öğrenmede öne sürülen disiplinler yapı, entelektüel ile sıradan etkinlikler arasına duvar örmektedir (Taner, 1980, s.533).

Piaget, çocukların 11 yaşından önce soyut (hipotetik) düşünemeyeceğini ve her yaşta zihinsel etkinliğin aynı olmadığını söylemektedir.

Bruner'e karşı görüşler, 6 yaşındaki çocukların da "küçük tarihçiler" gibi düşünebileceğini belirtmişlerdir (Sprinthall,1990, s.332).

Kısacası Bruner'in savunularını tarih öğretimine şu şekilde uyarlayabiliriz:

Tarih kendi dinamizmi içersinde farklı bir disiplindir. Farklı bir “bilgi biçimi”dir. Öğrencilerin tarihin bilgi biçimine ayak uydurmaya çalışması desteklenmelidir. Tarih dersi disiplinler arası işlenerek ilgi ve motivasyon arttırılabilir. Ancak tarihin farklılığı her zaman korunmalıdır.

Herhangi bir yaşta her hangi bir tarih konusu anlaşılabilir kılınabilir. Öğrenciler küçük birer tarihçi gibi çalışarak tarihsel kanıtlarla haşır neşir olabilir. Bu şekilde tarih becerileri geliştirilebilir.

2.5.2. Gagne

Gagne, öğrenme stratejilerini 5 grupta toplamıştır:

1. Dikkat stratejileri
2. Kısa süreli belleği geliştirme stratejileri
3. Kodlamayı artırma stratejileri
4. Geri getirmeyi artırma stratejileri
5. İzleme-yönelme stratejileri

Dikkat stratejileri, çevreden gelen uyarılarla dikkati arttırmaya yönelik bir stratejidir. Öğretimde ilk yerine getirilmesi gereken işlev dikkati çekme ve arttırmadır.

Dikkatin toparlanmasını sağladığı düşünülen ve dikkat etkinliği olarak kullanılan stratejilerden biri yazıların altının çizilmesidir. Ancak burada önemli ve önemsiz düşüncelerin ayrımını yapabilmek önemlidir.

Kısa süreli belleğin deposu sınırlıdır. Bu nedenle sık sık yapılan tekrarlar belleğin işlerliğini arttırabilir. Ezberlenen şiirler, tekerlemeler tekrar stratejilerinde kullanılır. Küçük çocuklar kolay ezberleyebildiği gibi kolay da unutabilirler (Flavell & Wellman,1977).

Basit tekrarlar bilginin kısa süreli bellekte kalma süresini arttırabilmektedir. Ancak bu kısa ve basit tekrarlar başka bir işe yaramaz. Bilginin uzun süreli bellekte depolanması için, bilgi anlamlı hale getirilebilir. Aynı zamanda eklememeli bir

şekilde tekrarların da yararlı olduğu söylenebilir. Tekrar stratejisi kullanılırken olgular ya zihinsel olarak yada sesli bir şekilde yinelenir. Bir metin aynen kopya edilir yada önemli kısımları tekrarlanır.

Bilginin uzun süreli bellekte yerleşmesi için anlamlandırma stratejileri kullanılır. Yeni bilgiler eskisinin üzerine inşa edilir ve var olan bilgilerle yenileri ilişkilendirilir. Elbette bellekte herhangi bir bilgi mevcut değilse bu ilişkilendirme yapılamaz.

Yürütücü biliş stratejisine göre, birey kendisi için hangi öğrenme yolunun doğru olduğunu bilir. Öğrencinin neyi ne kadar anladığının izlenmesi ve gerekirse öğretim stratejilerinin değiştirilmesini gerekli kılan bir stratejidir. Bu stratejinin en çok kullanıldığı alan kavramanın izlenmesidir (Gagne, 1985).

Duyuşsal stratejiler ise duygusal ve motivasyon yönünden engelleri aşmak için kullanılır. Öğrencilerin dikkatlerini toplama ve odaklanma süresinin arttırılması duyuşsal stratejilerin inceleme alanıdır. Zira duyuşsal engeli olan çocuğun yada yetişkinin öğrenme düzeyi düşme eğilimindedir.

Öğrencilerin okullardaki öğrenme faaliyetleri aynı zamanda öğrenmeyi öğrenmek şeklinde düzenlenmelidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için öğrencilere öğrenme stratejilerinin öğretilmesi uygun görülmektedir.

2.5.3. Lev Vygotsky

Vygotsky'e göre, öğrenme sosyal çevrede başlar (1978). Tüm öğrendiklerimizin kaynağı sosyal çevremizdir. İçinde yaşadığımız çevre ve kültür sarmalı, uyarılarımızın türünü ve niteliğini belirler. İnsanlar ve kültürler arasındaki tüm etkileşimler bilişsel gelişim üzerinde etkilidir. Bu etkileşimin başladığı süreç “dil”dir. İçinde yaşadığımız sosyal çevre bizi belli bir kategoriye yerleştirir.

Vygotsky, çocuğun bilişsel gelişimde yetişkinlerin de önemli bir rolü olduğunu belirtir. Çocuklar, yetişkinlerden öğrenir. Aynı zamanda çocuklar birbirlerinden de öğrenir. Bu işbirliği onların gelişiminde besin gibidir.

Vygotsky;

- Çocuk yetişkinlerden destek almadan neler yapabiliyor?
- Potansiyeli nedir?
- Yetişkinlerden destek aldığında neler yapabiliyor?

Vygotsky'nin gelişim ve eğitime getirdiği önemli kavram “yakınsal gelişim alanı”dır.

Vygotsky bireyde iki tane gelişim alanı olduğunu tespit eder. İlk alan asıl gelişim alanıdır ki, bireysel problem çözüme ile sınırlıdır. İkinci alan yakınsal gelişim alanı (zone of proximal development) olarak adlandırılır. Bu aynı zamanda asıl gelişim alanı ile [yakınsal] gelişim alanı arasındaki uzaklıktır ki yetişkin rehberliğinde veya daha yetenekli sıra arkadaşlarıyla yapılan işbirliği şeklindeki problem çözüme ile sınırlıdır (Dilek, 2007, s. 64).

Öğretim, çocuğun gelişimini ileriye götürebildiği ölçüde iyidir. Çocuğun yakınsal gelişim alanını etkili kullanması sağlanmalıdır. Bunun için de yetişkinlerle etkileşimini sağlayan öğretim biçimleri kullanılmalıdır (Vygotsky,1962).

2.5.4. Piaget

Piaget' ye göre bilişsel gelişim süreci şu basamaklardan oluşmaktadır:

1. Duyu
2. Devinim dönemi
3. İşlem öncesi dönem
4. Somut işlemler dönemi
5. Soyut işlemler dönemi

Piaget (1959), “simgesel işleme” yi bu gelişimin en üst seviyesi olarak görür. 7-11 yaş arasındaki çocuklar ise somut kavramlarla düşünürler. 11-12 yaşlarında “simgesel işleme” dönemi başlar. Soyut düşünme becerisi gelişirken kendi düşüncelerini de geliştirip tartabilirler. Simgeleri anlama ve yorumlama yetileri geliştikçe simgesel düşünmeyi keşfederler.

Ergenlik öncesinde soyut düşünebilme yetisi gelişmemiştir. Ergenlik döneminin başlarında çocuklar için yeni pencereler açılır. Zekaları bu dönemde çok fazla

değişim göstermez ancak bakış açılarını geliştirirler. Dünyayı ve olayları farklı gözlerle görmeye başlarlar. Beyin yapısında meydana gelen bu değişim, hayatın siyah yada beyazlardan ibaret olmadığını anlamalarını sağlar. Doğru ya da yanlışın net çizgilerle ayrılmadığını fark ederler. İnsanlar hakkındaki fikirleri değişir. Bir zamanlar idol olarak gördükleri kişilerin kusurlarını görmeye başlarlar. Ya da tam tersi, kötü olan şeylerde iyi bir yan sezmeye başlarlar. Kendisine benzeyen yada benzemeyen insanları anlamaya başlarlar. Akıl yürütme becerileri gelişim gösterir.

2.6. OLUŞTURMACILIK VE KANIT TEMELLİ ÖĞRENME

Günümüzde yükselen yeni bilimsel paradigmlar, post modernitenin eğitim bilimleri araştırmalarına yansımalarıyla, pozitivist yaklaşımların geride bırakılması neticesini ortaya koymuştur. Bu yeni yaklaşımlar tarih öğretimi alanını da etkilemiştir.

Bu doğrultuda geçmişle ilgili olarak tek bir doğrunun olmadığı düşüncesinden hareketle sorgulama, mantıksal düşünme ve düş gücü süreçleri, tarihsel dil gelişimi, bilgiyi kanıt ve belgeden yola çıkarak yapılandırma, yorumlama ve ürün ortaya koyma gibi bir tarihçide de olması gereken becerileri öne çıkaran bir tarih anlayışı gittikçe önem kazanmaktadır (*bkz.* Dilek, 2004).

Eğitim alanında yapılan araştırmalar, eğitsel uygulamaların disiplinler arası olarak test edilebildiği bilimsel bir sürecin ürünüdür. Günümüzde; eğitim alanında yapılan araştırmalarda yükselen radikal görüş, insanlar arasındaki farklılıkların vurgulanmasını öngörmektedir. Bu tür araştırmalara yönelik çalışmaların son yıllarda ağırlık kazanması ve eğitim araştırmalarında ortaya çıkan paradigma değişiminin nedenleri;

1. Nitel eylem araştırmalarının esnek bir yapıya sahip olması
2. Genellemelerden kaçınması

olarak sayılabilir.

Tarih öğretiminde yer verilen kanıt temelli öğrenme öğretimin merkezine alındığında, Bloom'un (*taksonomy of educational objectives*) da belirttiği üzere;

öğrenci bilimsel öğrenme süreçlerine etkin olarak katılım sağlamaktadır. (bkz. Coltham&Fines, 1971).

Taksonomide yer alan bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme aşamaları bir bilim adamının araştırma problemini çözerken uyguladığı süreçlerle benzerlik arz eder. Bu nedenle, kanıt temelli tarih öğretiminde de yaygın olarak kabul görmüştür. Zira kanıt temelli tarih öğretiminde, öğrencilerin tarihçi gibi çalıştırılması ön görülmektedir. (bkz. Shemilt, 1980).

Ancak, Bloom'un taksonomisi, öğrenmeyi yalnızca mantıksal düşünce süreçlerine indirger. Oysa tarih söz konusu olduğunda bu durum yetersiz kalabilir. Zira tarihte yaşayan insanların edimleri, geçmişte yaşanan her türlü olay ve olgu, sadece mantıksal düşünme süreçleriyle açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Geçmişin algılanması ve yapılandırılmasında ya da tarihsel anlamının gerçekleşmesinde sezgisel, yorumsal ve imgelem becerileri de devreye girer.

Bloom'un iddiasına göre; birey bir aşamayı tamamlamadan diğerini gerçekleştiremez. Bu yargı, tarihsel öğrenme açısından eksik olarak düşünülebilir. Bireyin tarihsel öğrenmelerinin ilk basamağı bilgi olmayabilir. Birey sezgi, çağrışım, deneyim ve merak duygusunun etkisiyle oluşan yargılarını sorgulamak veya desteklemek amacıyla bilgiye başvurabilir. Böylesi bir durumda, taksonominin birinci aşaması kabul edilen bilgi, son aşama olarak kabul gören değerlendirme basamağından daha sonra gelebilir.

2.7. TARİHSEL KAYNAK VE KANITLAR

Tarih disiplini söz konusu olduğunda akla gelen en önemli nokta, kaynak ve kanıtlardır. Zira kaynak gösterilmeden yapılan tarih yada tarihsel bilginin oluşturulması için gerekli olan kanıtların eksikliği, tarihçinin tarihsel bilgiyi oluşturmasında bilimsellikten uzaklaştıran bir husustur. Bu tür bir eksik çalışma tarihsel bir çalışma değil daha ziyade "hikâye" olarak düşünülebilir. Doğru ve

güvenilir bir tarih çalışması, bir dizi farklı düzeyde incelemeyi gerektirir. Bu yalnızca tarihsel yöntemin uygulanmasından ibaret değildir.

Geçmişten bugüne ulaşan kalıntılar sınıfta incelendiğinde birer ders materyali haline gelir. Bu kalıntılardan yola çıkılarak ortaya koyulacak argümanlar tarihsel bilgiyi oluşturur. Fines (1994, s.122) “tarih geçmişten bize ulaşan kalıntılarla ne yapabildiğimizdir” tanımını yapar.

2.7.1. Kanıtların Sınırlılığı

Yapılabileceklerin elbette bazı sınırlılıkları olabilmektedir. Bu zorluk ve sınırlılıkları şöyle sıralayabiliriz:

1. Geçmişin sırlarının tamamına ulaşamayacağımız gerçeğini kabul etmeliyiz. Ancak bir kısmını bilebileceğimiz geçmişin sırlarının hepsini çözmek mümkün görülmemektedir. Zira tüm yaşananlar hatırdaki kalamayacağı gibi bir kısmı da değişime uğrar. Geçmişe ait pek çok şey yılların getirdiği yıpranmışlığa maruz kalır. Hatta bazıları kaza ve afetler sonunda tamamen ortadan kaybolabilir. Tüm bunların yanı sıra asla ifade edilemeyen fikirler de geçmişin sırları arasında yerini almıştır.
2. Elimize geçirebildiğimiz geçmişe ait bir iz de tarihi aydınlatmaya yetmeyebilir. Çünkü bu izin ifade ettiklerini ve kullanımını bilmemek ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.
3. Tarihi bir kanıt incelemek tarihi anlamaya yetmemektedir. Dilini çözemediğimiz bir kil tableti incelemek işe yaramayacaktır. Fakat daha az beceri isteyen sahalar da vardır. Bir belgede ifade edilen bakış açısını anlamak; bir bütün oluşturmak için parçaları bir araya getirmek; bir problemi açıklamak için çeşitli bilgileri koordine etmek gibi.

Her bir tarihsel kanıt tek bir gerçeği ortaya koymaya yönelik olmayabilir. Örneğin, bazı kanıtlar arasında çelişkiler ve tutarsızlıklar görülebilir. Bir tarihçinin daha önemli bulduğu bir kanıt diğer kanıtı kabul etmeyebilir. Bazen de günümüze ulaşan kanıtlardan daha önemlileri bugüne ulaşamamış olabilir. Tarihçiler açısından bu da zorlayıcı bir durumdur.

Tarihçilerin geçmiş hakkında önerdikleri anlatımların zaten kendileri kalıntıdır; hem diğerlerinin geçmişe nasıl baktıklarını tanımlamada yararlıdır hem de tarihçilerin fikirlerinin daima güçlü bir şekilde çalıştıkları zamandan etkilendiklerinin hatırlatıcısıdır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı tarih anlayışı ve tarih bilgisinin yapılışı daima geçicidir. Bizim bilmek istediğimiz ile varlığını sürdüren kalıntıların anlattıkları şeyler daima gergin ve sorunludur. Tarihi kalıntıların tarihsel anlayış için açılımı hangi yaşta olursa olsun tarihçiler için kuramsal olarak yasaktır (Husbands, 1996, s.14).

2.8. TARİH ÖĞRETİMİNDE DİLİN ÖNEMİ

Sadece dokümanlarla haşır neşir olmak tek başına tarih öğrenmede yeterli değildir. Zira tarihi öğrenmek için “dil becerileri”nin gelişmiş olması önemli derecede etkindir.

Sosyal oluşturmacı Vygotsky’ e göre insanların sosyalleşme süreçlerinin başlangıç kriterlerinden biri dil gelişimidir. İnsanlar dili iyi kullanabildikleri ölçüde sosyal etkileşimlerini geliştirebilirler. İnsanların birbirleriyle ve pek çok kaynakla haşır neşir olabilmesi için dili iyi kullanmaları ve anlamaları gerekmektedir. Dil bir toplumun en önemli kültür öğelerinden biridir. Bu nedenle de bilişsel gelişim için dil gelişimi sağlanmalıdır. Vygotsky, çocuğun herhangi bir yetişkinin rehberliği söz konusu olmadan öğrenebildikleri ile bir yetişkinin rehberliğinde öğrenebildikleri arasında fark olduğunu vurgular. Bu farkı ortaya koyabilmek için, öğretmen, tarih öğretiminde çeşitli kanıtlar kullanarak öğrencinin öğrenme yaşantılarını daha verimli ve kalıcı hale getirebilir. Vygotsky, çocukların yetişkinlerle veya birbirleriyle işbirliği içersinde çalıştıklarında bilişsel gelişimlerinin daha üst düzeye çıkabildiğini söyler. Bu işbirliğinde elbette ki, dil kullanılacaktır.

2.9. TARİHSEL KAYNAKLARIN ÇEŞİTLERİ

Tarihsel kaynaklar iki çeşittir. Bunlar birincil ve ikincil kaynaklar olarak birbirinden ayrılmaktadır.

2.9.1. Birincil Kaynaklar

Henry Johnson, birincil kaynakları; “ Birincil kaynak, insan geçmişinden kalan bütün izleri içermektedir.” şeklinde tanımlamaktadır. (Ata, 2002,s.80) Birincil kaynakların da kendi içersinde yazılı ve sözlü birincil kaynaklar olarak sınıflandırılması mümkündür.

Yazılı birincil kaynaklar dendiğinde çalışılan döneme özgü aile fotoğrafları, mektuplar, haritalar, kimlikler gibi birinci elden elde edilebilecek kaynaklar düşünülmektedir. . İnternette, ilk şekli ve düzeltilmiş haliyle bulunabilen birinci derecedeki kaynak malzemesinin yanı sıra, farklı tarihçilerin belirttikleri çeşitli görüş açlarına ulaşmak da mümkün olabilmektedir. Ancak, ne var ki, bu web sitelerinin pek çoğu tarafsızlıktan uzak ve propaganda niteliği taşıyan siteler olabilir.Özellikle Avrupa’da ortaya çıkan tarihle ilgili web sitelerinin sayısı giderek artmakta; bunlara farklı dillerde ulaşılabileceği gibi, bazı sitelerin, bazı arama programlarının sağladığı olanaklar sayesinde tercümelerine de ulaşmak mümkün olabilmektedir. Bu da olumlu ve iyiye doğru giden bir gelişme olarak düşünülebilir.

Amerikan Kongre Kütüphanesi, birincil kaynakları altı grupta ele almaktadır (Ata; 2002,s.80). Bunlar;

a. Nesne Kaynakları: Arkeolojik kalıntılar, eski eşyalar, giysiler.

b.İmaj Kaynakları: Fotoğraflar, filmler.

c. İşitsel Kaynaklar: Sözlü tarih kayıtları, eski röportaj kayıtları, eski albüm kayıtları.

d. İstatistik Kaynakları: Nüfus verileri, haritalar, mimari çizimler.

e. Metin Kaynaklar: Gazeteler, mektuplar, tarihsel yemek kitapları, günlükler, broşürler, afişler, orijinal tarihsel metinler.

f. Halk Kaynakları: Aile fotoğrafları, aileye ait eski eşyalar, ailenin geçmişini yansıtan giysiler, eski çeyiz eşyaları.

Bu tür birincil kaynakların elde edilebilmesi için bakılması gereken yerler şunlar olabilir:

1. Ders kitabı
2. Ders kitabına paralel alternatif metinler
3. İnternet

Özellikle tarih konularının işlendiği pek çok dergi ve yayınlar bulunmaktadır. Bu eserler tarihsel açıdan birincil kaynak olarak kabul edilebilir.

İnternet ortamının son yıllarda giderek daha yaygın olarak kullanımı tarihi belge ve kaynaklara ulaşımı kolaylaştırmıştır. Bu hizmet sayesinde öğrenciler aradıkları bilgileri kolaylıkla internetten bulabilmektedirler.

Sanal ortamda yayınlanan orijinal dokümanlar Sosyal Bilgiler standartlarını yükseltme yönünde katkı sağlayıcıdır.

Sınıf ortamına taşınan birincil kaynaklardan hangilerinin öğrencilerin ilgisini çektiği belirlenerek bunun nedenleri sorgulanmalıdır. Neden bu kaynağa daha çok ilgi gösterdiklerinin iyi bilinmesi, tarihsel anlamaları konusunda ve kanıt temelli öğrenim yaklaşımının sağlamaştırılması hususunda önemli görülmektedir.

Bu bağlamda Avrupa' da ve Amerika'da birincil kaynakların kullanımı önemli bulunmaktadır. Birincil kaynakların kullanımı, öğrencilerin önemli tarihsel kavramlarla karşılaşmasını sağlamaktadır. (Ata, 2002,s.81). Öğrenciler tarihin bir yorumlar silsilesi olduğu gerçeğiyle yüzleşirler. Ancak bu yorum zenginliği kanıt temeline oturtulduğunda, yorumun geçerliliğini ve güvenilirliğini nasıl arttırdığını da görmeleri bu araştırmanın ulaşmak istediği bir noktadır. Doğrudan birincil

kaynaklarla çalışmaya ağırlık verilen bu araştırmada, öğrencilerin mantık süzgeçlerinden geçirdikleri yorumlar dikkate değer nitelikte bulunmuştur.

2.10. KANITLARIN TARİHSEL ANLAMA ÜZERİNDEKİ ETKİLİLİĞİ

Egan tarihsel anlamayı evrelere ayırmaktadır. Bu evreler sırasıyla:

1. Mitsel
2. Romantik
3. Felsefi
4. İronik evreler olmak üzere dört evreden oluşmaktadır.

2.10.1. Mitsel Evre (*Mythic Stage*)

Egan (Dilek & Yapıcı, 2005), çocuğun eğitim gelişimindeki ilk dönemi mitsel evre olarak adlandırırken mitsel öykü yazarlarının eserlerine yansıttıkları düşünceleriyle çocuğun düşüncesinin ortak özellikler taşıdığını savunmaktadır. Bir mitin en önemli işlevi kullanıcılarına bir güvence sağlamasıdır. Mit bu işlevi olay veya olguların kesin açıklamalarını kutsal modellerle ilişkilendirerek yerine getirir. Değişen dünyada bütün insanlar entelektüel bir güvence arayışı içindedirler. Gelişmiş toplumdaki küçük çocuklar da benzeri bir güvenceye gereksinim duymaktadırlar. Bu gereksinim bir şeyin çocuğa anlamlı gelebilmesi için onun o şey hakkında ne hissedeceğini bilmesi ve onunla bağ kurması şeklindedir. Yani “mitik düşünmenin ‘obje’si, dış dünyadan çok duygulardır” (Özlem *akt.* Dilek & Yapıcı, 2005).

Egan’a (Dilek & Yapıcı, 2005) göre mitsel öyküler ve çocuklar doğanın düzeni, mantıksal ilişkiler nedensellik ve coğrafi konum gibi ötekilik olarak adlandırılabilir kavramlardan yoksundurlar. Bazı analizler mitlerin bir işlevinin de kutsal başlangıçtan itibaren dünyada hiç bir şeyin değişmediğini öne sürerek tarihi silmek olduğunu önerir. Böylece var olan şeylerin sonsuza dek aynı kalacağına dair bir güvence sağlar. Bununla birlikte, çocuklarda ötekilik kavramlarının olmaması, deneyim ve değişim bilgisinin eksikliği ve coğrafi arenada tarihsel ölçüte bağlı olarak nedensellikten yoksun olmalarıyla açıklanabilir.

Egan (1986) mitsel düşünmenin bir diğer özelliğinin de dünyayı nesnel ve özerk olarak algılama duygusundan yoksunluk olduğunu ifade eder. Bu yoksunluk esasında çocuğun soyut düşünme zenginliğidir. O iç dünyasında düş gücüne bağlı olarak geliştirdiği kavramları dış dünyadaki şeylerle uyumlar ya da ilişkilendirir. Aynı zamanda çocuğun iç dünyası dış dünyanın etkisiyle zenginleşirken çocuğun iç dünyasındaki yaşantı ve duyguları da dış dünya ile ilgili algılarını değiştirir, farklılaştırır veya geliştirir. Yani çocuğun iç ve dış dünyaları arasında süregelen bir etkileşim vardır. Nitekim Özlem (akt. Dilek & Yapıcı, 2005) mitsel düşünmeyi “dış dünyayı, dış dünyanın bizde yarattığı duygulara dayanarak anlama ve yorumlama eğilimi’ olarak ifade eder.

Yine Egan’a (Dilek & Yapıcı, 2005) göre çocuk başlangıçta bir şeyleri anlamlandırmada ikili karşıtlıklardan yola çıkar. Bunlar iyi-kötü, büyük-küçük, sevgi-nefret, korku-cesaret vb. kavramlardır. Bu ikili karşıtlıkların ayrıntılarına uzlaşma süreciyle ulaşılır. Mesela sıcak ve soğuk kavramları ilk önce sıcaklık derecesi farkı olarak öğrenilir. Daha sonra bu kavramlar çocuk tarafından uzlaşma sürecine tabi tutularak ılık, çok sıcak, çok soğuk vb. şeklinde ayrıntılandırılır. Sonraki aşamada çocuk ılık ve soğuk veya ılık ve sıcak arasında yer alan sıcaklık derecesiyle ilgili bir dizi kavram geliştirebilir. Fakat bu kavramlar dizisi kesin ölçülere dayalı kurullarla düzenlenmemiştir uzlaşma sürecinde çocuk tarafından oluşturulmuştur. Aynı süreç insanlar ve hayvanlar arasında ilişkilendirme söz konusu olduğunda çocuğun düş gücünde konuşan, giyinen, şarkı söyleyen tavşanlar, kediler, köpekler, uçan insanlar vb. imgeler oluşur. Yaşam ve ölüm söz konusu olduğunda, çocuğun düş gücü, tıpkı hem sıcak hem soğuk olan ılık kavramı gibi, hem yaşayan hem de ölü olan hayalet ve ruh gibi kavramlar üretir.

Mitsel evrede öğrenme bilinen dünyanın kavramlarını kullanmadan bilinmeyen dünya hakkında anlam çıkarmayı içerir. Çocukların öğrenme kapasitesi bir şeyleri öğrenirken en iyi bildikleri sevgi, nefret, korku, iyi, kötü gibi kavramları kullanmayı içerir. Bunlar çocuğun dış dünyayı anlamakta kullandığı kavramsal kategoriler ve ussal araçlardır. Bu evrede öğrenme süreci çocuğun bildiği şeyleri dış dünyaya yansıtmasını ve dış dünyadan gelen şeyleri de bu kavramları yeniden anlamlandırmada kullanmasını içerir. Bu kavramsal kategoriler ile dünyadaki, şeyler

arasındaki bağ ne kadar net olursa, öğrenme de o oranda başarılı olacaktır. Çocukların dünya hakkındaki bilgileri çoğaldıkça onların başlangıçta sahip olduğu zihinsel kategori dizisi de genişler. Piaget'nin iç ve dış dünya arasında karmaşa olarak gözlemlendiği süreci, Egan çocuğun zihinsel yaşantısına uygun terimler olmaksızın bilinmeyen dünyayı anlaması şeklinde yorumlayarak, bu karmaşanın çocuğu sınırlandırmadığını ve üstesinden gelinmesi gereken bir yanlış olmadığını, aksine çocuğun dünyayı ve kendisinin dünyadaki konumunu anlaması ve öğrenmesinde geçerli bir yol olduğunu iddia eder. O aynı zamanda az ya da çok yetişkinlerin de dünyayı anlamada benzer bir düşünce tarzını benimsediğini ifade eder. Sonuç olarak, çocukların başlıca zihinsel araçları ve kavramsal kategorileri ussal ve mantıksal değil, duygusal ve değerlere dayalıdır. Dolayısıyla bu evrede çocuk duygularını dış dünyadaki varlıklara yansıtarak bir bakıma özdeşim kurmanın ilk adımını gerçekleştirir. İkinci adımda çocuk, özdeşim kurduğu varlıkların kendisinden farklı özelliklerini de benimser. Kız çocuklarının annelerine, erkek çocukların babalarına benzeme çabaları bu tarzda bir özdeşim kurmanın örnekleri arasında yer alabilir. Çocukların çizgi film ya da masal kahramanlarına öykünmesi de bu açıdan değerlendirilebilir.

Tarihsel öğrenme açısından değerlendirildiğinde çocukların tarihî kişilikleri iyi, kötü, cesur, korkak vb. şekilde sınıflandırarak özdeşim kurmaları onların geçmişin yeniden yapılandırılmasında ilkel düzeyde bir bakış açısı kazanmalarını sağlayabilir. Zaten özdeşimin empati ve bakış açısı kazanma (*perspective taking*) nın ilk basamağı olduğu düşünüldüğünde tarihsel öğrenme açısından önemi ortadadır.

2.10.2. Romantik Evre (*Romantic Stage*)

Egan'a (1986) göre mitsel evreden romantik evreye geçiş ilkel fakat elverişli ötekilik kavramları olan tarihsel zaman, coğrafi konum, fiziksel düzenlilik, mantıksal ilişkiler ve nedensellik kavramların gelişmesini içeren bir süreçtir. Mitsel süreçte çocukların temel insani ilişkiler, aileleri ve kendilerinden edindikleri ahlaki ve duygusal kavramların öğrendikleri dış dünyayı anlamada yetersiz kaldığı görülür. Dünya hakkındaki bilgi ve deneyimleri ötekilik kavramının oluşumunu sağlar. Düşünen, isteyen ve hisseden varlıklar olarak tasarlanan sandalyeler, ülkeler vb.nin yetersiz

olduğu görülür ve bunlar öğrencinin zihninde gerçekte olduğu gibi yer almaya başlar. Bu evrede öğrenci bir entelektüel güvence duygusu oluşturmak için birbiriyle bağlantılı iki görevle karşı karşıyadır: İlk olarak özerk dünyayla yeni ilişkiler ve bağlantılar kurmalıdır. Böylece o, tehdit olarak algıladığı ve kendisine yabancı gelen dünyayla başa çıkma yollarını öğrenir. İkinci olarak, öğrenci diğerlerinden farklı olarak kendi kimliğini geliştirmelidir.

İnsanlığın düşünsel gelişiminde Egan'ın romantik evresinin dinsel düşünmeye karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Dinsel düşünme “doğa ile doğa-üstü arasında kendini sıkışmış bulma ve bir aşkın güce bağlanarak her şeyi ona dayandırma eğiliminin ürünü olarak” tanımlanmaktadır (Özlem, 1996:173). Yani birey mücadele edemeyeceğini ve üstün olduğunu düşündüğü bir güçle özdeşim kurma yolunu seçer.

Öğrencinin yeni olarak algıladığı bu dünyadan gelen tehdit karşısındaki en belirgin karşılığı o dünyadaki en güçlü, en cesur, en asil unsurlarla bağlantı kurmak şeklindedir. Öğrenciler yaptıkları romantik bağlantılar sayesinde onlara öncesinde gizemli ve yabancı gelen dünyayı tehdit olarak algılamaktan vazgeçerek, o dünyanın unsurlarının yapabildiklerini kendilerinin de yapabileceklerine dair bir inanç geliştirirler. Bu bağlamda söz konusu tehditler öğrenci için macera formuna dönüşür.

Romantik evrede öğrencinin zihni kendisini gerçek dünyanın kurallarına uyumlamak zorundadır. Yani öğrenci gerçeklik bağlamında romantik bir kimlik duygusu geliştirmek durumundadır. İçsel ikili zıtlıkları kullanan mitsel düşünüş tarzının aksine romantik düşüncede gerçekliğin yer aldığı dış dünyada var olan ikili zıtlıklar da devreye girer. Bu evrede de aşırılıklar öğrencinin ilgisini çekmesine rağmen bunlar gerçeklikle sınırlandırılmaktadır. O, bu aşırılıklar arasında gerçekliği konumlandırırken kendi kimliğini de yapılandırır.

Bu evrede bilginin önemli özelliklerinden biri onun öğrenciye gerçek ve muhtemel olanın ne olduğunu söylemesidir. Mitsel evreye özgü fanteziler, romantik evre öğrencisi tarafından gerçeklikten uzak olduğu gerekçesiyle küçümsenir. Bu evrede öğrencinin edineceği bilginin özelliklerinden biri de geleneksel ve sıradan olanın dışında ve öğrencinin bilgisi ve deneyiminden bağımsız farklı bir içeriğe sahip olmasıdır. Bu farklı içerik gerçek dünyanın sınırlarının zorlanması şeklindedir.

Dünyanın sınırlarını anlamaya yönelik bu romantik arayış romantik evre öğrencisinin doğa, kültür ve tarihin enginliğini, büyüklüğünü ve kapsamını keşfetmesine olanak tanır. Sınırları keşfetme ve öğrenilen şeylerle kişisel bağlantılar kurma arzusu öğrencileri geçmişte belirli bir yer ve zamanda yaşamın nasıl bir duygu olduğunu bilmeye yönlendirir. Öğrenciler bir araştırmacı gibi olmasa da insan yaşamının farklı biçimlerini duyumsamak isterler. Onlar için kendi deneyimlerinin dışındaki gerçekçi detaylar önemlidir. Bu açıdan bakıldığında uzak geçmişte yer alan veya yabancı ve kendilerine ilginç gelen toplumlar öğrencilere kendi toplumunun gelişimini çalışmaktan daha cazip gelir. Ancak bu toplumları anlamaya çalışırken kendi toplumu ile ilgili bir bakış açısı geliştirir. Böyle bir bakış açısı geliştirmeden öğrencinin kendi toplumuyla ilgili detaylar eğitimsel bir anlam taşımaz.

Romantik evrede, tarihsel nedensellik ve ötekilik kavramları öğrencide hala ilkel düzeydedir. Öğrenciler doğru ve güncel ağılamalarımıza göre şekillenen bir tarihle ilgilenmek yerine, onları eğlendiren ve romantik gereksinimlerini karşılayan bir geçmiş sunumu olan tarihle ilgilenmeyi yeğlerler. Onlar tek ve kendilerinin bir parçası oldukları, kendi dünyalarının da içinde yer aldığı süregelen bir süreç olan belirsiz bir tarih anlayışına sahiptirler.

Özetle romantik evre öğrencilerin karşılaştıkları gerçekliğin sınırlarını keşfetmesi olarak ifade edilebilir. Öğrenciler bu keşfi dikkatlerini aşırılıklara vererek yaparlar. Güncel yaşamın tehditlerinin üstesinden gelmek için insanî özelliklerden olan güç, cesaret, kahramanlık, güzellik, dâhilik ve diğer bütün erdemler vasıtasıyla aşırılıklarla bağlantı kurarlar. Egan bu evrenin hem heyecan verici bir şekilde hem de çok sıkıcı geçebileceğini söylemektedir. Eğer bu evrede öğrencinin gereksinimleri karşılanamazsa güncel dünyanın sıkıcılığı ile mücadele edebileceği kavramsal bir altyapıdan mahrum kalır. Bu evrede zihin günlük yaşam ve sıradan olanlardan henüz anlam çıkarabilecek yetide değildir. Bu nedenle yerel konulara (yerel bitki ve hayvan toplulukları, çevrede gerçekleşen kimyasal tepkimeler, v.b.) odaklanmış bir eğitim programı muhtemelen birçok öğrencinin ilgisini çekmekten uzak kalacaktır.

2.10.3. Felsefi Evre (*Philosophic Stage*)

Romantik evre öğrencisinin algısı, gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi mümkün olarak düşünülen öykü, olay ve fikirlerdeki aşırılık, kahramanlık ve heyecan verici öğelere odaklanmaktaydı. Romantik evreden felsefi evreye geçişin özelliklerinden biri, bu heyecan verici öğelerin birbirleriyle bağlantılı olarak bir bütünün parçaları olduğuna dair farkındalık duygusunun geliştirilmesidir. Bu evrede tarih, hikâyeler ve yaşam tarzları dizisi olarak algılanmaktan çok, yaşam tarzlarına ve karmaşık tek bir öyküye dayalı bir süreç olarak anlaşılır.

Öğrencilerin dünyayı her şeyin belirsiz bir şekilde birbiriyle ilişkili olduğu tek bir birim olarak algılamaları onların da bu birimin bir parçası oldukları gerçeğine ulaşmalarını sağlar. Doğa, insan psikolojisi, sosyal yaşam ve tarihsel gelişimin yasalarının herkese uygulandığı gibi öğrencilere de uygulanması, onları kendi romantik seçimlerinin bir parçası olarak değil oldukları gibi duyumsamaya yöneltir. Heyecan verici olaylar ile kurulan doğrudan romantik bağlantılar, dünyayla kurulan bağlantıların karmaşık nedensel zincirler ve ağlar aracılığıyla yapılması gerçekliğinin içinde çözülür. Bu değişme onların düşündükleri kadar özgür olmadıkları gerçekliğini içerir. Romantik dünyanın görünümünün azalması, bu algılanan yenedünya içinde öğrencinin yeni bir çeşit entelektüel güvence oluşturması ihtiyacını beraberinde getirir. Bunu yapmak için öğrenciler farkındalık geliştirmekte oldukları doğal, sosyal ve tarihsel süreçler içindeki kendi yerlerini ve rollerini oluşturmak zorundadırlar. Öğrencilerin artık üstün oyuncular olmaktan çıkıp özne konumuna gelmeleri gerekmektedir. Eğer onlar karmaşık süreçlerin bir parçası iseler, o zaman bu karmaşık süreçler içindeki uygun rollerini anlamamanın yolu bu süreçlerin nasıl işlediğini keşfetmektir. Şu halde felsefi evrenin belirleyici başlıca özelliğini insan psikolojisi ve toplumların işlevleriyle ilgili gerçeklerin yanı sıra tarihsel gelişimin yasalarını araştırma oluşturmaktadır.

Felsefi evrede dünyanın genel prensipler üzerine kurulu olduğu görüşü üzerinde odaklanılır. Dünyanın işlevlerinin anlaşılmasıyla birlikte öğrenciler kendilerine uygun rollerini ve konumlarını belirleyebilecekler ve kendilerini güvence altında hissederek tanıyabileceklerdir.

Romantik evrede öğrenciler gerçekliğin sınırlarını, onun alanını ve derecesini anlama duygusu geliştirirken felsefi evrede kendi içlerine dönerler, gerçek dünyanın genel bir incelemesini yaparlar ve onun genel özelliklerinin zihinsel bir haritasını çizmeye başlarlar. Egan'a göre Tarih geçmişte ne olduğuyla ilgilenirken, felsefe doğruyu aramada akıl yürütme yoluyla genel yasalara ulaşır. Öğrencilerin ilgisi kendi içinde belirli bir değere sahip özel bilgilere değil doğal, sosyal, psikolojik ya da tarihsel süreçlerle ilgili genel doğruları bulmaya ve bunların açıklanmasına yöneliktir. Egan'ın felsefi evresi insanlığın düşünsel gelişiminde “pozitif ya da bilimsel düşünme”ye denk gelmektedir. Nitekim pozitif bilimin amacının, olgular hakkında yasalar bulmak ve bu yasaları olguların nedeni olarak göstermek ve böylece olguları açıklamak olduğu bellidir. Bu yönden bakıldığında, açıklama denilen işlem, olgular hakkında bir yasal neden bildirme, tekil olgusal ilişkileri bir genel yasanın içermeleri olarak göstermektir (Özlem, 1996:29).

Romantik evre boyunca öğrencilerin romantik bağlantılarla öğrendikleri bilgi parçaları felsefi evrede kaotik bir durum alır. Öğrenciler bu kaotik durumu genellemeler yoluyla belli bir düzene oturturlar. Öğrenciler kendi zihinsel haritalarını oluştururken, dünyanın özellikleri ile ilgili bir anlayış da oluştururlar.

Felsefi evre öğrencilerinin genel doğrulara ulaşma gereksinimi vardır. Bundan dolayı ideolojiler bazı öğrencilerin ilgisini çekebilir. Bu ilginin kaynağı, ideolojiler içerisindeki çözüm önerileri ve kendilerine göre geleceğe yönelik reçeteler sunmasıdır. Bu reçeteler başa çıkılması güç, karmaşık ve birbirinden bağımsız gibi görünen durumları basit bir tarihsel sürece indirger. Bir kere tarihin yasaları anlaşıldığında, detaylar bu süreçte kendilerine uygun yerleri olarak anlamlı hale gelirler. Romantik evrede, ayrıntılar genel bir çerçeveye oturtulur. Yani bilgi parçaları ile genel çerçeve arasında diyalektik (karşılıklı) bir etkileşim söz konusudur. Öğretmenin rolü de bu etkileşimin sağlıklı bir şekilde sürmesini sağlamaktır.

Sadece geçmiş değil güncel ve geleceği de belirleyen bu genel çerçeve öğrencilerin birer özne olarak tarihsel süreç içerisinde kendilerinin de rolleri olduğunu anlamalarını sağlar. Felsefi genelleme arzusu aracılığıyla dünya hakkındaki karmaşık

özel bilgi kullanışlı boyutlara indirgenir. Genele doğru götüren bu çaba öğrencileri en karmaşık süreçlerde düzenleme yapmayı zorunlu kılmak için gerekli olan soyut zihinsel araçlar geliştirmeye yönlendirir. Böylece toplum, kültür, zihin, evrim, insan doğası gibi genel kavramlar öğrencinin dil ve düşüncesinde belirgin hale gelir. Öğrencinin zihninde dünya ile ilgili genel prensipler oluşturabilmek için toplumsal, kurumsal, yapısal ve insana özgü karmaşalar birkaç önemli kavram aracılığıyla açıklanır. Öğrenciler bu kavram ve prensiplerden en karmaşık durumları nedensel güvenceye dayalı olarak organize edebilecekleri, basitleştirebilecekleri ve anlaşılabilir düzeye indirgeyebilecekleri ideolojiler, metafizik açılımlar ve entelektüel araçlar oluştururlar. Olayları ve olguları belli bir düzene koyma çabasının diğer bir yansıması ise bir hiyerarşi geliştirmedir. Mesela bu evredeki bir öğrenci müziğe ilgi duymaya başlarsa, felsefi itki (*philosophic impulse*) onu en güçlü kriteri belirleyerek en iyi bestecilerin sırasıyla kimler olduğunu hiyerarşik bir düzen içerisinde sıralamaya yönlendirir. Dolayısıyla bu evrede öğrenciler tek tek parçaların anlamlarından çıkardıkları genel prensipler sayesinde neyin doğru olduğunu bildiklerini düşünürler.

Romantik evrede öğrencilerin bilgiye ulaşmalarının asıl anlamı dünyanın tehditkâr karmaşıklığı karşısında kendilerini üstün hissedecekleri bağlantılar kurmaktır. Felsefi evrede güvence altında olmanın anlamı dünyaya üstün gelmek değil onun içinde kendine uygun bir yer edinmek demektir. Bu ise dünya ile ilgili gerçeği keşfetmekle olur. Sonuç olarak felsefi evrenin temel ilk bağlantısı gerçektir.

2.10.4. İronik Evre (*Ironic Stage*)

Felsefi evrenin en belirgin özelliği öğrencinin bilgileri ve kavramları doğruya ulaşmak amacıyla belli bir hiyerarşi içinde düzenlemesi olarak gösterilebilir. Bu evrede bilgi birikimiyle birlikte genellemelere ulaşmak gittikçe karmaşık bir hal alır. Felsefi evreden ironik evreye geçişte öğrenci bilgi parçalarının tamamının genel bir çerçeveye oturtulamayacağını ve bu genel çerçevenin gerçekliğin zenginliğini ve karmaşıklığını tam olarak yansıtmadığını anlar. Öğrenci genel çerçevelerin epistemolojik yapısını kavrayarak onları ne doğru ne de yanlış olarak kabul eder. O bu çerçeveleri bilgi parçalarının daha geniş anlamlı birimler içinde organize

edilmesindeki kullanışlılığı açısından ele alır. Bu felsefi evreye geri dönmek ya da uzaklaşmak değil, bilgi parçalarının genel çerçeveyi belirlemesi durumudur. Felsefi evrede olduğu gibi ironik evrede de anlam genel çerçeve ile bilgi parçaları arasındaki diyalektik etkileşim vasıtasıyla oluşturulur. Bu etkileşimde felsefi evrede genel çerçeve, ironik evrede bilgi parçası başattır. Felsefi evrede doğa bilimlerinin “genelleştirici” yaklaşımı hakim unsurken, ironik evrede kültür (sosyal) bilimlerinin “tekkelleştirici” özelliği ön plana çıkmaktadır.

Mesela, tarih biliminin konusu olan yapay [insanlar tarafından oluşturulan] olgularda tekrar, süreklilik ve türdeşlik yoktur. Gerçekten de tarih bilimi geçmişte bir defada olup bitmiş ve bir daha tekrar etmeyecek olaylarla ilgilenen bir bilim olarak tanımlanır. Tarih biliminin konusu tekrar etmeyen, süreklilik ve türdeşlik göstermeyen olaylar ise, bu bilimin tümevarımsal genelleştirme edimine başvurması ve dolayısıyla doğa yasaları türünden yasalara ulaşması olanaklı değildir (Özlem, 1996: 20-1).

Egan *ironi* kavramının birçok kişi tarafından eğlence, ciddiyetsizlik ve güven vermeme durumu olarak çok sığ bir şekilde tanımlandığını ifade eder. İroninin Türkçe’deki karşılığı ise *ince alay, dolaylı ve alaylı anlatım veya mizahtır*. Oysa Egan’a göre ironi tam bir ciddiyet ve samimiyetin önkoşuludur. Bir düşüncenin bir felsefi görüşün veya prensibin zayıf ve güçlü yönlerinin tespit edilebilmesi için bunun ayrıntılarına kadar bilinmesi gerekmektedir. Egan ironik evrede öğretmenin bilgiyi kendi anladığı şekilde organize etmek zorunda olmadığını söyler. Bu evrede öğretim daha geniş bilgi ve uzmanlığa ulaşmak için en ekonomik ve etkili yöntemlerin öğrenene sağlanması olarak düşünülebilir.

Egan’ın tarihsel anlamayı dört farklı evreye ayırması bireylerde tarihsel anlamının gelişim özelliklerini vermesi açısından önem arz etmekle birlikte, onun bireyin bu aşamaları yaşla bağlantılı olarak sırasıyla geçilmesi gereken evreler olarak görmesi, Piaget, Bloom vb. lerinin öğrenmeyi birbirini takip eden aşamaların geçilmesi olarak açıklamasıyla benzerlik göstermektedir. Hiç şüphesiz Egan’ın önerdiği aşamalar ilköğretim çağında tarih konularının öğretiminde pedagojik açıdan çok şey ifade etmektedir. Vygotsky’e göre:

Düşüncesini kendi deneyiminin küçük, elle tutulur dünyasının sınırlarının ötesine geçirmeye cesaret ettiği zaman, çocuğun insana şaşkınlık veren bağlantılar kurup genellemelerde bulunabildiği, insanı hayrete düşüren geçişler yapabildiği herkesçe bilinmektedir. Çocuk bu küçük dünyanın dışında, sıkça içerdikleri bağların evrenselliğinin insanda hayranlık uyandırdığı sınırsız karmaşalar kurar (Dilek, 2002:76).

2.11. TARİHSEL KANIT TÜRLERİ

2.11.1. Yerel Kayıtlar

Yerel araştırmadaki ilk adım hangi kayıtların mevcut olduğu ve bu kayıtların nerede olduklarının ortaya çıkarılmasıdır. Bu çalışmaya başlamak için en iyi yer genellikle yerel kütüphanelerdir. Bir çok milli kütüphane bir veya daha fazla merkezde tutulan yerel tarih arşivine sahiptir. Aynı zamanda bu kütüphanelerin pek çoğunda yerel tarih kütüphanecileri veya arşiv grevlipleri bulunmaktadır. Kütüphane koşulları pek tabii ki her kütüphanede aynı değildir. Bazı bölümlerde çok amaçlı okuma odaları, tüm gün görevli personel, mikrofilm gösteri aygıtı ve kayıtlara kolay ulaşım varken bazı bölümlerde imkansızlıklar ve anlaşılması güç olan kayıtlara rastlanmaktadır. Zira yerel kütüphanelerde tam olarak neyin saklanacağı ve korunacağını önceden söylemek zordur. Ancak en azından aşağıdaki kayıtlara rastlanabilir:

1. Şehir rehberi
2. Eski haritalar
3. Yerel gazeteler
4. Yerel tarih konusunda toplumun tutanakları
5. Nüfus sayım istatistikleri
6. Eski topografik fotoğraflar ve baskılar
7. Yerel tarih kitapları
8. Yerel resmi kayıtlar
9. Tarihi dosyalar

2.11.2 Şehir Rehberleri

Şehir rehberleri başlı başına şehirler için her üç yılda veya veya geçmiş yüzyılın son bölümlerinden itibaren yayımlanmaktadır. Bir rehberde; basıldığı tarihe ait tüm caddeleri, caddelerdeki evleri, ev sahiplerinin isimlerini bulunabilir. Eğer iş ev adresinden doğru yürütülüyorsa ev sahibinin işi de oradadır.

2.11.3. Eski Haritalar

19. yüzyıl ortalarına ve hatta daha öncelere kadar dayanan alanlara ait büyük ölçekli haritalar oldukça fazla sayıda bulunmaktadır. Bunlar genellikle mülkiyet ve toprağın ne şekilde kullanıldığını, ayrıca da askeri alandaki çalışmaları yansıtan plan ve haritalardır. Şehrin altyapı planlarını gösteren teknik çizimler ve o şehrin jeolojik yapısını gösteren özel haritalar da bulunmaktadır.

2.11.4. Yerel Gazeteler

Kütüphanelere genellikle eski yerel gazeteler mikrofiş ve mikrofilmler halinde saklanmaktadır.

2.11.5. Bireysel Kayıtlar (Yerel Halktan Elde Edilebilecek Kayıtlar)

Yerel tarih bağlamında düşünüldüğünde bu bireysel kayıtlar bir kentin, bir semtin, bir zümrenin tarihini ortaya çıkarmada oldukça önemlidir. Bunlar, belgelerin nerelerde bulunabileceğinin detaylarının ve yakın çevre ile ilgili ilginç araştırma alanlarının nereler olabileceğinin anlaşılabilmesi açısından bakılmaya değer kanıtlardır. Özel mektuplar, seyahat belgeleri, biletler, aile fotoğrafları, kent manzaralarını konu edinen kartpostallar, düğün davetiyeleri, işyeri kimlikleri, pasaport ve kimlikler gibi çok çeşitleri belgeler olabilir.

2.11.6. Nüfus Sayımı İstatistikleri

Bir çok yerel tarih kütüphanesi en azından bazı nüfus sayımı istatistiklerini mikrofiş ve mikrofilmler halinde saklarlar. Orijinalleri devlet tarafından nüfus dairelerinde saklanmaktadır. Britanya’da ilk nüfus sayımı 1841 yılında yapılmıştır ve o zamandan

beri her 10 yılda bir tekrarlanır. Ayrıca 10 yılda bir yapılan her nüfus sayımında 30 yıl hükmü uygulanmaktadır. Buna göre, 30 yıl öncesine kadar olan istatistiklere bakılabilir. İstatistiksel verilerde bir evdeki tüm yaşayanlar, bu kişilerin yaşları, cinsiyetleri, aile bağları, meslekleri doğum yerleri kayıt altındadır. Bu çeşit bilgiler tarihsel kanıt niteliği taşıyan önemli belgelerdendir.

2.11.7. Eski Topografik Fotoğraflar ve Baskılar

Eski topografik fotoğraflar ve baskılar özellikle yıllardan beri fotoğrafçıların aynı yerel manzaraları seçmeleri ve bunun da geçmiş ile şimdi arasında kıyas (karşılaştırma) yapılmasını mümkün kılması açısından yararlıdır. Bazı kütüphaneler yada yayınevleri bu tür topografik fotoğrafların koleksiyonlarını kartpostal olarak yayımlayabilmektedir. Bunların incelenmesi de geçmiş ile günümüzün karşılaştırılması ve geçmiş hakkında bilgiler verebilmesi açısından önem taşımaktadır.

2.11.8. Yerel Tarih Kitapları

Bir bölgeye yada kente ait yazılan pek çok şey hatta bazen o bölgenin en sıradan sayılabilecek gösterişsiz ve tanınmamış yönleri hakkında yazılan bir takım yazılar öğrencilere şaşırtıcı derecede ilginç gelebilmektedir. Bunlar 200 yıl önce yazılmış ilginç antik eserler uzmanlarının yazdığı eserlerinden tutun da kütüphaneler ve yayınevleri tarafından yayımlanmış küçük düzgün kitapçıklara kadar değişik şekillerde görülebilmektedir. Eskilerin bazıları hiçbir kanıtı dayanmayan çekici, eski bazı gelenekleri içermektedir. Ancak bunlar yeterli olmadığından tek başına tarihe ışık tutamazlar ve kanıtı duyulan ihtiyacı bir kez daha hatırlatmaktadırlar. Örneğin; Efes Kentinin Tarihi” konusunda ciltler dolusu kitap bulabilmek mümkündür. Bu kitaplar yerel tarih kitabı olmasına karşın o dönemin pek çok özelliğini de yansıtacağından tarihe ışık tutacaktır. Ancak bir çok arkeolojik eserle de (kanıt) bu bilgiler pekiştirilmekte ve geçerlilik düzeyi arttırılmaktadır.

2.11.9. Yerel Resmi Kayıtlar

Yerel kayıtlar çeşitli kaynaklardan sağlanabilmektedir. O yörede yaşayanlar ve yaşananlar hakkında tutulan tutanaklar kayıt altına alınmış resmi tarihsel belgelerdir. Yerel ıslahevi, darülaceze veya sağlık kuruluşlarının kayıtları ve çeşitli grafikler istatistiksel veriler halinde kayıt altında tutulmaktadır. Buralardan elde edilebilecek bilgiler de tarihe ışık tutabilecek niteliktedir.

2.11.10. Tarih Dosyaları

Çağdaş dünyada kütüphanelerde genellikle gazete kupürlerinin dosyalandığı bilinmektedir. Ayrıca yerel konuları içeren diğer konulardaki kaynaklar da saklanır. Ulusal bildirilerde o yere ait olan çeşitli bilgiler de arşivlenmektedir.

Kütüphanelerde çalışan arşiv görevlileriyle sohbet etmek ve yapılacak araştırma hakkında detaylı bilgi vermek, ilgi alanınızı açıklamak da yerinde bir davranış olarak görülmektedir. Çünkü bu durum, çabaların karşındaki kişi tarafından anlaşılmasını kolaylaştırır. Aynı zamanda konuşmalar esnasında belki de göz önünde bulunmayan ilginç ve uygun bir veriye rastlanabilir. İyi bir çalışma gayret gerektirmektedir. Zira çalışmalarda gösterilen gayret karşındaki tarafından hissedilir ve kişinin yardımcı olma isteğini arttırabilir. Daha detaylı bir yardım bu şekilde alınabilir.

Yerel kütüphaneler dışında milli kütüphanelerden de pek çok bilgi edinilebilir. Milli kütüphanelerdeki bilgiler yerel kütüphanelerdekine kıyasla çok daha ayrıntılı olacaktır.

Kütüphanelerdeki belgeler kullanılırken aynı zamanda bu belgeleri tahrip etmemek ve tükenmez ya da dolmakalem kullanmamak gerekmektedir. Bu nedenle bu tür çalışmalar için kurşun kalem kullanılması uygun olacaktır. Ayrıca çeşitli notlar alabilmek için not kâğıtları bulundurulmalıdır.

Yerel müzelerde belgelere dayanan kaynaklar, resimler ve tarih dosyaları şeklinde yer almaktadır. Genellikle etiketler, biletler, kartpostallar, faturalar, fotoğraflar, posterler, broşürleri içeren bir sınıflandırma tarzı kullanılmaktadır.

Kaynakların içinde en ilginç olanları günlükler, mektuplar, yemek tariflerinin bulunduğu defterler ve diğer kişisel yazılardır. Bunların hepsi yukarıda bahsi geçen yerlerin herhangi birinde bulunabilir. Birçok ikinci el kitap satıcıları eski kartpostalları satmaktadır. Bu kartpostallar gerek arkalarındaki yazılı notlar ve gerekse resimleri bakımından oldukça ilginç tarihsel kaynaklardır.

Birçok değişik yerde çok değişik kayıtlara rastlanabilmektedir. Fakat bu farklı ve ilginç kaynakları bulabilmek için iz sürmek gerekir. İpuçları aranmalıdır. İnsanlarla konuşulmalıdır. Bir şeyin başka bir şeyin kapısını açtığı unutulmamalıdır. Yepyeni bilgilere sürüklenmek araştırmanın heyecanını ve derinliğini arttırıcı bir hale sokabilir.

2.12. GEÇMİŞİN İZİNİ SÜRMEK

Öğrenciler buldukları tarihsel kanıtları kullanarak çok ilginç sonuçlara ulaşabilmektedir. Örneğin; kartpostalları inceleyen öğrenciler savaş yıllarına ait bir takım veriler elde edebilirler. Kartın üzerinde belirtilen herhangi bir veriyi kullanarak başka bilgilere ve araştırmalara ulaşabilirler. Bir semtin eski halini gösteren bir fotoğrafı ya da kartpostalı inceleyerek aynı yerin şimdiki halini de görmeye gidebilirler. Gittikleri yerin son halini fotoğraflayabilirler. Meydana gelen değişiklikleri ve bu değişikliklerin sebeplerini araştırmak isteyebilirler. Bu tür çalışmalar öğrencinin değişimi algılayabilmesi açısından faydalı olabilmektedir. Elbette böylesi çalışmalar daha uzun soluklu bir çabayı gerektirmektedir. Bu bağlamda araştırmaların bölümler halinde yapılmasının uygun olacağı düşünülebilir.

Sınıfın ilgisi çekebilecek türden olan bu çalışmalar; öğrencilere -bütün bu olayların, yerlerin, insanların, olguların vs.- bir oyun olmadığını ve bir zamanlar gerçek insanların yaşadığı gerçek hayatlar olduğu fikrini verebilmektedir.

2.13. ORGANİZASYON

Arşivlerdeki araştırmalar zaman kaybı olduğu kadar sonuca ulaşmada da zorlayıcı olabilmektedir. İlkokul çağındaki öğrencilerin araştırma yapması kolay değildir. Sınıfça yapılan kütüphane ziyaretleri mümkün olabilir ancak yazılı kaynaklar

fotokopi imkânı olduğu için sınıfa getirilebilmesi ve çoğaltılıp dağıtılması yönünden daha uygun görülür. Çünkü tarihsel kalıntıların pek çoğunu sınıfa getirme imkânı yoktur. Bu demek oluyor ki öğrencilerin araştırmaları kopyaları alınmış kaynakların yorumlanması şeklinde olacaktır. Orijinal kaynakları göstermenin her an mümkün olması ve öğrencilerin araştırmadaki aşamaları farkına varmalarını sağlamak önemlidir. Öğrenciler tarih ile ilgili bir araştırmayla aktif olarak meşgul olduklarını ve onların öğrenimleri için oluşturulmuş yapay sorular değil, gerçekten cevaplandırılması gereken gerçek sorular olduğunu anlamalıdır.

2.13.1. Fotoğraf Kullanımı

Öğrencilerin tarihi anlamada kullanacakları ilk kanıt ya da kaynaklar fotoğraflardır. Araştırmaların ilk ve önemli aşamalarından birisi olan fotoğraflar geçmişle bugünün karşılaştırılmasına yönelik çalışmaların da belkemiğini oluşturmaktadır. Öğrencilerden bugüne ait olan bir yerin fotoğrafı ile aynı yerin geçmişe ait fotoğrafını karşılaştırmalarını istemek onları zaman yolculuğunun ilk ve en çekici basamaklarından birine çıkartır. Birinci aşamayı oluşturan bu fotoğrafları eğer öğrenciler kendi çekecekse bu konuda öğrencilere basit ama önemli önerilerde bulunulmalıdır (ışık ve renkler konusunda vb).

Öğrencilerden eski fotoğraflarla yeni çekilmiş ya da kendi çektikleri fotoğrafları karşılaştırmaları istenir. Kendilerinden benzerlikleri ve farklılıkları bulmaları istenir. Öğrencilerin bulduğu değişikliklerin detayları ortaya çıkartılıp tartışılmalıdır. “ ... köşedeki dükkanın farklı olduğunu fark etmiş.” “ Pencerelelere dikkatli bakın. Her bir resimde neler satılık?” gibi detaylı bir gözlem yaptırılmaya çalışılmalıdır. Bu değişikliklerin neden olduğunu ya da olabileceği tartışılmalıdır. “Niçin eski resimde hiç televizyon anteni yok?” şeklinde sorular yöneltilmelidir. Ayrıca ulaşım, giyim ve dükkânlar hakkında “o zaman ve şimdi” ile ilgili çizimler yaptırılabilir.

Öğrencilere ikinci planda gelen kaynakları kullanarak daha fazla öğrenmeyi nasıl yapacaklarını göstermek önemlidir. “ Bütün kadınların bizdeki 1910 yılına ait olan fotoğraflar gibi mi giyindiklerini merak ediyorum, bu kitabı kütüphaneden aldım.” Gibi güdüleyici yöneltmelerle aynı döneme ait başka kanıtlar bulmaları

konusunda yardımcı olunabilir. Öğrencilerin o dönemin ilgi alanlarını anlamaya çalışmaları konusunda destekleyici kanıtları çoğaltmaları sağlanmalıdır.

Öğrenciler, geçmişi incelerken eskiden televizyon olmadığı için geçmişin kötü olduğunu fakat buna karşılık okula gitme zorunluluğu olmadığını düşündüklerinde ise harika olduğu sonucuna ulaşabilirler. Bu son derece doğal bir algılamadır. Öğrencilerin bu çeşit bir eğilim içersinde olmaları yadırganmamalıdır. Bu bağlamda öğrencilere sebep, sonuç ve görüş açısı sürekli vurgulanmalıdır. Her bir kanıt diğerleriyle karşılaştırılmalıdır ve genellemeler sadece bir kanata dayanarak yapılmamalıdır. Araştırmacının aynı zamanda uzun süredir öğretmenlik yapması, öğrencilerin bu konu hakkında yaptıkları yorumlar konusunda verileri arttırıcı bir etken olarak görülebilir. Örneğin; öğrenciler tarihçilerin yaptığı nitelikli yorumlarla başa çıkamaya bilmektedirler. Çocuklar emin olmak ihtiyacı duyarlar. Ancak hayat siyah ve beyaz değildir. Bunun öğretilmesi öğrencilere öğretilebilecek en önemli derslerden biridir. Bu bağlamda tarih dersi bunu öğrenmenin en iyi yeridir.

Tarih öğrenimi, müfredat programının geri kalan kısmıyla birlikte paralel olarak devam eder. Özellikle dil bilimi ile bağlantılıdır. Çocuklar uygun devreye eriştiklerinde anlatım becerilerinin (yazılı/sözlü) gelişebilmesi için onları eski bir fotoğrafın içindeymiş gibi hayal ettirip konuşurmak, anlattırmak uygun olabilir. Fotoğrafta durduğunu hayal ederek otların kokusunu, koşma seslerini, kilise çanlarını yada evlerin ve sokakların içinde neler yaşandığını tasvir edebilirler. Bu tür empati çalışmaları öğrencilerin tarihi anlamalarını somutlaştırabilir.

2.13.2. Sokak Haritalarını Kullanma

Öğrenciler bir yerin sosyal yapısındaki değişimleri anlayabilmek için sokakların eski ve yeni hallerini karşılaştırmalıdır. Bunu yaparken eski şehir haritalarından yararlanılabilir. Eskiden dar gelirlilerin yaşadığı bir sokakta bugün lüks otomobiller ve apartmanlar görülebilir. Ya da eskiden orkidelerle çevrili, hizmetçileri olan köşkerin olduğu sokaklar şimdi birçok apartman daireleri ve bloklarla dolu olabilmektedir.

Bir sokağın adı o sokağın geçmişi hakkında pek çok ipucu verebilir. Örneğin; “köprülü yol” gibi isimler buldukları yeri tanımlayan geleneksel olan yerlerdir. Evlerini satmak isteyen bazı gayri menkul sahipleri sokakların eski isimlerini alıcıların çekici bulacağı isimlerle değiştirebilmektedirler. Zira üst gelir grubuna hitap eden mevkilerdeki daireleri onlara uygun tarzda isimlerle çekici hale getirmektedirler. Ayrıca bir döneme damgasını vuran olay yada kişiler de, o dönemdeki ev, cadde, sokak isimlerinde o ismin artışına neden olabilmektedir. Bu isimler sosyal yapının ve zevklerin zaman içerisinde değişimi sonucunda farklılaşabilmektedir.

2.13.3. Nüfus Sayımı Sonuçları

Nüfus sayımı sonuçları bilgisayar odaklı çalışmalarda en yararlı olanlarıdır. Okullardaki veriler bölgenin belirli bir yıla ait nüfus sayımı sonuçlarını ortalama aile genişliği, isimlerdeki popülerlik dereceleri, yaşadıkları bölgede insanların sayısı gibi konularda istatistikler oluşturmak için analiz ederler. Meslekler ve aile genişliği gibi konularda karşılaştırma yapmaya çalışılabilir. Mesleklere göre değişen sosyal sınıfların sınıflandırılması yapılabilir. Bu sonuçlar ailedeki bilim adamı sayısı ile karşılaştırılabilir. Veya bilginlerin yaşına ve işçilerin ne kadar genç olduğuna bakılabilir.

Nüfus sayımı verileri ile ilgili iki önemli sorun da bir bilgiyi yüklemek ve diğeri ile onu kıyaslayacak doğru kısmı bulmaktır.

Piyasada kullanıma hazır olarak sunulan birçok nüfus sayım verileri vardır. Fakat yerel kaynakları kullanmak kesinlikle daha iyidir. Ancak bu demek oluyor ki bir kişi bütün verileri yüklemek için zaman ayırmıştır. Yerel arşivlere bilgisayar sokmak yasak olabileceğinden kullanılan kayıtların fotokopilerini almak zorunda kalınabilir. Eğer bir de saymanın el yazısı okunaklı değilse uğraşmalar baş ağrısından başka sonuç vermez. Eğer bir bölgedeki birkaç okul birlikte çalışarak hepsinin kullanabileceği bir veri bankası oluşturulursa sorun biraz daha azaltılmış olabilir.

Geçmiş çağlarda yaşamış bir ailenin ortalama büyüklüğünü bilmek, eğer günümüzde ne olduğuyla karşılaştırma yapılamıyorsa pek de önemli değildir. Bu bağlamda geçmişteki verilerin günümüzle kıyaslanabilmesi tarihsel bilginin oluşumunda ve gelişim-değişim eğrilerinin algılanmasında önemlidir.

2.14. KİŞİSEL VE AİLEVİ ÇALIŞMALAR

Coğrafi alana dayalı çalışmalarda bir alternatif de kişisel veya ailesel olanlardır. Bir birey veya aile ile ilgili bir takım belge temin edilebilir. Bu belgeler, yaşadıkları dönemle ilgili bir çalışmaya kadar genişleyebilecek bir araştırmanın temelini oluşturabilir. Doğum belgeleri, fotoğraflar, mektuplar, evlilik cüzdanları temin edilebilir. Bunlar fotokopi çekilebilir ve sınıfta kullanılabilir.

Öğrenciler belgeyi incelemeli ve çeşitli sorulara cevap vermelidir. Belge ne zaman düzenlendi? Kimi ima ediyor? Onlar hakkında ne anlatıyor? Niçin böyle bir belge ortaya çıktı? Genellikle resmi belgelerde konuyu karıştırabilecek hatalar ortaya çıkabilmektedir. Şahsi belgeler incelendikten sonra tüm veriler bir araya toplanmalıdır. Toplanan tüm veriler bir araya getirilir ve sonuç ortaya konur. Bu soy ağacı yoluyla da yapılabilir.

İncelenen fotoğraflarda isim ve tarih konmamış olabilir. Böyle bir durumda fotoğraftaki teknoloji, kıyafetler ya da çevreye bakılarak tahminlerde bulunulabilir.

Bazı durumlarda ise kullanılacak kaynak belge, şahsi bir mektup olabilir. Bu durumda öğrencilerin pek çok tahminde bulunmaları olasıdır. Yorumlanan mektup çocuklar için oldukça fazla ipucu veriyor olabileceğinden çalışma ekibi açısından faydalıdır.

Özellikle sözlü kaynaklardan edindikleri bilgiler öğrenciler açısından hikâyemsi ve eğlenceli bulunacaktır. Araştırmanın kapsamında sıkça yer verildiği üzere sözlü kaynakların anlattıkları hikâyeler ve çeşitli bilgiler, sınıfta öğrenciler tarafından sıkça dile getirilmiştir. Ayrıca öğrenciler sözlü kaynakların, özellikle anne, baba, büyükanne, büyükbaba gibi yakınlarının aktardığı geçmişe dair bilgilerin çok ilgilerini çektiğini belirtmişlerdir. Çünkü aile fotoğrafları ve aileye ait çeşitli belgeler

hakkındaki bilgileri yakınlarından detaylı bir şekilde öğrenebilme fırsatı bulmuşlardır. Araştırma sürecinde ailelerinden edindikleri bilgilerin parçalarını birleştirerek metin oluşturmuşlardır. Öğrenciler konuşan tanıkları dinleyip bunların ifadelerini ayrıntılı olarak inceledikten sonra, sözlü tanıklıkta belleğin ne derece önemli olduğunu görmeleri konusunda önemli bir destek olmuştur. Aynı olaylardan söz eden insanların anlatımlarının ve yorumlarının nasıl farklı olabileceği hakkında doğrudan bir deneyim kazanmışlardır. Öğrenciler, önce, tarih öğreniminde kaynağı esas alan yaklaşımların uygulanması için gereken becerilerin neler olduğunu anlayıp bu becerileri kazanıp, bunları, giderek daha karmaşık olayları ve gelişmeleri anlama sürecinde kullanabilmeli ve ancak ondan sonra, değişik kaynaklar ve bilgileri, zıt yorumları ve farklı tarih anlatımlarını kullanarak birden fazla bakış açısını etkili bir şekilde değerlendirmede kendilerine güvenebilmelidir.

Günümüzde gelişen internet teknolojileri sayesinde pek çok bilgi ve belgeye kolayca ulaşan öğrenciler bütün bilgileri karşılaştırıp hangisinin şaibeli olabileceği konusunda da çeşitli yorumlar yaparak Egan'ın gelişim evrelerinin üst sınırlarını zorlayıcı sonuçlara ulaşmışlardır. Böylesi neticelere ulaşılması araştırmanın niteliğini arttırıcı bulunmuştur. Bu sonuçlara araştırmanın bulgular bölümünde ayrıntılı olarak değinilmiştir.

2.15. BASILMIŞ MATERYALLER

Daha önce de belirtildiği üzere, sınıftaki öğrencilerle kişisel veya yerel bağlantıları olan kaynakları kullanmak avantajlı görülmektedir. Yayımlanmış seriler halindeki eserler kaynakları kullanıma hazır hale getirmiştir. Pek çok destanlar, romanlar, efsaneler, türkü ve maniler, şiirler vs. dönemler hakkında çok çeşitli bilgiler içermektedir. Bunların öğretmenler tarafından mümkün olduğunca ayrıntılı okunması yararlı olacaktır. Özellikle dönemsel karşılaştırmalarda yerel araştırmalar yapmak yararlı bulunmaktadır. Örneğin, bir yerde yaşanan göçün anlaşılabilmesi için o yüzyılda yaşanan göçlerle kıyaslanması gibi çalışmalar tarihsel anlamaların güçlenmesini sağlayıcı etkinliklerdir. Bu çalışmaların öneminden yola çıkılarak araştırmada, dönemsel kıyaslamalar yoluna başvurulmuştur. Özellikle Kurtuluş Savaşı yılları, ülkemiz, yaşadığımız şehir ve tüm dünya konjonktüründe ele alınarak

dönemsel karşılaştırmalara ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Böylece, öğrencilerin döneme özgü belgelerden hareketle ele geçirdikleri bilgileri geniş bir perspektiften düşünmesi sağlanmıştır. Kısacası öğrenciler küçük birer tarihçi gibi çalışmaya ve düşünmeye yönlendirilmiştir.

2.16. ÖĞRENCİLERE TARİH YAZIMININ ÖĞRETİLMESİ

Tarih yazımı analiz yapmayı gerektirmektedir. Pek çok kaynak analiz edilmeden ve kanıtlar ortaya konulmadan tarih yazımı gerçekleştirmek mümkün görülmemektedir. Bu bağlamda öğrencilerin bunu gerçekleştirebilmesi için uygulamaları gereken yollar nelerdir? Bu bölümde bu sorunun yanıtı ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Tarih yazımı için öğrencilere tarihçilerin çalışma yöntemleri öğretilmeye çalışılacaktır . Özellikle tarihe yönelik olan her türlü çalışmadan yararlanmak mümkündür. Örneğin, müzecilerin, film yapımcılarının, televizyon programcılarının, gazetecilerin ve edebiyatçıların bakış açıları öğrencilere gösterilebilir.

Buna örnek olarak tarihçiler arasındaki anlaşmazlıkları gösterebiliriz. İnternette yararlanılarak pek çok farklı çalışma incelenebilir. Çeşitli bakış açılarının incelenmesinden sonra yapılan karşılaştırmalar öğrenciler tarafından değerlendirilerek birinci ve ikinci kaynaklarla birleştirilebilir. Böylece öğrenciler kendilerine ait olan sonuçları ortaya dökebileceklerdir. Nitekim araştırmada kullanılan geçmiş kültürlerin günümüze aktarımını konu alan ve aile büyüklerinden toplanan bir çok kanıt, derlenerek öğrencilerin kendi kısa hikâyelerini yazmaları sağlanmıştır.

Farklı bakış açıların ve tarihsel kaynaklarda görülen farklılıkların sunulmasının amacı, bu görüşlerden haklı ya da haksız olanını seçmek değildir elbette. Asıl amaç; konuya karşı olan görüşlerin niye ortaya çıktığını anlamak, anlaşmazlığın özelliklerini anlamak, söz konusu belgenin alternatif yorumlara açık olduğunu görmek, her bir yorumun nedenlerini anlamak, güçlü ve zayıf noktalarını görebilmektir. Bu işlemlerin, bir tarihçinin görüşlerini anlatmak için değil yorumlamak amacıyla yapıldığını öğrencilerin anlaması büyük önem taşır.

Böyle bir çalışma sonunda öğrenciler neler öğrenir?

Birincisi, tarihçiler de kendi yaşadıkları çağın çocuklarıdır ve düşünce tarzları, bir dereceye kadar o çağın sorunlarının ve gündeminin süzgecinden geçmiştir.

Kendilerinden önceki kuşak tarihçilerden, geçmişi yorumlamada işlerine yarayacak bir yapı da devralmışlardır ve bu da onların düşünme biçimlerini etkileyecektir.

Yakın geçmişteki tarihçilerin çalışmalarının daha eski tarihçilerinkinden “daha iyi”, “daha doğru”, “daha güvenilir” ya da “daha tamam” olduğu gibi bir durum söz konusu değildir, yalnızca farklıdır.

Yapılacak şey, öğrencilerin şunu anlamasını sağlamaktır: Tarihi yorumlama işlemi, belirli bir dönemde neler olup bittiğinin anlaşılabilmesidir. Bunun için de çok miktarda bilgi katmanının ve kaynak malzemesinin dikkatlice incelenmesini gerekir.

III. YÖNTEM

Araştırma, nitel araştırma teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma; araştırmanın konusuna ve verilerinin doğasına uygunluğu nedeniyle tercih edilmiştir. Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi/analizine uygun olarak yapılandırılmıştır. Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği, araştırmacının bulgu/araştırmasındaki argümanlarının gücüne ve mantıksallığına bağlıdır. Bir başka deyişle eleştirel analizlerin geçerliliği retoriksel olarak donanımına bağlıdır.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırmanın modeli nitel araştırma yaklaşımı içinde sınıfiçi öğretim uygulamalarını derinlemesine yansıtılabileceği düşünülen “eylem araştırması” olarak belirlenmiştir (Yıldırım&Şimşek, 1999; Cohen&Manion, 1997; Freebody, 2004).

Yapılan ders uygulamaları video aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Konuşmaların analizi ve böylece öğrencilerde tarihsel düşünme/öğrenme süreçlerinin yorumlanması mümkün hale gelmiştir. Video kayıtları, sınıf etkinlikleri ve sınıf değerleri ile ilgili dolaylı gözlem yapma imkânı sunmuştur.

Nitel araştırmanın doğası, araştırmacının düşüncesini daha özgür olarak ortaya koymaktan yanadır. Böylesi bir yaklaşım araştırma açısından zenginlik olarak düşünülebilir. Ancak araştırmacı özgürlüğünü, birikimi ve donanımı ile beslerse ortaya nitelikli bir çalışma çıkarabildiği düşünülebilir.

Dokümanlar, nitel araştırmalarda önemli bir yer tutar. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu/olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin yanı

sıra film, video gibi görsel materyalleri de kapsar (Yıldırım ve Şimşek,1999, s.140-1).

Bu araştırmanın dokümanları işlenen tarih dersinden elde edilen öğrenci ürünleridir (şiir, resim, mektup ve şarkı sözleri).

Doküman incelemesi, araştırmacının çalıştığı konuyla ilgili kişi veya kurumlara doğrudan ulaşamayacağı durumlarda önemli bir bilgi toplama yöntemi olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 1999, s.143).

Bu noktadan hareketle, uygulayıcının araştırmacı olduğu ve doğrudan gözlem yapabildiği bu araştırmada, kayıtlarla elde edilen doküman analizinin tarih öğretiminde pedagojik olgular hakkında bilgi edinme imkânı sunabilecek işlevsel bir yöntem olduğu düşünülebilir.

Araştırmacının öğrencileri ve ailelerini 4 yıldır tanıyor olması, araştırma verilerinin analizine derinlik kazandırmıştır. Bu durum, yapılan yorumların geçerliliğini arttırmıştır. Öğrencileri tanımanın avantajı, araştırma sırasındaki samimiyet ve verilerin içtenliği konusunda açıkça ortaya çıkmış ve öğrenciler yapılan araştırmadan azami ölçüde faydalanabilmişlerdir. Yaratıcı ve eleştirel düşünme becerisi disiplinler arası olarak ele alınabilmiştir. Bu durum araştırmacının aynı zamanda uygulayıcı olmasının avantajı olarak düşünülebilir. Bu imkân doğrultusunda elde edilen veriler, araştırma kapsamında, tarihsel sorgulama süreçleri sınırlandırılmamış; tarihsel düşünme becerileri, sınıfta kullanılan söylem türü ve yapılan etkinliklerin tarihsel öğrenme üzerindeki etkileri de incelenmeye değer bulunmuştur.

3.2. EYLEM ARAŞTIRMASININ GERÇEKLEŞTİRİLDİĞİ GRUP

Nitel araştırmada evren ve örneklem gibi unsurlara yer verilmemektedir. Bu araştırmanın grubunu; 22 kız, 20 adet erkek öğrenciden oluşan 10 yaşındaki ilköğretim 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma 16 ders saatini kapsamaktadır. Araştırmacı eylem araştırması için seçilen sınıfın öğretmenidir.

3.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Bu araştırmanın verilerini, video kayıtları ve öğrenci ürünleri oluşturmaktadır. Öğrenci ürünlerini araştırma sürecince yazılan yazılar, resim, şiir, şarkı sözleri oluşturmaktadır. Farklı türden kaynakların/kanıtların sunulduğu araştırma sürecinde öğrencilerden bir tarihçi gibi tarih yazmaları istenmiş, bunu ne derece başarabildikleri araştırılmıştır. Video-kamera kayıtları ile birlikte araştırmanın dokümanlarını oluşturan bu ürünler, araştırmacının aksiyon araştırmada gözden kaçırdığı noktaları yakalamasında etkili olabilir. Doküman incelemesi araştırması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelemesi gözlem ve görüşme gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanıldığında verinin çeşitlendirilmesi amacına hizmet edecek ve araştırmanın geçerliliğini büyük ölçüde arttıracaktır (Yıldırım ve Şimşek, 1999, s.154).

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma sürecinde kaydedilen konuşmalar verilerin analizinde kullanılmak üzere araştırmacı tarafından dinlenmiş; video görüntüleri izlenmiştir. Gerekli görülen bölümlerde sınıftaki söylemler sürece yönelik açıklamalar şeklinde aktarılmıştır.

Ders süreci, sınıf düzeni ve değerleri ile çalışma süreci betimsel analiz; ders konusu ve tarihsel sorgulama süreci içerik analizi; sınıfta söylem türü, söylem analizi; tarihsel düşünme süreçleri ile yanlış anlamalar ve anakronik bulgular ise yorumsal (hermeneutik) analiz teknik ve yaklaşımları doğrultusunda çözümlenmiştir.

3.4.1 Betimsel Analiz

Ders sürecinde yapılan etkinlikler ve sınıf ortamının okuyucuya tanıtılması ve okuyucunun zihninde kurgulanması hedeflenmiş; bu doğrultuda yapılan

betimlemeler ve sınıf yerleşim planıyla söz konusu hedefe ulaşılacağı düşünülmüştür.

Yıldırım ve Şimşek (1999) verilerin analiz edilme sürecinde üç temel aşamadan birinin “betimleme” (diğerleri sınıflama ve ilişkilendirme) olduğunu ileri sürerler. Buna göre, “...araştırmacı, topladığı verileri kapsamlı bir biçimde tanımlar ve bu şekilde okuyucunun; verilerin toplandığı ortama, verilerin ayrıntısına ve derinliğine, araştırmaya katılan bireylerin görüşlerine ve araştırma sürecine ilişkin bilgileri ilk elden edinmesi amaçlanır” (s. 158).

Ders sürecinin ve öğrenim ortamının betimlenmesiyle, araştırmanın eğitimsel değeri yorumlanmaya çalışılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek’e göre (1999) betimsel analizin amacı “elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde veriler önce mantıklı ve anlaşılır bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler yorumlanır ... neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır” (s.159).

Benzer şekilde çalışma sürecinde öğretmen ve öğrencilerin tutum ve eylemleri de video görüntülerinden edinilen izlenimlerden hareketle betimlenmiş ve analiz edilerek yorumlanmıştır.

3.4.2 İçerik Analizi

İçerik analizinde yapılacak işlemin birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve okuyucunun anlayabileceği şekilde organize edilerek yorumlanır. Bu yolla veriler tanımlanarak verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır. (Yıldırım ve Şimşek, 1999, s.162)

Bu araştırma çerçevesinde tarihsel sorgulama sürecine dönük veriler, oluşturmacı anlayışa göre hazırlanmış Kaynak/Kanıt Analizi yaklaşımıyla ele alınmıştır.

3.4.3. Konuşma ve Söylem Analizi

Son yıllarda gerçekleştirilen eğitimbilimi araştırmalarında, sözel verilerin önemi artmıştır. Araştırmacılar bu türden verileri, öğrencilerin teknik dil ve kavramları kullarımlarında yaşadıkları gelişme ve değişimleri tanımlamak amacıyla kullanmaya eğilimlidir (Yapıcı, 2006).

Bu araştırmada öğretmen-öğrenci, öğretmen-sınıf, öğrenci- öğrenci ve öğrenci-sınıf etkileşimleri konuşma ve söylem analizi kullanılarak yapılmıştır.

Bundan sonraki bölümde yukarıda ifade edilen nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak eylem araştırmasından elde edilen bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir.

IV. BULGULAR VE YORUM

4.1. KANITLARIN TARİHSEL ANLAMAYA YANSIMALARI

Bu bölümde elde edilen veri analizleri tarihsel düşünme, kanıtın sorgulanması, birinci ve ikinci elden kaynakların incelenmesi şeklinde uygulanmıştır. Etkinliklere öğrenci-öğrenci, öğrenci öğretmen ve öğretmen açıklamaları biçiminde ağırlık verilmiştir. Dokümanlardan elde edilen verilerin analiz ve yorumu; tarihsel sorgulama sürecinin yorumu şeklinde yapılmıştır. Verilerin analizinde çeşitli nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır.

4.1.1. “Kanıt” Kelimesinin Çağrıştırdıkları:

Tarih öğretimi metodolojisinde önemli bir yere sahip olan “kanıt” kullanımına ilişkin uygulama ve elde edilen bulgular bu bölümde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede öğrencilerin küçük birer tarihçi gibi çalıştıklarında tarihe karşı nasıl bir bakış açısı oluşturdukları ve kendi duruş noktalarından kazandıkları tarihsel perspektif yorumlanmaya çalışılmıştır.

Öğrencilerden tarihsel kanıt sözcüğünün kendilerine neleri çağrıştırdığını sıralamaları istendiğinde;

“Geçmişten kalan şeylerdir”

“Eski fotoğraflardan da görebiliriz”

“Efsaneler de vardır masal gibi”

“Babam ve annem anlatıyor eskiden olan şeyleri bazen”

“İzlediğimiz filmlerde de eskilerle ilgili şeyler görüyoruz. Mesela eski giysileri, eski evleri.”

“ Babaannem bana eski günlerden bazı şeyler anlatıyor”

gibi cevaplar vermişlerdir.

Bu cevaplardan da anlaşılacağı üzere öğrenciler geçmişte öğrenmekte kullanılan yazılı, görsel ve canlı kaynakları sıralayabilmişlerdir.

“ Bu kaynaklar olmasaydı geçmişte yaşanan olayları nasıl bilebilirdik?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler ise şu şekildedir:

“O zaman geçmişi öğrenemezdik. Herkes kafadan atardı bir şeyler. Kime inanacağımızı bilemezdik.”

“Faklı farklı şeyler söylerdi herkes.”

cevaplarıyla geçmişin izleri olan tarihsel kanıtların gerçeğe ulaşmada yol gösterici olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Kanıtların geçmişte yaşananların inandırıcılığı konusunda gerekli olduğunu belirtmek istemişlerdir. Aynı zamanda kanıtların ve kaynakların, tarihçilerin çalışma yöntemlerinin temelini oluşturduğunu anlamış gibi görünmektedirler.

4.2. GEÇMİŞİMİ ÖĞRENİYORUM: ÖĞRENME ALANI:

KÜLTÜR VE MİRAS

4.2.1 Aile Tarihimi Araştırıyorum

Bu araştırma “ Aile Tarihi” konusu üzerinde odaklanmış ve derse ait verilerin analiz ve yorumları aşağıda açıklanmıştır.

Ders Süreci ve Süreç Analizi

Programda belirtilen “Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur.” şeklindeki kazanım için hazırlanan sözlü tarih çalışmasında, öğrenciler canlı kaynaklarla çalışmışlardır.

Dersin süreci şu şekilde planlanmıştır:

1. Görüşme yapılacak kişinin belirlenmesi
2. Görüşme sorularının öğretmen kılavuzluğunda hazırlanması
3. Görüşmenin gerçekleşmesi
4. Elde edilen verilerin düzenlenmesi
5. Görüşme sonuçlarının sınıfta sunulması

Sınıf Düzeni

Sınıfta sıralar işbirlikli öğrenmeye uygun olarak öğrencilerin yüz yüze çalışmasını sağlayacak şekilde organize edilmiştir. Sıraların birleştirilmesiyle oluşturulmuş çalışma masaları 42 kişiliktir ve her öğrenci kendi sandalyesinde oturmaktadır. Sınıfta bir kapı ve dört pencere vardır. Pencereleer doğu yönüne açılmaktadır. Tahtanın üzerinde bir projeksiyon perdesi ve tavanın ortasında tahtaya yönelik bir projeksiyon makinesi bulunmaktadır. Öğretmen masası kapının tam karşısında olup üzerinde dizüstü bir bilgisayar yer almaktadır. Panolarda geçmişten izler taşıyan fotoğraflar asılıdır. Projeksiyon perdesine eski eşyaların fotoğrafları yansıtılmıştır. En arka sırada iki adet sergi sehpasında öğrencilerin getirdiği aile fotoğrafları sergilenmekte ve sergi masasının üzerinde de bir adet Türkiye haritası asılı bulunmaktadır. Sınıfın tüm duvarlarında renkli ve çeşitli çalışmaların bulunduğu panolar yer almıştır. Bu haliyle kullanışlı, renkli ve canlı bir atmosfere sahip bir sınıf olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca öğrencilerin gruplarla çalışmasına yönelik tekniklere - vakit kaybetmeksizin- kolaylıkla uyum sağlayabileceği özellikle olduğu düşünülebilir. Dersin en belirgin özelliği ise; sözlü tarih çalışması ile öğrencilerin birer tarihçi gibi çalışması ve tarihin sıkıcı havasından uzaklaşmalarıdır diyebiliriz.

Süreçte giriş/hazırlık niteliğindeki diyaloglar şöyledir:

1.1. [Öğretmen]: *Her bireyin kendi ailesine ait bir hikâyesi vardır. Bu hikâyelerin kahramanları kimler olabilir?*

1.2. Yas...(KÖ) *Bizim dedelerimiz veya ninelerimiz olabilir.*

1.3. GizA...(KÖ) *Başkaları da olabilir. Mesela, akrabalarımız yada eski tanıdıklar.*

1.4. [Öğretmen]: *Bu kahramanlardan derlenen aile tarihi bilgileri, tarihsel çalışmalarda başvurulan önemli bulgulardır.*

1.5. Yar...(KÖ) *Anneannemin eski günlerle ilgili anlattığı şeyleri dinlemek çok hoşuma gidiyor.*

1.6. Çağ...(KÖ) *Evet benim de. Onlar nasıl yaşadıklarını, ne yaptıklarını anlatıyorlar eskiden. Eğlenceli oluyor.*

Bu diyalogda, canlı kaynaklarla gerçekleştirilen sözlü tarih çalışmalarının, tarihi sıkıcı bir ders olmaktan çıkardığı vurgulanmaya çalışılmaktadır. Tarih insanlarla vardır. Tarihi eylemlerin başrollerinde yer alan insanlar, zaman içerisinde gerek eylem ve gerekse özne bakımından çok farklılıklar göstermişlerdir. Bu çeşitlilik, tarih araştırmaları konusunda sınırsız bir yorum yapılabilirliğini beraberinde getirmiştir.

1.7. [Öğretmen]: *Dinlediğiniz bu anlatımlar çok hoşunuza gittiğine göre; yapacağımız çalışma da size eğlenceli gelebilir. Ailenizden bir büyükle aile tarihinizi araştıracağız.*

Sosyal bilimlerde, değerlendirmeler, yorumlar ve araştırmalar çok çeşitlenmiştir. Buna rağmen hala araştırılmamış pek çok konu ve getirilmemiş pek çok yorum vardır. Sosyal bilimlerin” bilimsel” yöntemleri kullanarak çalışılması sonucunda sayısız yorum yapma imkânı elde edilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin, tarihsel

kaynaklardan topladıkları veriler ışığında ortaya koyduğu yorumlar da, sosyal bilimlere farklı bir bilimsel veri tabanı oluşturması açısından değerlidir.

1.8. Ser...(EÖ) *Yapacağımız bu çalışmada ailemizin geçmişini mi araştıracağız yani?*

1.9. [Öğretmen]: *Evet.*

1.10. [Öğretmen]: *Ama aile geçmişimizle ilgili topladığımız tüm bilgilerin kanıtlarını da göstereceğiz aynı zamanda. Aile tarihimize ilgili yorumlar yapabilmemiz için, sağlam dayanaklarımızın olması lazım. Kanıtımız olmadan bir şey söylememiz çok zor. Yapılabilecek yorumun sağlam bilimsel temellere oturtulması ve somutlaştırılması gerekiyor.*

1.11. ErnC...(EÖ) *Biz aile tarihimizi araştırırken, eskiyle ilgili bir sürü şey de öğrenebiliriz. Yani sadece aile tarihimizi öğrenmek değil.*

1.12. [Öğretmen]: *Neler öğrenebiliriz mesela?*

1.13. Yağ...(KÖ) *Eskiden yaşayan insanların bizden ne gibi farklılıkları olduğunu mesela.*

Bu bağlamda; öğrenci kanıtların tarihsel anlamaya katkılarını vurgular gibidir. Zira kanıtlar, kaotik bir geçmişten kurtulmak için önemlidir. İnsanların ihtiyaçları ve pek çok özelliği bu kanıtlarla ortaya koyulabilir.

Öğrenci bu noktada; geçmişin kaynak ve belgelerle somutlaştırılabileceğini ve daha anlaşılabilir bir hale dönüşebileceğini ifade etmeye çalışmıştır.

1.14. [Öğretmen]: *Geçmiş öğrenebileceğimiz kaynaklar kısıtlı olabilir mi? Yani her şeyi tam olarak öğrenebilmemiz mümkün müdür?*

1.15. ErnD...(EÖ) *Bilemeyiz. Mesela, benim dedem geçmişte olan her şeyi bilemez.*

1.16. Brk...(EÖ) *Kimse bilemez.*

1.17. Cnk...(EÖ) *Herkes sadece kendi yaşadıklarını bilir.*

Bu söylemlerde sözü edilen geçmişe dair kaynakların ve tarihsel kanıtların sınırlı olduğudur. Pek çok yaşanmışlık; ya belli oranlarda kayda geçmiş ya da günümüze aktarılmadan kaybolup gitmiştir. Oysa hayatın kendisi yaşanıldığı sürece pek çok bilgiyi içersinde barındırır. Tüm bunların tam olarak bilinemeyeceğine vurgu yapan öğrenci, postmodern tarih yaklaşımına gönderme yapar gibidir.

Öğretmen sorgulama sürecini fotoğraf incelemeleriyle sürdürür. İncelenen fotoğraflar üzerinde konuşularak geçmişe karşı ilgi uyandırmaya çalışır. Eski eşyalar, giysiler ve geçmişe dair pek çok nesne içeren bir slayt gösterisi projeksiyonda yapılır. Gösteri sonrası öğrencilerin geçmişle ilgili görüşleri alınarak üniteye bir ön hazırlık yapılır. Özellikle aile tarihi araştırmasında ne gibi kanıtların ve hangi kaynakların işlerine yarayacağı gösteride vurgulanır. Fotoğraflar üzerine yapılan söylemler şu şekildedir:

1.18. [Öğretmen]: *Şimdi geçmişte kullanılan pek çok eşyanın fotoğraflarını perdede izleyeceğiz.*

1.19. Büş...(KÖ) *Ben bu dikiş makinesinden gördüm. Babaannemde de var. Eskiden onunla dikermiş dikişlerini. Şimdi motorlusunu kullanıyor daha kolay diye. Ama eskisi de duruyor evinde. (değişim ve süreklilik)*

1.20. Ers...(EÖ) *Bu da gaz lambası. Eskiden gaz lambası kullanılıyormuş.*

1.21. [Öğretmen]: *Neden gaz lambası kullanılıyormuş?*

1.22. Prn...(KÖ) *Çünkü elektrik yokmuş öğretmenim. Eskiden elektrik yokken nasıl yaşıyorlarmış acaba? Biz şimdi biraz elektrikler kesilse hiçbir şey yapamıyoruz.*

1.23. Sum...(KÖ) *Ama eskiden yaşasaydık bize normal gelirdi elektriğin olmaması. Öyle yaşamaya alışırdık. Bilmezdik hiç bilgisayarı falan.* (empati kurma)

1.24. Hll...(KÖ) *Şimdi bilgisayar oynuyoruz ama bilgisayara uzun süre bakmak gözleri bozuyormuş öğretmenim.* (eleştirel düşünme)

Tarihçilerin çalışmalarının temelini oluşturan; neden değişim- süreklilik- sonuç kavramlarının merkezini oluşturan tarihsel kanıtlar sınıf ortamına taşındığında eğitsel bir kaynağa dönüşmüştür. Çeşitli kaynak ve tarihsel kanıtları inceleyen öğrencilerin, keşfetmenin çeşitli aşamalarından geçerek küçük birer tarihçi gibi sorgulama yapabildikleri görülmektedir.

1.25. [Öğretmen]: *Haklısınız, uzun süre ekrana bakmak sağlıklı değil elbette. Peki eskiden elektriğin olmadığı dönemlerde, bizim şimdi yapabildiğimiz şeylerden hangilerini yapamıyorlardı sizce?*

1.26. Sum...(KÖ) *Bir sürü şeyi yapamıyorlardır öğretmenim. Mesela televizyon seyredemezler.*

1.27. Özgn...(KÖ) *Bilgisayar da oynayamazlar.*

1.28. GizA...(KÖ) *Buzdolabı, saç kurutma makinesi gibi bir sürü şey yoktur.*

1.29. Su...(KÖ) *Yiyecekleri bozulmaz mı peki öğretmenim buzdolabına koymayınca.* (empatik sorgulama)

1.30. [Öğretmen]: *Bozulmaması için sizce ne gibi şeyler yapmak gerekir?*

1.31. Yrn...(KÖ) *Uzun süre bozulmayacak şeyler pişiriyorlardır belki yada her gün taze taze yapıyorlardır yemeklerini.*

1.32. [Öğretmen]: *Mantıklı yaklaştın olaya. Aferin.*

Peki, bu yenilikler hayatımızda pek çok şeyi değiştirdi mi? Kim örnek vermek ister?

1.33. Tnhn...(EÖ) *Öğretmenim mesela asansörler çalışmıyor elektrikler kesilince. Biz dokuzuncu kata kadar merdivenlerden çıkmak zorunda kalıyoruz. Çok yorucu oluyor. Elektrik yokken asansör de yoktu. Asansör olmadığı için de yüksek apartmanlar yoktu. Evler eskiden şimdiki gibi çok yüksek katlı değildi.*

Tarihçiler için kalıntı ya da kaynakları delil haline getirme süreci akademik anlamda bir meydan okumayı içerirken, sınıfa getirilen geçmişle ilgili kaynakları, kalıntıları veya bunların fotoğraf ya da fotokopilerini sorulan sorular yoluyla kanıt haline dönüştürmek ve bunu tarihsel bilginin yapılandırılmasında kullanmak kolayca elde edilecek bir beceri değildir. Her şeyden önce öğretmen pedagojik açıdan kendini bu tarz bir etkinliğe yakın hissetmeli ve öğrencilerini buna hazırlamalıdır. Bu araştırmada, araştırmacının öğrencileri iyi tanıyor olmasının, öğrencilerin etkinliklere katılımında bir avantaj olduğu görülmüştür.

1.34. [Öğretmen]: *Çok güzel bir noktadan yaklaştın konuya. Haklısın. Teknolojik gelişmeler hayatımızı kolaylaştırdığı gibi yaşam kültürümüzü de pek çok yönden değiştiriyor. Başka örnekler verebilir miyiz? Mesela televizyon olmadığına göre ne yapıyordur eski insanlar akşamları sizce?*

1.35. ErnD...(EÖ) *Erkenden uyuyorlardır.*

1.36. Alcn...(EÖ) *Sohbet ederler.*

1.37. Yas...(KÖ) *Komşularına giderler oturmaya.*

1.38. Hll...(KÖ) *Şimdi herkes televizyondaki dizileri seyrediyor akşamları. Gezmeye gitmiyoruz komşularımıza.*

1.39. Sum...(KÖ) *Zaten nasıl gidelim ki herkes sabah erkenden kalkmak zorunda. İşe gidiyor anneler. Ben de okula gidiyorum. Biz ancak hafta sonları gezmeye gidiyoruz.*

Bu diyaloglarda, “Kültür ve Miras” öğrenme alanı içerisinde yer alan ;“*Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir.*” Kazanımına ilişkin açıklamaların yer aldığı görülmektedir. Nichol (1991); tarih biliminin, kültürel mirasımızın aktarımında en önemli etmenlerden biri olduğunu söyler. Geçmişe ışık tutan kanıtlarla etkileşime giren öğrencilerin tarihsel anlamasının gelişeceğini belirten Dilek (2001, s.86), tarihsel kanıt ve kaynak kullanımının önemini vurgular.

Eleştirel düşünme ve empati kurma becerisine ilişkin söylemlerin de görüldüğü bu diyaloglarda, geçmişe dair kendi bakış açısını ortaya koymaya çalışan öğrencilerin gözlemlendiğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Aynı zamanda bu konuşmalar; tarihin hayatın içinden kesitlerden oluştuğunun da bir göstergesi olarak görülebilir.

Araştırmanın Planlanması ve Düzenlenmesi:

Planlama sırasındaki diyaloglar:

1.1. [Öğretmen]: *Şimdi sizlerle birlikte aile tarihi araştırmamızın planlamasını yapacağız. Öncelikle görüşme yapacağımız kişiden bir randevu almamız gerekiyor ki; o da kendini röportaja hazırlasın. Haber vermezsek araştırmamız açısından sakıncalı olabilir.*

(yönerge verme)

1.2. Yağ...(KÖ) *Önceden bize göstereceği fotoğrafları veya eşyaları hazırlaması gerekebilir. Belki sandıkta duran şeyler vardır.*

1.3. [Öğretmen]: *Evet haklısın.*

1.4. Çağ...(KÖ) *Öğretmenim biz önceden randevu almazsak belki o anda işi vardır bizimle görüşemez.*

1.5. [Öğretmen]: *Çok doğru, çok haklısınız. Aferin size.*

1.6. [Öğretmen]: *Soracağınız soruları da önceden belirleyeceğiz. Ama eğer görüşme sırasında ilginizi çeken bir konu olursa bu konuda daha derin sorular sorarak görüşmenizi derinleştirebilirsiniz. Aklınıza takılan soruları da sorun.*

1.7. [Öğretmen]: *Ses kaydı ve fotoğraf çekimi için de izin almanız gerekir.*

1.8. Yağ...(KÖ) *Çok eğlenceli bir ödev bu.*

1.9. Zynp...(KÖ) *Sanki ödev değil de oyun gibi. Ben çok heyecanlıyım. İyi ki bu ödevi verdiniz öğretmenim.*

Tarihçinin çalışmaları uzun ve meşakkatlidir. Tarihçi zor ve yorucu bir çalışmanın sonunda, elindeki kaynakları öznellik içeren ölçütüne tabi tutarak elde ettiği kanıtlar aracılığıyla kendi deneyimsel anlamasına uygun yorumunu ortaya koyar. Araştırma sürecinde öğrencilerin inceledikleri kanıtları ve kaynakları kendi yorumlarıyla birleştirmeleri istenmiştir. Bu söylemlerden de anlaşılacağı üzere, bu zor ve yorucu olarak adlandırılan çalışma öğrenciler tarafından heyecan verici bulunmuştur.

1.10. [Öğretmen]: *Hem eğlenecek hem de öğreneceksiniz. Size güveniyorum. Çok güzel ödevler hazırlayacaksınız. (yürekendirme) Daha sonra bu ödevleri sınıfta sunacağız.*

1.11. Srhn...(EÖ) *Öğretmenim aile fotoğraflarından sınıfa da getirecek miyiz?*

1.12. [Öğretmen]: *Eğer izin verirlerse getirebilirsiniz.*

1.13. Brk...(EÖ) *Eski eşyalardan da getirebilir miyiz?*

1.14. [Öğretmen]: *Elbette getirebilirsiniz. Burada bize getirdikleriniz hakkında bilgi verirsiniz. Aile tarihi çalışmanız daha etkili olur böylece.*

1.15. [Öğretmen]: *Röportaj yapacağımız kimselere yönelteceğimiz soruları sorarken, her zaman alışıktığınız dilde konuşmanız gerekir.*

1.16. [Öğretmen]: *O kişiyle her zaman nasıl konuşuyorsak görüşme sırasında da aynen öyle konuşun.*

1.17. [Öğretmen]: *Karmaşık sorular sormayın. Sorularınız anlaşılır olsun.*

1.18. Slmn...(EÖ) *O zaman bir şey anlayamaz ve cevap veremez.*

1.19. [Öğretmen]: *Doğru.*

1.20. [Öğretmen]: *Anılarını anlatmasını sağlayabilirsiniz. Anılar geçmiş hakkında kitaplarda yazmayan bilgiler verebilir bizlere.*

Öğrencilerden birinin aile tarihi araştırmasında dedesinden öğrendiği aşağıdaki anısı da bu konuda bir örnek teşkil edebilir:

* HOŞ BİR ANI *

Dedem Dr. Mehmet Yinanç 1939 yılında Elbistan'da doğmuş. İlk-orta öğrenimini Elbistan'da tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Atatürk Erkek Lisesi'nde lise öğrenimi görmüş. Daha sonra İstanbul Tıp Fakültesi'ne girerek Kadın Doğum Doktor'u olmuştur. Dedemle ilgili hatırladığım en ilginç olay:

Dedemin 1 yıl süreyle kısırlık tedavisi yaptığı bir hastanın 1997 yılında dördüzlere hamile kalmasıdır. Bu bebeklerin doğumunu da dedem gerçekleştirdi. Bu bebekler Türkiye'nin ilk kız dördüzleri oldu. Bebeklerden birinin ağırlığı 850 gram {Normal bir bebeğin ağırlığı 3 kilo civarında olmalıydı.} olduğu için uzun süre bebek bakım ünitesinde kalması gerekti ama bu sürenin sonunda sağlığına tamamen kavuştu.

Bebeklerden biri 1 yaşındayken balkondan düşmesi sonucu kalıcı bir sakatlık ortaya çıkmış. Bebeklerin ailesi oldukça yoksul olduğu için sağlık ve bakım giderlerini çevreden gelen yardımlarla karşılıyorlar. Şu an hepsi hayatta ve 9 yaşındalar....

1.21. Su...(KÖ) Kitaplar onların yani eskiden yaşamış olan herkesin ne yaşadığını bilemez ki.

Elbette öğrenciler tarih yaparken zorlanabilir. Çünkü tarih yapmanın zorlukları vardır. Her ne kadar tarihsel kanıtlar bizi geçmişin bilgisinde güvenli kılsa da bazen, ele geçirdiğimiz kanıtlar resmin bütününe görmemiz için yeterli olmayabilir.

Bu diyaloglardan çıkarsanabileceği gibi, sorulara verilen cevaplarla ortaya konulan şey; kanıtların cevapların güvenilirliğini güçlendirdiği şeklindedir.

“Bu gerçekten olmuş mu?” sorusunun yanıtı aranırken kanıtları incelemek gerektiği vurgulanmıştır. Tarihi kanıtı incelemesek “Bunun olduğunu biz nereden bilebiliriz?” sorusuna güvenle cevap veremeyiz. Ancak kanıtların çeşitliliği ve farklılığı da zaman zaman dezavantaj olarak görülebilir. Zira bu kanıtlar arasından seçme yapmak

zorunda kalılabilmektedir. Öğrenciler bu noktada, geçmişin tam olarak bilinebilmesinin ne denli zor olduğuna da gönderme yapmışlardır.

1.22. [Öğretmen]: *Haklısınız. Aferin. Bir de, görüşme sırasında karşınızdaki kişiyi sizin gibi düşünmesi için yönlendiren sorular sormamaya dikkat etmemiz gerekir.*

1.23. Gök...(EÖ) *Herkesin düşüncesi kendine göredir.*

Öğrencilerin canlı kaynakları değerlendirirken, her şeyden önce, her bir kaynağın olay anında gördüklerini, duyduklarını ve hissettiklerini kısıtlayabilecek koşulları (ister fiziksel, ister teknik, ister kendisinden kaynaklanıyor olsun) göz önünde bulundurmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu diyalogda öğrenci her bir kaynağın, tarih için farklı bir perspektif olabileceğini anlamış görünmektedir. Zira perspektiflerin dayandırıldığı zemini iyi anlamak, tarihsel anlamayı güçlendirebilecektir. Tarihe her ne açıdan bakılıyor olursa olsun tüm görüşlerin oluşumunu sağlayan belirleyici etkenlerin olduğunu ve bu etkenlerin tarihsel anlamayı nasıl şekillendirdiğini unutmamak yerinde olacaktır. Bu bağlamda öğrenciler, tarihin çok yönlü perspektiflerden yorumlandığını vurgulamaya çalışmaktadır. Bu söylem; Jenkins'in (1999) vurgularıyla örtüşmektedir. Jenkins, geçmişin tarih üzerindeki gücünün tarihçinin tarih üzerindeki gücü olduğunu savunur ve her tarihçinin kendi yorum gücüne vurgu yapar (s.62).

1.24. [Öğretmen]: *Çok doğru. Kendi bakış açınızı başkasına kabul ettirmeye çalışmak objektifliğinize gölge düşürebilir.*

Bu diyaloglar, araştırma planının yapılması ve görüşmenin düzenlenmesi içindir. Öğrenciler görüşme esnasında dikkat edecekleri hususları kendi örnekleriyle açıklamışlardır. Öğrenciler çalışmaya hevesli olduklarını belirten açıklamalarda bulunmuşlardır. Collingwood' un (2000) da belirttiği gibi, tarihin geçmişe dayalı pek çok deliller içeren bir disiplin olduğunu hissetmiş görünmektedirler (s.13-14).

Araştırma Sonuçlarının Sınıfta Sunulması ve Yorumlanması:

Çalışma Sonuçları/Yorumları:

1.1. [Öğretmen]: Aile tarihi araştırmalarınızı yaptınız. Bu çalışmada ailenizle ilgili en çok ilginizi çeken şey neydi?

1.2. Mtn...(EÖ) Benim en çok soyadımızın nereden geldiği ilgimi çekti.

Bir öğrenci soyadının hikâyesini aile tarihi çalışmasıyla öğrenerek aşağıdaki metni yazmıştır:

SOYADIMIN HIKAYESİ

Türkiye’de doktorun çok az olduğu tarihlerde babamın büyük dedesi Adapazarın’da cerrahlık yapıyormuş. Bütün çabası insanlara yardımcı olmak, onların sağlıklı olması için uğraşmaktı. Gece gündüz demeden sürekli hastaların tedavisi için çalışıyormuş. Bu nedenle kasabada ve şehirde çok sevilen bir insanmış. Hastalanıp onun sayesinde sağlığına kavuşanlar sürekli ondan söz ediyor birbirlerine onun iyiliklerini anlatıyorlarmış. Bu nedenle babamın büyük dedesi Cerrah Mustafa çok sevilen ve sayılan bir kimse olmuş.

Bir gün hastahaneye kalp krizi geçiren olan bir hasta kadın getirilir. Hiçbir doktor ne yapılacağını bilmezken birisi “cerrah Mustafa’yı çağıralım” der. Ve birisi hemen cerrah Mustafa’nın evine gider ona olayı anlattıktan sonra cerrah Mustafa “yine günü ben mi kurtaracağım” der ve evden çıkar hastahaneye vardığında herkes çok heyecanlıdır. Cerrah Mustafa birkaç doktorla ameliyathaneye girer.1.5 saat sonra cerrah Mustafa ameliyathaneden çıkar. Herkes heyecanlıydı cerrah “hasta kurtuldu.” O sırada herkes cerrah Mustafa’ya doğru imza almaya koşarlar. Cerrah Mustafa “doğru düzgün sıra olmayana imza yok der” ve eğer ameliyat maceralarımı merak ediyorsanız yeni çıkacak Ameliyatlarım ve Ben kitabını almayı unutmayın bu arada cerrah kitap evinde Salı günü yeni çıkacak kitabımın imza günü var hepinizi bekliyorum der.”

Yani ben babamın büyük babası cerrah olduğu için Cerrahoğlu soyadını aldım.

Not: Gerçekte babamın büyükbabası kibirli biri değilmiş.

1.3. Cnk...(EÖ) Ben de ailemizin nereden geldiğini öğrendim. Bir sürü fotoğraflara baktım hem de büyüklerimden de dinlediğime göre öğrendiğim çok şey oldu.

Aşağıdaki yazıda aile tarihini araştıran öğrenci, kendi aile kültürünü etkileyici bir şekilde ortaya koymuştur.

- Ailemiz ve Yöremiz -

Dedem Bitlislidir. Bu yörenin halkı nişan, düğün gibi mecasimlere önem verirler özellikle tali mecasimi daha ön plandadır. Butaz toplantılarda çığ köfte mutlaka sofralarda yerini alır. Düğün sonrası 1 hafta boyunca gelin evine ziyarette gidilir.

Çocuklar anneleriyle ev gezmelerine gittiklerinde birbirlerine bilmece sorar masalları anlatırlarmış. Özellikle o yöreye ait "Çıtı Piti" masallı dilden dile geçerek büyükler eğlence kaynağı olmuştur.

Ayrıca Bitlis yöresin en meşhur yemeği olan "Bitlis Köftesi" günümüze kadar hala ailenin büyükleri tarafından yapılmaktadır.

Babaannemde Rumeli yöresindedir. Annattığına göre düğün sonrası gelinler, Büyüklerin evine el öpmeye giderler. Ve yanlarında gelinliklerini götürerek gittikleri yerde giyerler. Misafirdikte serçe ve yüzük pıncığı arasında sıkıştırdıkları ipek bir mendile mahcup bir şekilde kalkmadan otururlarmış. İkram olacak kahve ve lokum bu yöresin vaz geçilmezleridir.

Bu yöre yemekleri genelde Bitlis yöresine göre daha hafif ve sebze ağırlıklıdır. Pırasa ve patatesi sık kullanırlar. "Pağra" meşhur yemekleridir. Kol böceğini unutmamak lazım.

Husbands'ın da belirttiği gibi, tarihsel anlamının gelişebilmesi geçmişe özgü kanıtlarla kurulan etkin diyaloglarla mümkün olabilmektedir. Dickinson da, tarih ile meşgul olmanın karmaşık bir zihinsel etkinlik olduğunu, tarihsel kanıt ve bilginin öğrencinin tarihsel anlamasının gelişimindeki önemini vurgulamaktadır (*akt. Dilek, 2001, s.86*). Bu söylemlerde öğrenciler, tarih öğrenmek için başvurdukları kaynaklardan yola çıkarak bir takım sonuçlara ulaştıklarını belirtmektedirler. Tarihsel anlamalarını, merak aşamasından daha ileri bir düzeye taşıdıklarını söylemek yanlış olmasa gerektir.

1.4. Özgn...(KÖ) Soyadımızın anlamı benim de ilgimi çekti. Bilmiyordum ben daha önceleri öğretmenim.

Aile tarihi hikâyelerinden diğer örnekler de aşağıdaki gibidir:

Anadolu'da henüz Osmanlı İmparatorluğu hüküm sürerken , Osmanlı Devleti'nin sınırları içersinde kuzey batıda (şimdi Türkiye sınırlarının dışında olan bir çok ülke gibi) Bulgaristan eyaletide vardı. Babamın babasının dedeleri yıllarca orada yaşamışlar.

Daha sonra babamın babasının dedesi Anadolu'ya göç etmeye karar vermiş ve ailesi ile birlikte gelip Sakarya bölgesinde Hendek ilçesine yerleşmişler.

Babamın dedeleri bu göçü yaparken tarih 1870' li yıllarmış. Aynı tarihlerde Rus-Osmanlı savaşları başlamış. 1877 yıllarından sonra babamın annesinin dedeside Anadolunun kuzey doğusunda Rusya - Gürcistan'dan kaçarak Artvin - Borçkaya yerleşmişler. Daha sonra 1. Dünya Savaşı yıllarında (1915 'te) Anadolu' nun batısına doğru göç etmişler. Ve sonunda Sakarya ilinin Hendek kazasına gelerek yeni evlerini kurmuşlar.

Daha sonra her iki ailede bu bölgede yerleşip evlilikler yaparak büyük aileler oluşturmuşlar.

Sonunda Türkiye ' nin batı ve doğu sınırlarından, yani çok farklı yörelerinden gelen ailelerin çocukları olan dedem ve babaannem evlenmişler. Bu evliliğin sonunda dedemin işi gereği o yıllarda oturdukları Bolu - Mudurnu ' da babam dünyaya gelmiş.

Babam eğitimini tamamlayıp İstanbul ' a yerleşmiş ve İstanbul' da annemle evlenmiş.

30- Eylül- 1996' da Cerrahoğlu ailesinin son nesil üyesi olarak ben bu hayata merhaba dedim.

AİLEMİN SIKLARI

Merhaba ben - Naz, Ekren.

Size "Ekren" soyadının hikâyesini anlatmak istiyorum. En büyük dedemin adı "Ekren" miş. Soyadıyla bağlantılı olsun diye Ekren soyadını istemiş. Böylece soyadımız "Ekren" olmuş. Annemimizin söylediğine göre eskiden "Mehmet oğlu Adem" diye çağırılmış. Bu böyle sürmüş. Bir süre sonra; Yeni devre göre "Ali Ekren" diye çağırıyorlar. Şimdiye göre herşey farklı. Ailemin anlattığına göre çok eski yıllarda "Okullar ilk kurulduğu zamanlar." Üniversite ve işe yolumuş. İnsanların okuma tarzı da farklımış. Anneannemle dedem aynı mahallede oturdukları için onu uygun görmüşler. Annem ile babamın ~~senim~~ 72 yaşlarında evlenmişler. aylardan Ekim miş. Bir ay baharında karşılaşmışlar. Bunun üzerine evlenmişler. Bense şimdi Ererikte oluyorum mutlu bir kızım. Şimdi ise Aile Tarihimi araştırıyorum. Birsürü kanıt bulmaya çalışıyorum. Sırf size soyadı hikâyemi değil başka şeyleride eklemek istiyorum.

2. Bölüm (sarı)

Eskiden insanların patik giydiğini sanırım aogumuz bilmiyor. Ayakları öşümesinler diye ayakkabı yada terliklerin üstüne patik onun üstüne de aorap giyerlermiş. Ettek niyetine şalvar, giyerlermiş. Şimdiki gibi değilmiş. İnanç yolumuş aılık varmış. Sırf bu mu? Ya geriye kalanlar şimdi günümüzün gün ederken onların ne kadar caba sarfettikleri bilmeziz hiç kimse onlardan başka. Sırf ailem annem babam dedem tayzem kim mi? Bizim için aobalayan da ben ailemden görüyorum. Şimdi bunun aile tarihi ile ne alakası var diyeceksiniz. Onlarda eskilerde kalmış ailem benim. Onlarda tanımak, bilmek, saymak istiyorum.

ŞİİR

Ben daha küçükken
Yatağımda uyurken
Olanları bilmezken
İşte benim ailem.

Boyduğukca sevdim
Okudukça öğrendim
Herkesi çok sevdim
İşte benim geçmişim.

E. Naz

Kayseri'nin Develi ilçesinde bir dokuz yıla-
lı yılların başlangıcı ve ya bir sekiz yıla-
lı yılların sonlarında Cemal ve Neumiye Kaba-
dayı'nın besinini çocuğu, benim soyumdan
olan en eski tanıdığım atam Ali Kabado-
yu doğmuş.

Küçük bir kasabada büyümesi nedeniyle
bağ, bahçe işleriyle uğraşmış. Meyve ağaçla-
rı yetiştirmiş. Onları sulamış, budamış, ilaçlamış.
Hayvanlar için yonca ve ot kesmiş. Bahçemizde
de domates, soğan ve patates yetiştirmiş. Bağı-
nında üzüm, ceviz, badem, kayısı ve armut topa-
lamış. Bunları yorucu olmasına karşın bu
işleri zevkle yaptığı işlermiş. Bu işleri yapar-
ken hemde okuyormuş. Büyüdüğü zaman ise hark-
ta çalışmak için kamyonlardan kavun ve
karpura indirilirmiş. Bu işi dört kişi yapar-
larmış. İki kişi kamyonun üzerinden karpura-
ları aşağıda duran iki kişi onları yakalar.

ms. Harputlarm usula yere koyulomms. İş bitince herkes bir karpuz ve ya kavun almms. Ayrıca verilen parayı da dört kişi buluşur- lermiş. O zamanlar salgın olan hastalıklar sıt- ma ve veremmiş. Sansı varmış ki sıtma ve ve- reme hiç yabalanmamış.

Ali Kabadayı büyüyünce, Papunu yumur- ta topuğu, siyahı buncun ve topuğu basıkmış. Pala bnykbl, 170 beyunda, başın seven biriymiş. Kuntulus savaşı sırasında iki madalya kazanarak goai ünvanını aldı. Kuntulus savaşından son- ra arkadaşlarıyla Amerika'ya gitmiştir.

Gelince Kayseri'nin Develi ilçesinde arazi, büyükbaş hayvanlar ve ev satın almış. Evlenmiş. Eşinin ismi Zeliha'ymış ve üç çocuğu olmuş. Sonra- ki yıllarda ölmüş.

Benim dedem 1947 senesinde doğmuş;

12201703

Benim dedemin dedesi Korkmaz'dan Karanman Emirler köyüne devletle göç etmişler. Sonra dedem 1976 senesinde İstanbul'a çalışmak için taşınmış. Tabii ki ailesini de yanına almış. Sonra önce İstanbul'da deniz stajüsünde çalışmış ve emekli olmuş. Tito, kuamuk ve varem en yaygın hastalıklarımış. Ama dedem sadece zatürreye olmuş. Bu hastalığı da kolayca atlatmış. Görücü usulü evlenmiş. Aynı zamanda da dedemin evlendiği kişi dedemin ablasının akrabasıdır. Eskiden bir düğün davul zurna ile olurdu bütün mahalle-tiler çığırılır iki koron yemek pisirilir yenilirdi. Eskiden dedemin an-nesi kökner yapardı. Korona koyulup pisirilirdi. Mayalanıp ağızla yenirdi. Dedemin bu konuda fazla bilgisi yokmuş. Ama insanların at yeni yediğini biliyormuş. Çerkezce konuşulup deyimler Çerkezce olurmuş. Tam olarak hatırlamıyormuş dedem. Tabii gösterebilirim. Tabii ailemin usulde yaşayan üyeleri var. Çalışmak için oradalar. Evet onlarla görüşüyorum. Evet soyadımın bir hikayesi var. Ama hatırlamıyorum. 3 kuruşğa kadar bilgi saklıyorum. Şimdi fotoğraflara gelem. Bugünkü giysilerle fotoğraflardaki giysilerle karşılaştırsanız çok fark oluyor. Şimdi modern gömlekler varmış ama önceden gömlekler yokmuş ve az geliyordu. Şimdiki gömleklere çok fark var. Eskiden çok yakasız gömlekler kullanırdı. Şimdi ise modern gömlekler daha da çok kullanılıyor. Salvar yerine kot pantolon var. Eskiden salvarlar rahat olduğu için ve ayrıca tarlada çalıştığı için salvar belna çok kullanılıyordu. Şimdi ise pantolon, yani siz daha sanlıyorsunuz. İzin çalışmazsanız engel oluca birşey yok. Ama bu böyle kalender, silgiler götüremezsiniz. Çünkü köyün ekonomik durumu çok kötüydü. Ekonomik durumu düzeltmek için her ca-kek birden fazla işte çalışırdı. Şimdi annememin hayatına geçelim. O hep tarlada çalışırdı. Ancak gece birde döz gelirdi. Yani herkes uyuduktan sonra. Onunla fazla görüşemezsiniz. Ama şimdi annememle istediğim her zaman onla görüşebiliyorum. Onu çok seviyorum. Şimdi İstanbul'da ve her gün birde geliyor. Ebecece tabii abi olacağım annemde namite olduğu için temizlik yapmaya geliyor. Şimdi gençler; hamburger, döner, lahmacun var. Önceden etli etmek vardı. Hamburger, döner hatta ve hatta MC'danels bile yoktu. Ama şimdi

1.5. Eyl...(KÖ) *Dedemin anneanneme aşık olduğunu ve nasıl evlendiklerini öğrendim. Çok güzeldi bunu dinlemek öğretmenim.*

Öğrenci canlı kaynaklardan ve fotoğraflardan derlediği bilgilerden yola çıkarak aşağıdaki aile tarihi hikâyesini yazmıştır:

ÖZGEÇMİŞ

Anneannemle yaptığım "Aile Tarihimi Araştırmam" repertajında anneannemle sorduğum çeşitli sorularla aile tarihimi öğrenmiş oldum.

Anneannem Kırklareli'de yaşamış. Anneannemin annesi ise Kırklareli'nin beş yüz senelik yerlilerinden. Anneannemin babası ise Yunanistan, Selanikliymiş.

Anneannem Kırklareli'de büyüdüğü için, okulunu da Kırklareli'de okumuş. Anneannemin okuduğu okulun adı "Tefik Fikret Ukogretin Okulu" imiş. Anneannemin söylediğine göre yayla tepesinde, bugün bile bakıldığında yepyeni ve sapsağlam bir okulmuş.

Anneannemin gençken giydiği giysiler hemen hemen günümüzde giydiğini, giysiler ile ayrılmış. Anneannem önceleri eşarp takmamış. Ancak sonradan yaş itibarıyla diğer Kırklareli'li anneannemini yaşındaki kadınlara gibi anneannem de başına eşarp takmış.

Anneannem dedemle evlenmeden önce hep düğünlerde, çarşıda karşılaşır - mış. Bir süre sonra anneannem annesine, dedemi sevdiğini söyleyince anneannemin annesi dedemin askere gideceği için izin vermemiş. Sonradan anneannem evden kaçmış. Bir süre sonra da anneannemle dedem evlenmiş.

Anneannem bir işle uğraşmadığı için ev kadınıymış. Dedem bakıksal olduğu için anneannem dedeme ara sıra yardım etmiş.

Eskiden yaygın salgın hastalıklar çocuklarda olduğunca kabakulak ve genel olarak da sıtma çok varmış. Anneannem bu hastalıklara yakalanmamış.

Anneannemin anlattığına göre eskiden düğünler Pazartesi günü olurmuş. Pazartesi günleri gelinlerin cuması olurmuş. 9 zamanlar düğünler üç gün sürermiş. Ve 6 zamanlar kura geceleri olmazsa olmazlardıymış.

Anneannemin eskiden en sevdiği yemek mantıymış. 9 zamanlar kura mantılar tabii ki yokmuş. Ama şu anki evde yaptıklarımızdan da farklıymış. Ve mantı eski bir Türk yemeği olarak bilinir.

Anneannemin büyüklerinden Kurtuluş Savaşı'na giden olmuş. Anneannemin dedesinin babası. Ama anneanneme dedesi pek bir

sey anlatırmıs. Anneannem çok yakınlık olduğunu söylüyor.

Anneannem şu ara kadar değişik bir deyim, söz benzeri şeylerin pek değişmediğini söylüyor.

Anneannem ailenin en yaşlı üyesi olduğu için ancak kız torunlarıyla, çocuklarıyla görüşebiliyor.

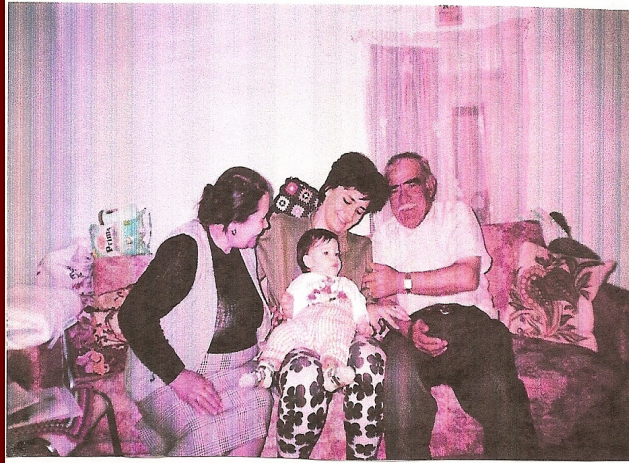
Anneannemin küçük soyadının bir hikayesi yok. Ama dedemle evlendikten sonra soyadı KARPURCU olduğu için onun bir hikayesi var. Dedemin babası çok karpuz ekmiş. Soyadı Karunur il- an edildiikten sonra da sizin soyadına KARPURCU olsun demiş- ker.

Anneannem 4. kuzaya kadar sahip.

FOTOĞRAFLAR

(Anneannem ve Dedem)

Ulayda
Karadeniz 4-B

1.6. Hll...(KÖ) *O zamanlar her şey çok güzelmış. Dedem, babaannem, babam anlattı. Hem de resimlere baktık. Eski karnelerini bile saklamış dedem. Onlara da baktım. Eski belgeler de çok sararmıştı. Ama onları incelemek ilgimi çekti. Çok değişikti. Değişen çok şey var. Eski oyunları da anlattı dedem bana. Oyuncakları anlattı. O zamanlar yaşamak daha eğlenceli gibi geldi bana. Tabi yine de bilmediğimiz çok şey de olabilir yani.*

(İncelediği belgelerden sunduğu örnekler)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DEVLET DEMİRYOLLARI İŞLETMESİ

· HUVİYET VARAKASI

(M. 8080)

Sicil No. sı	17855
Adı, soyadı	Saim Fethiizîn
Babasının adı	Tevfik
Doğum tarihi	1915
Doğum yeri	İstanbul
Vazifesi	Şef Montör
Vazife yeri	Emekli İstanbul

(T C D D Matbaası - İzmir - 1058 - 1973)

Bu söylemler; tarihsel anlamının gelişimini, çeşitli tarihsel kaynağın kullanımına ve tarihsel kanıtları değerlendirmeye dayandırıldığını göstermektedir. Sebep-sonuç ilişkisi kurma ve kanıt dayalı akıl yürütmenin geliştirilmesine yönelik sayılabilecek bu sözler , tarihsel kanıtların sınırlılıklarının fark edildiğini düşündürmesi açısından önemli bulunmuştur.

1.7. Gks...(KÖ) *Eskiden Kurtuluş Savaşı'na katılan dedelerimiz de varmış.*

Öğrenci, yeni bilgilerin belirli bir tarihsel olay hakkındaki fikrimizi nasıl değiştirebileceğini, belirli bir kaynak hakkındaki varsayımlarımızı nasıl sınavabileceğini, yeni anlam ve yorum boyutlarını nasıl geliştirebileceğini daha iyi ifade etmeye çalışmıştır.

1.8. Cn...(EÖ) *Benim de babamın dedesi katılmış.*

1.9. Onr...(EÖ) *Benim de...*

1.10. Zynp...(KÖ) *Benim de.. (Sınıftan sesler yükselir!)*

Yeni programın oluşturmacı yapısı, öğretmenin tarih öğretiminde kullanacağı kaynak ve kanıtların çeşitliliğini arttırmasına yönelik çalışmaları teşvik edicidir. Bu noktada sosyal bilgiler dersinin karmaşık yapısı ön plana çıkmaktadır. Bu derste tarihsel kanıtların kullanımı salt tarih öğretimini değil, geçmiş dönemlere ait pek çok değeri de açıklığa kavuşturabileceği için öğrencilerin değer yargılarının oluşmasında da önemli bir etken olarak görülebilir. Tarih öğretimi ve özellikle kültürel mirasın aktarılması konusunun işlenmesi sırasında kullanılan kavramların pek çoğu için örnek olaylar, hikâyeler, şiirler ve şarkılar gibi kaynaklardan yararlanılması öngörülmüştür. Dolayısıyla ahlâki muhakemenin oluşumunda ve değerler eğitiminde kaynak/kanıt kullanımının önemi programda önemle altı çizilen hususlardan biri olarak görülmektedir.

1.11. [Öğretmen]: *Demek çoğunluğunuzun aile büyükleri Kurtuluş Savaşında savaşmış.*

1.12. Zynp...(KÖ) *Öğretmenim bence sınıfta büyüklerinden Kurtuluş Savaşı'na katılmayan yoktur. Çünkü o zamanlar herkes savaşa katılmış.*

Öğrenci bu diyalogda, tarihsel sorgulama yöntemi üzerinde düşünmüştür. Yeni programda, öngörüldüğü üzere; sebep-sonuç ilişkisi kurma ve kanıta dayalı akıl yürütmenin geliştirilmesine yönelik bir yorum olarak değerlendirebileceğimiz bu diyalog, tarihsel anlamının gerçekleştiğini düşündürmektedir.

Böylesi çalışmalar, öğrencilere tarihin farklı yorumlarının olabileceğinin hissettirilmesi açısından da yararlı olabilmektedir.

1.13.[Öğretmen]: *Güzel bir yorum yaptın.*

1.14. Eyn...(KÖ) *Eskiden düğünler bahçede sokakta yapılırmış öğretmenim. Hem de salgın hastalıklar varmış bebekler falan çok hastalanıyormuş, ölüyormuş.*

1.15. Su...(KÖ) *O zamanlar her şey çok güzelmiş. Şimdi ise çok farklı ve değişti.*

Birçok araştırmada tarihsel anlamının gerçekleşmesi için geçmişin kendine özgü koşullarda değerlendirilmesi yani tarihsel duyarlılığın ve/veya empatinin yapılması düşüncesi dile getirilmiştir (bkz. Lee, 1991; 1996; Cooper, 1995; Dilek, 2002; Blyth, 1989; Knight, 1993). Öğrenci, bu söylemiyle bu duyarlılığı gösterebilmiş ve aynı zamanda kendini geçmişe göndererek tarihsel empati yapmaya çalıştığını hissettirmiştir.

1.16. Gök...(EÖ) *Öğretmenim benim dedemin babası Pakistan'dan gelmiş. Türkiye'ye. Aslında çok çalışkanmış, tıp okumak istiyormuş ama savaş çıkmış o yıllarda. O da Almanya'ya gidiyim diye düşünmüş. Hava muhalefeti nedeniyle de yarı yolda kalmış ve Ankara'da kalmak zorunda kalmış.*

Mikro tarih çalışması olarak nitelendirilebilecek bu sözlü aile tarihi çalışması, gerek bugünün anlaşılması gerekse geleceğin doğru yönlendirilmesi için yapılan bir “geçmişin yorumlanması” etkinliğidir. Canlı kaynakları kullanan öğrenciler, bu çalışmada, tarihi hayatın içinden kesitler halinde anlatmaya çalışmışlardır. Öğrenciler, tarihin kahramanlarının, sadece devlet büyüklerinden değil o ana kadar hiç bilinmeyen insanlar ve hatta kendi yakınlarından biri arasından seçilebileceğini vurgulamışlardır.

1.17. [Öğretmen]: *Ne güzel bir hikaye öğrenmişsin. Bunları öykü formatında yazabilir misin bize. Okuruz oradan . Çok güzel olur.*

1.18.Gök...(EÖ) *Tamam.*

1.19. Cnk...(EÖ) *Benim de dedemin anne tarafı Girit'ten, baba tarafı da Selanik'ten geliyor. Anneannem de kayınvalidesinden öğrenmiş Girit yemeklerini. Annem de kendi annesinden öğrenmiş. Bizim evde halen daha pişen yemeklerden bazıları Girit yemeğiymiş, öğrendim ben de. Mesela, zeytinyağlı patlıcanı Giritliler gibi yapıyormuş annem. Atatürk gibi Selanikli olduğumu da bilmiyordum doğrusu. (gülüşmeler!). Sonra bir de Girit'i haritadan bulduk dedemle Ege Denizi'nde.*

Disiplinlerarası bir yaklaşımın sergilendiği bu çalışma da, öğrenci tarih-coğrafya, tarih-sosyoloji (Girit mutfağı) ilişkisini gözler önüne sermektedir.

1.20. [Öğretmen]: *Aferin. Ben de tam onu soracaktım. Demek ki araştırma planının dışına çıkıp daha derin bir araştırma yapmışsın. Yönlendirebileceğinizi size söylemişim görüşmeciyi. (yönerge tekrarı).*

1.21. Eyl...(KÖ) *Ben annemin amcasıyla görüşme yaptım. Remzi Amcam 18 yaşındayken bir menenjit-tüberküloz geçirmiş ve hala o lanet (!) hastalığın kalıntılarını taşıyor. Evet o bir sağır.*

1.22. Çağ...(KÖ) *Ben bir sürü fotoğrafa baktım öğretmenim. Çok eski siyah beyaz fotoğraflar.*

Sözlü tarih çalışmalarında, belleğin derinliklerinde kalmış bir takım olaylar ve yaşantılar ortaya çıkarılır. Öğrenciler de bu çalışmayla bu güne değin bilmedikleri, duymadıkları ve hatta sormayı bile düşünmedikleri bir sürü konu hakkında bilgi topladıklarını ifade etmişlerdir. Aile tarihinin inşasına katkıda bulunurken yararlandıkları canlı kaynaklar, fotoğraflar, eşyalar ve pek çok kanıt, kitabi bilgilerle saptanamayan tarihi bilgilere ulaşmalarını sağlamıştır.

Araştırmada; insanlar arasında yaşanan her tür ilişki, evlerde yaşanan günlük yaşantılar, mesleki pratikler, milli-ahlâki-sosyal-toplumsal gibi pek çok değer yargısı, yerleşim yerlerindeki değişim, günlük yaşamın dinamizmi gibi tarih kitaplarında yer almayan pek çok konu açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, aile tarihi çalışmasıyla öğrenciler mevcut bilgilerinin zenginleşmişlerdir.

Öğretmen-öğrenci-aile ve yakın çevre işbirliğine dayanan bu çalışmada öğrenciler, çok eğlenceli bir çalışma yaptıklarını pek çok kez ifade ederek, birlikte çalışmanın zevkine varmış olduklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca bir öğrencinin dedesinden gelen geri bildirim de;

“ Ne kadar güzel bir ödev vermişsiniz. Torunumla birlikte soruları cevaplarken çok mutlu oldum. Ona bu bilgileri aktarmak ve faydalı olmak bana onur verdi. Çok teşekkürler”

şeklindedir. Bu cevap gösteriyor ki; yaşlı olanlar kendisine karşı saygı duyulduğunu hissederek özgüven duymuşlardır. Bu bağlamda, nesiller arasında sıcaklık ve anlayışın geliştiğini düşünmek yanlış olmaz.

Aile tarihi çalışmasında, öğrencilerin eğitimindeki entelektüel birikimin arttığı düşünülmektedir. Öğrenciler, eğitim sistemine egemen olan rekabet ortamından

uzaklaşarak, birlikte yürütülen bir etkinliğe yönelmişlerdir. Çünkü, her çalışma kendine özgüdür ve hiç birinin birbirinin aynı olması beklenemez. Bu durumun entelektüel dayanışma ruhunu geliştirdiği, süreç içerisinde gözlemlenen bir durumdur.

Tek başına okumak, sınavlar ve öğretmenin anlatıcı, öğrencinin ise dinleyici konumunda olduğu dersler yerine, yansıtıcı öğrenme yaklaşımı ile hep birlikte yürütülen tarih araştırması, öğretmen ve öğrenciler arasındaki samimi bir iletişime daha fazla şans tanımış, daha yakın, daha az hiyerarşik bir ilişkiye sokmuştur. Dayanışmaların karşılıklı olmasını sağlamıştır. Bu proje vasıtasıyla öğretmen ve öğrenciler toplumdaki yerlerinin daha doğrudan farkına varabilirler. Görüşme yaptıkları kişilerin yaşantılarına girerek farklı değerleri daha iyi anlamaya çalışmışlardır.

Öğrenciler sözlü aile tarihi projesi yapmaya başladıklarında sonuç olarak birer tarihçi olmuşlardır ve eleştirel düşünce kapasitelerini geliştirmişlerdir. Onların oluşturduğu birincil kaynaklı dokümanlar, kişisel metinler sunmalarını sağlamıştır.

Bu proje aynı zamanda, aileleri ve öğrencileri yakınlaştırma potansiyeline de sahip olarak görülmektedir..

Öğrenciler, dünyayı diğer insanların gözleriyle görmeye çalışarak empati becerilerini geliştirmeye çalışmışlardır. Geçmişin yaşatılması için yeni kuşaklara verilen “devam” şansı olarak görülebilecek bu çalışma, tarih yazmak için mükemmel bir araçtır.

Aile tarihi çalışmasında disiplinlerarası bir eğitim anlayışı ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda, her öğrencinin yaptığı mikro tarih çalışması sonucu elde ettiği bulgular, tarihin çok farklı yönleri olduğunu ortaya koymuştur.

Aile tarihini araştıran öğrenci, tarihe karşı daha zengin bir duyarlılıkla yaklaşmaya çalışmıştır. Tarihin, kitaplarda yazılanlardan çok daha fazlası olduğunu görmüştür. Örneğin; bir öğrenci ailesinin başka yerlerden göç ettiğini öğrenmiş ve haritadan göç edilen yeri göstererek bu bilgiyi coğrafya disipliniyle birlikte ele almıştır.

Etkili tarih öğretiminde temel olarak alınabilecek hususlardan birinin de, öğrencilerin küçük birer tarihçi gibi çalıştırılmasına yönelik bir metodoloji olduğu düşünüldüğüne göre, gerekli becerilerin kazandırılması açısından, öğrencilerin, sürecin her aşamasında rol alması metodolojik olarak uygun görülmektedir. Bu bakımdan öğrencilerin kavramsal olarak da karşılaşılabileceği engellerin aşılabilmesi için bilgiler verilmiştir. Örneğin; “tarihsel kanıt, tarihsel empati, tarihsel kaynak” gibi kavramlar üzerinde durulmuştur.

1.23. [Öğretmen]: *Aile tarihimizi araştırırken ne gibi kaynak ve kanıtlardan yararlandık?*

1.24. Mlh...(EÖ) *Geçmişten ailemize ait olan şeyler.*

1.25. Tnhn...(EÖ) *Mesela bizim evde babamın dedesinin zincirli saati var. O saat cepte taşınyormuş.*

1.26. Gks...(KÖ) *O bir kanıt olabilir.*

Bu noktada öğrenciler tarihsel kaynak ve kanıtların geçmişe ait eşyalar olabileceğini vurgulamışlardır. Aynı zamanda bunları aile büyüklerinden öğrendiklerini belirterek canlı tarihsel kaynakların tarih öğreniminde kullanılabilceğini anlatmaya çalışmışlardır.

Bir diğer cevapta ise:

1.27. Cnk...(EÖ) *Anneannelerde bir sürü eski fotoğraflar var. Ben onları incelediğimde ailemizle ilgili çok şey öğrendim. Şu anda yaşamayan insanları gördüm. Siyah beyaz fotoğraflardı. O zamanlar renkli fotoğraf yokmuş. Bunlar bana eski günlerle ilgili kanıtlar gibi geldi. Eski eşyalar ve eski kıyafetler gördüm bu fotoğraflarda. Hepsi de geçmişle ilgili şeyler.*

Öğrencinin verdiği bu cevap zaman ve kronoloji algısının tarihsel kanıtlarla çalışmanın bir sonucu olarak gelişebildiğini göstermesi açısından faydalı olarak nitelendirilebilir.

1.28. Gks...(KÖ) *Bizim evde pişen yemeklerin birer aile mirası olduğunu öğrendim. Yemekler bile değişiyor zamanla. Şimdi hamburger var. Eskiden yokmuş abur cubur yemekler. Ama ben yemiyorum fazla. Ben Kastamonu'nun yemeklerini seviyorum.*”

Bu cevap öğrencinin **KÜLTÜR VE MİRAS** aktarımını çok doğru bir yerden yakaladığını belirtir niteliktedir. Zira kültürler süreğendir. Bu dinamizmin capcanlı bir örneğini vurgulayan öğrenci yöresel kültürün aile kültürünü etkilediğini anlatmak istemiştir. Tarihsel değişime de eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Yeme içme kültürünün de zamanla değişime uğrayan sosyal olgulardan biri olduğunu çok güzel vurgulamıştır.

1.29. Gök...(KÖ) *Kastamonulu olduğumuz için annem ve anneannem oranın yemeklerini pişirirler. Yemekler de kanıt olabilir mi?”*

Aile kültürünün nesilden nesile nasıl aktarıldığını açıklamaya çalışan öğrenci tarihsel yorumunu yakın çevresinden örnekler vererek en üst noktaya taşıyabilmiştir.

1.30. [Öğretmen]: *Çok güzel bir soru ama bunun cevabını ben değil de sınıftan bir arkadaşımız cevaplasın. Kim söz almak ister? (öğrenci-öğrenci etkileşimini başlatma)*

1.31. EylmN...(KÖ) *Bence sayılır. Çünkü geçmişle ilgili bir bilgi veriyor ne de olsa bize. Yemekler, kıyafetler, oyuncaklar. Ben bunların hepsini öğrendim araştırmamda.*

Tarihsel kaynak ve kanıtların neler olabileceğine ilişkin güzel bir örnek olan bu söylemde öğrenci, araştırmasından gördüğü yararı açıklamıştır.

1.32. Evrm...(EÖ) *Kayseriliyiz biz de. Pastırma getiriyor babaannemler gelirken. Bir de mantısı meşhur Kayseri' nin.*

Yöresel kültürleri belirleyen öğelerden biri olan yemek kültürü ve bu kültürün nesilden nesile aktarıldığının bir kanıtı olan bu açıklamalar öğrencilerin aile kültürlerinin ayırında olduklarını net bir şekilde ortaya koyar gibidir.

Yine bir öğrencinin soyadıyla ilgili olarak yaptığı açıklamalar;

1.33. Mtn...(EÖ) *Bizim soyadımız Zeybek. Zeybek Ege Bölgesi'nde yaşar.Bizim soyumuz da Egeli olduğu için bu soyadını almışız. Benim dedem zeybekmiş. Zeybek çok yiğit ve dürüst olanlara denirmiş. Benim dedem de o dönemlerde çok sevilen biriymiş. Herkese yardım edermiş. Dedemin neden sevildiğini biliyorum. Çünkü fakirlere yardım edermiş. Yardıma ihtiyacı olan herkes dedemi bulurmuş. Kimsesizler, hastalar, yaşlılar hep öyle kişilere yardım edermiş işte. Ben de olsam o zaman savaş varken dedem kadar yardım ederdim savaşa. Babam anlatırken masal dinlermiş gibi hissettim. İlgimi çekti. Ben de bu yüzden soyadıyla ilgili bir hikaye yazdım. Kanıt olarak bir sürü fotoğraf gördüm. Hem de canlı kaynakları dinledim.”*

Bu açıklamalarda bulunan öğrencinin “ben de olsam” noktasında tarihsel empatiyi kullandığı görülmektedir. Öğrenci anlatılanları bir masalmış gibi dinleyip kendini tarihsel yaşanmışlıkların içersinde hissedebilmiştir. Geçmiş yıllarda yaşanan olayların nedenlerini ve sonuçlarını ilişkilendirip kendisini bu yorumun içersine koyabilmiş görünmektedir. Yaşanan hadiselerden etkilenecek bir nevi özdeşim kurabilmiştir. Böylece öğrenci geçmişe dair kaynak ve kanıtları kullanarak kendi yorumunu yapabiliyor diye düşünmek yanlış olmayacaktır. Nitekim tarihçiler de geçmiş kurgularken bir nevi özgün hikayeler oluşturmaktadır (ayrıntılı bilgi için bkz. Dilek & Yapıcı, 2004). Çünkü tarih, araştırma yöntemleri açısından bilimsel, ortaya konulan emek açısından ise sanatkârane bir tepkidir (Jenkins, 1999).

1.34. [Öğretmen]: *Aile tarihimizi bilmek bize ne kazandırır? Yaptığınız bu çalışmadan yola çıkarak neler söyleyebilirsiniz bu konuda?*

sorusuna verilen yanıtlar da oldukça ilginç bulunmuştur. Öğrencilerden biri bu soruya;

1.35. Çağ...(KÖ) Geçmişte ailemin nerelerden geldiğini öğrenmek çok güzeldi. Ben bunları bilmiyordum. Bu çalışmayı yapmadan önce hiç öğrenmemiştim. Annemin dedelerinin taa uzak ülkelerden, yani şimdi bizim ülkemizde olmayan topraklardan geldiğini öğrendim. O yüzden renkli gözlüymüşüz biz. Bizim ailemizde çok renkli gözlü insan var. Ama kahverengi gözlü olan da var tabii. Belki benim çocuğumda renkli gözlü olur.

Şeklinde cevap vermiştir. Genetik yapımızı etkileyen faktörlerin çok uzun yıllara dayandığını ve tarihin derinliklerinden süzülerek günümüze kadar nasıl ulaştığını en duru şekilde örneklere çalışan öğrenci, aile kültürünün kuşaktan kuşağa aktarımı açısından birinci elden en yakın canlı kaynakların önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda geçmiş ve gelecek arasında olabilecek bağı en güzel ve yalın bir şekle kurmaya çalışmıştır.

1.36. Zynp...(KÖ) Ben ailemin soyadını nereden, nasıl aldığını öğrendim. Bu çok güzeldi. Bu çalışmayı yapmasaydım aklıma gelmezdi bunu öğrenmek açıkçası. Aile büyüklerimin nerelerden geldiğini öğrendim. Hatta bence hepimizin ailesinde büyük büyük dedelerinden biri mutlaka Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır. Bana bunu düşündürdü.

Bu açıklamasıyla öğrenci tarihe karşı bir perspektif geliştirerek genellemeye ve kendi tarihsel yorumunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Bir diğer öğrenci;

1.37. Evrm...(EÖ) Ben aile tarihimizi araştırırken beşinci kuşağa kadar bilgi aldım. Bunları dedemden dinledim. Fotoğraflarını da gösterdi dedem. Fotoğraflar siyah beyazdı. Ama eski kuşakların fotoğrafları yoktu. Babamın dedesinin fotoğrafını gördüm sadece. O zamanlar fotoğraf fazla yokmuş. O yüzden çektirmezlermiş. Biz

şimdi telefonlarımızla bile çekebiliyoruz fotoğrafı kolaylıkla. Eskiden teknoloji bu kadar gelişmiş değilmiş. Dedemin anlattığına göre teknoloji gelişince çok şey bozulmuş. Küresel ısınma, çevre kirliliği gibi... Her şey kirlenmiş.

diyen öğrenci kendisine anlatılan sözlü bilgileri ve fotoğrafları bir kanıt olarak kullanmış, düşünsel süzgecinde eleyerek kendi cümleleriyle yorumunu ortaya koymuştur. Burada öğrenci, kronoloji, süreklilik ve değişim neden ve sonuç gibi tarihe özgü kavramlara uygun bir şekilde geçmişi aktarmaktadır. Değişimin olası olumsuz sonuçlarına da (küresel ısınma ve çevre kirliliği gibi) vurgu yapılmaktadır. Değişimin sürekli gelişme ve iyi bir şey gibi algılandığı günümüz dünyasında “değişim” kavramına eleştirel bakabilme oldukça önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.38. Gvnç...(EÖ) Geçmiş öğrendikçe şimdi ne kadar şanslı olduğumuzu daha iyi anlıyorum. Eski zamanlardan kalan eşyalar hiç pratik değilmiş. Bizim evde eski zamanlardan kalma bir ütü var. Bu ütü şimdikiler gibi elektrikli değilmiş. İçine kömür koyuluyormuş.

1.39. GizU...(KÖ) Ya kömür yoksa? O zaman nasıl ütü yapıyorlarmış?

1.40. Ers...(EÖ) Kış mevsiminde sobadan alırlar ne güzel kolayca.

1.41. Özgü...(KÖ) Ama yaz gelince soba da yok.

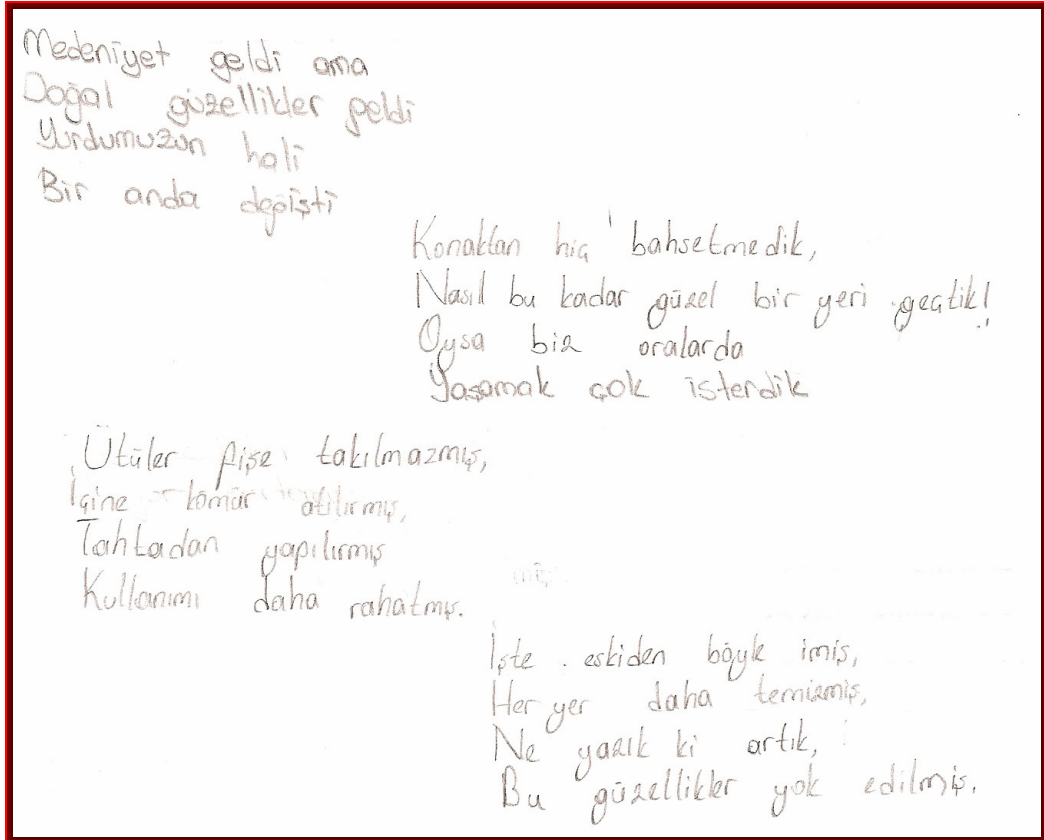
1.42. Yas...(KÖ) Odun kömürü nasıl yakacak.

1.43. GizA...(KÖ) Hiç kolay değil. Şimdi tak fişe hemen ütüle.”

Bu yorumların sahibi olan öğrenciler birinci elden bir kaynağı inceleyerek hem bu kaynağı betimlemiş hem de günümüzle kıyaslayarak tarihsel empati yapmaya çalışmışlardır. Bu sayede tarihsel bir bakış açısı ortaya koymuşlardır. Yukarıdaki öğrencinin aksine bu öğrenciler de “değişim” kavramının olumlu yönlerine vurgu yapmışlardır. Vygotsky (1962;78) kavramların en iyi tartışma yoluyla

öğrenilebileceğini önermektedir. Oluşturmacı sınıf ortamları kavramların öğrenilmesinde öğrencilere bu türden fırsatlar sağlamaktadır.

Bu çalışmaların ışığında elde ettiği bulgulardan yola çıkarak kendi düşüncelerini bir şiirle anlatmaya çalışan bir öğrencinin şiiri şu şekildedir.

Şiirin ikinci kıtasında, öğrencinin geçmişin yaşanmışlığına vurgu yaparak o dönemin evlerinde yaşamayı istiyor olması, kanıtlardan yola çıkarak yakın çevresini de işin içine katmış olduğunu düşündürmektedir. Zira öğrenci, eski köşkerin çok güzel olduğunu ve kendi oturdukları çevrede de bu köşklere rastladığını sözlü olarak ifade etmiştir.

Babasının dedesinin okul karnesini ve diplomasını inceleyen bir diğer öğrenci, bu karnelerin ve diplomaların yazılarındaki farklılığa dikkat çekerek;

1.44. Onr...(EÖ) *Bu karnedeki yazılar farklı. Demek ki bu karne harf devriminden önce alınmış. Daha Atatürk harfleri değiştirmeden önce. Ben bunların ne anlama geldiğini bilmiyorum. Okuyamıyorum. Türkçe olmadığı için. O yüzden dedeme sordum. İlkokul diplomasıymış.*

Bu sözler, öğrencinin Milli kültür öğelerinden biri olan “dil” kavramının altını çizdiğini düşündürmektedir.

Bu noktada “dil” kavramı üzerinde durmak yararlı olacaktır diye düşünen öğretmen öğrencilere “dil” kavramı ile ilgili sorular yöneltmiştir.

1.45. [Öğretmen]: *Biz Türk olduğumuz için Türkçe konuşuyoruz. Japonlar Japonca konuşuyor. Çinliler Çince. Her ülkenin kendi dili var.*

Bir diğer öğrenci ise pedagojik seviyesinin çok üzerine çıkarak;

1.46. ErnC...(EÖ) *İngilizce her ülkede konuşuluyor. Çünkü herkes İngilizce’yi bilmek zorunda. Bu dil tüm dünyanın konuştuğu bir dil olmuş artık. Yani İngilizce tüm dünyayı egemenliği altına almış. Çünkü İngilizce konuşan ülkeler güçlü ülkeler. Mesela Amerika, İngiltere, Kanada’ nın ana dili İngilizce. Kendi kültürlerini bütün dünyaya yaymışlar. Ben babamla konuşuyorum. Fakir ülkeleri ele geçirip kendi dillerini ve kültürlerini oralara yayıyorlar.*

şeklinde bir yorum yapması nerdeyse Egan’ın felsefi/ironik evresine ulaşmış olduğunu düşündürmektedir. Kültürün aktarımı konusunda öğrenci sadece kendi aile kültürünün ya da milli kültürünün aktarımı boyutlarını aşarak evrensel boyutta düşünme becerisini göstermiştir. Sözü geçen öğrencinin aile yapısı göz önüne alındığında bu durum öğrencilerin aile yapılarındaki paylaşımın artması ve öğrenmelerinin bağlantılı olduğu sonucuna götürebilir. Zira öğrenci her akşam babasıyla birlikte özellikle entelektüel aşamada sohbetler yaptığını belirtmiştir. Bu farkını derslerdeki paylaşımlarında gösterdiği felsefi cümlelerle yeri geldikçe ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu öğrenci kitap okuma konusunda da diğer

arkadaşlarından farklı olarak Goethe'nin "Faust" adlı eserini okumuş ve anladıklarını kendi cümleleriyle özetleyerek derste sunmuştur.

Bu bağlamda tarihsel kanıtları kullanan öğrencinin tarihsel duyarlılığı ve yaratıcılığı da ulaşılması beklenen noktadan farklı olabilmektedir.

Öğrencilerin ailelerinin eğitim düzeyi de bu ilgi üzerinde etkili bulunmuştur. Zira aile üyeleri iyi bir eğitim almış olan öğrencilerin aile tarihi araştırmasında daha detaylı bir bilgiye ulaşmış olduğu ve hatta pek çoğunun ailesinde soyağacı çıkarma konusunda daha önceden çalışılmış olduğu görülmüştür. Yapılan bu uygulamada öğrencilerin kendi aile büyüklerinden kalma bir eşyaya ulaşarak bu eşya hakkında merak ettiklerini sormaları istenmiştir. Öğrenciler topladıkları bilgilerle sınıfa gelerek bunları arkadaşlarıyla paylaşmışlardır. Bu konuda yöneltilen:

1.47. [Öğretmen]: Geçmişin izleri olarak topladığınız bu bilgiler geçmiş hakkında size neler düşündürdü?

sorusuna şu cevapları vermişlerdir:

1.48. Gvnç...(EÖ) Eskiden kaplar daha değişikmiş. Bakırdanmış. Bana anneannem gösterdi eski kaplarını. Onlarda pişen yemekler daha lezzetli oluyormuş. O zamanlar plastik şimdiki kadar çok yokmuş.

1.49. EylmN...(KÖ) Babamın dedesinden kalma bir saat gördüm ben. Babam onu saklıyormuş. Zinciri cebinden sarkıyormuş. Çıkarıp bakıyormuş cebinden.

1.50. Evrm...(EÖ) Anneannemde de bir kilim vardı. Biraz eskimiş ama renkleri güzeldi. O kilimler kaygan olmaz mı öğretmenim?

Bu noktada öğrencinin geçmişe dair sorularının cevaplarını yönlendirme yoluyla buldurmaya çalışan öğretmen:

1.51. [Öğretmen]: *Nerdeymiş evleri? Hangi eve sermişler bu kilimi?*

sorusuyla günümüz şehir hayatının geçmişten farkını hissettirmeye çalışmış olabilir. Nitekim öğrenci öğretmenin sorusuna aşağıdaki cevabı vermiştir:

1.52. Evrm...(EÖ) *Kayseri' de köydeki evlerindeymiş. Oradaki evleri bahçeli eski tahtadan bir evmiş.*

Bir diğer öğrenci ise bu cevaptan yola çıkarak kendi tarihsel yorumunu ortaya koymuştur:

1.53. Göks...(KÖ) *Eski kültürümüzü gösteriyor bu. Eskiden köy evlerinde kendi dokudukları kilimleri yerlere seriyorlarmış.*

şeklinde yorumlanmıştır. Öğretmen aile büyüklerinden elde ettikleri bilgiler ışığında öğrencilerden geçmişin izlerinin korunmasına ilişkin bir yazı yazmalarını istemiştir.

Kültürel mirasın korunması konusunda örnek olabilecek bir sünnet ritüelini anlatmaya çalışan bir öğrencinin yazısı şu şekildedir:

Bursa ilimindeki köylerde yapılan sünnet düğünlerini anlatacağım. Sünnet olacak çocuğu ilk önce tüm akrabaları bir araya getiren şehir merkezinde Bursa'ya sünnet alışverişi yapmaya giderler. Sünnet çocuğuna kıyafet akrabaları hediye alır alışveriş bittikten sonra hebaşında yenilir ve köye döner. Ertesi günü sünnet çocuğunun tüm akrabaları bir araya getiren sünnet düğünü hazırlanır bunda da el işlemeli danteller, örtüler, yemeniler işlenir. Ertesi günü sünnet çocuğunun elbiselerini giyip büyüklerinin ellerini öpüp motor gezisi yaparlar.

Aksam kına gecesi yapıp sünnet çocuğunun parmağına kına yapıp eğlene yaparlar.

Bir sonraki gün sabahın sünnet çocuğunu ata bindirip köylerde gezdirirler. Tenise kalın pilavlar yapılır. Sünnetçi gelir, tekiir getirerek çocuğu sünnet ederler. Eğlenmeler denterir. Düğün sona erer.

Tarih disiplini; Nichol' un de belirttiği gibi (1991), kültürel mirasımızın aktarımında en önemli etmenlerden biridir. Bu nokta bizi, tarihin neden öğrenilmesi ve neden öğretilmesi sorusuna cevaplar aramaya yöneltir.

Kültürel mirasın nesilden nesile aktarımı söz konusu olduğunda kültürü oluşturan öğelerin -gerek yazılı, gerek sözlü ve gerekse görsel pek çok kaynak ve kanıtın incelenmesi ve bunlara karşı gerçeğe en yakın yorumun yapılması hassasiyeti ortaya çıkmaktadır. Bu çıkış noktası bizi, kültürün aktarımı ve sürekliliğinin sağlanabilmesinin ancak sağlam dayanaklara oturmuş bir tarih eğitimiyle mümkün olabileceği düşüncesine zerk eder.

1.54. Gök...(EÖ) Bize kalan kültürün devam etmesi için tarihimizi korumalıyız. Tarihi eşyalara ve eserlere zarar verenleri uyarmalıyız. Ben ailemden kalan eşyaları koruyup saklayacağım. Onlar geçmişin kanıtları. Onlar sayesinde eskiden nasıl yaşadıklarımızı anlayabiliyoruz.

şeklinde açıklama yapan öğrenci, tarihsel kanıtların geçmişin öğrenilmesinde ne denli gerekli olduğunu anlatır gibidir. Geçmişten günümüze aktarılan bu kültürel mirasın öğrenilmesinde, tarihsel kanıt niteliği taşıyan materyallerin kullanılmasının gerekli olduğunu söyleyen Collingwood da (1990) tarihin geçmişe dayalı pek çok deliller içeren bir bilim dalı olduğunu söylemektedir. Zira bu materyaller tarihin karanlık sayfalarına bir nebze de olsa ışık tutabilmemizi sağlar.

Aile Tarihine İlişkin İncelenen Tarihsel Kaynaklar ve Kanıtlar:

1. Birinci Elden Yazılı Kaynaklar:

Büyüklerin diplomaları
Kartpostalların arkasına yazılan yazılar
Kimlik belgeleri
Mektuplar
Eski faturalar

2. Birinci Elden Kanıtlar:

Eski kıyafetler
Eski fotoğraflar
Eski eşyalar

3. Birinci Elden Canlı Kaynaklar:

Büyüklerimizin anlattığı anılar

4. İkinci Elden Kaynaklar ve Kanıtlar:

Eski yemek tariflerini anlatan kitaplar
Eski halk eğlencelerinden “Hacivat ve Karagöz” oyunu
Eski masallar
Efsaneler

Öğrenciler birinci ve ikinci elden kaynakları irdeleyerek tarih metodolojisinin odak noktasından hareket etmişler ve böylece belirli tarihsel anlama süreçlerini tamamlamışlardır.

1.55. [Öğretmen]: *Acaba bu kaynaklar doğruyu söylüyor mu? Bundan nasıl emin olacağız?*

1.56. *“Ya bize anlatılanların tam tersi gibiyse?”*

1.57. *“ Ya eğer doğruyu söylemiyorsa bu kaynaklar?”*

diye sormuştur.

Zira amaç kasıtlı olarak öğrencilerin aklını karıştırarak metodolojide olması gereken bilimsel/şüpheli tavrı hissettirmeye çalışmaktır. Bundan sonrası öğrencilerin yorumlarına bırakılmıştır.

Gelen cevaplar oldukça ilginçtir;

1.58. Prn...(KÖ) *Bence geçmişte yaşananları tam olarak aynısı gibi bilemeyiz. Şimdi yaşananları bilemediğimiz gibi geçmişi de aynısı gibi bilmek çok zordur.*

1.59. Yağ...(KÖ) *Kanıtlar yeterli olmaz bazen öğreneceklerimiz için.*

Geçmişin, pozitif bilimlerde olduğu gibi deneyler yapılarak açıklığa kavuşturulamayacağını, tam ve kesin bir doğrunun olmadığını, her zaman araştırılacak pek çok şeyin var olduğunu düşündüren bu cümleler, öğrencilerin tarihsel anlamada beklenen eleştirel yaklaşımını ve bilimsel araştırmacı düşüncesini geliştirdiğini göstermektedir.

Jenkins' e (1997) göre; geçmiş asla bilinemez. Çünkü tarihçiler bir şeyleri doğru yerlerine oturtabilmek için derin kaynaklar kullanmazlar. Sadece kaynak ve kanıtları suyun karşı yanına geçmek için kullanırlar. Oysa su derindir ve bu derinliklerde neler olduğunun, sığ sularda ve karşıya gidip gelmelerle –karşılaştırmalar yapılarak- gün ışığına çıkarılması mümkün olmayabilir.

Dolayısıyla özgün kaynaklar önceliklidir. Ancak Jenkins, özgün kaynaklarla çalışmanın kaynakları fetişleştirdiğini ve bütün tarih yapma sürecini bozduğunu söylemektedir. (s.59-60). Buna rağmen Collingwood, (1990) hakikat arayışında empati kurmanın zorluğunu vurgularken geçmişte yaşamış kişilerin gerçek zihniyetlerine geri dönülebileceğinden söz eder.

Oluşturmacı yaklaşımın geçmişin öğrenilmesine yönelik amaçlarından biri de; hayatı ve tarihte yaşananları her yönüyle tartışmak ve eleştirmek, yapılan eğitim uygulamalarını değerlendirmek ve bu şekilde pek çok farklı açıdan hayata bakabilme becerisi kazanmak konusunda öğrenciye rehberlik etmektir.

Bu cevaba karşılık olarak bir diğer öğrenci;

1.60. Su...(KÖ) O zaman bütün yazılanlar, söylenenler yalan mı söyleyecek yani?

1.61. Gvnc...(EÖ) Bize anlattıkları geçmişi anlatmuyorsa, geçmişi nasıl bileceğiz?

1.62. Mtn...(EÖ) Kime inanacağız?"

Aralarında geçen bu diyalog öğrencilerin duyduklarına körü körüne inanmanın yanlış olduğu konusunda bir fikir verir niteliktedir. Bilimsel düşüncenin geliştirilmesi bakımından şüpheli yaklaşımın önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda tarihsel kaynakların ve kanıtların da geçmişin sadece bir bölümünü aydınlayabileceği konusunda söylemlerde bulunmuşlardır.

4.2.2. Geçmişten Bugüne Kültürümüz: Eski ve Yeniye Karşılaştırma

Öğrencilere bu etkinlikte geçmişe ait bir eşyayla günümüzde kullanılan bir eşyayı karşılaştıracakları söylenmiştir. Geçmişte kullanılan eşyaları incelemeleri ve bu eşyaya ait bir fotoğrafı yada bu eşyanın eğer varsa evden bir örneğinin sınıfa getirilmesi ve sınıfta incelenmesi istenmiştir. Getirilen bu iki ayrı resmi defterlerine yapıştıran öğrenciler aynı eşyanın geçmişten günümüze nasıl geliştiğini görerek bu konuyla ilgili yorumlar yapmışlardır.

Bu çalışmada amaç, alanın metodolojik vurgularından biri olan birinci elden kaynakların, zaman ve kronoloji algısı üzerine nasıl etki ettiğini gözlemleyebilmektir. Öğrencilerden biri geçmişe ait bir telefonun resmiyle bir cep telefonu resmini defterine yapıştırmıştır. Eski telefon resminin altına;

2.1. Özgü... (KÖ) *Bu telefon neredeyse yüz yıllık. Çok eski. Bu telefonun fotoğraf makinesi, kamerası yok. Hem de kablolu. Bu telefonla sadece konuşulur. Sesi de çok net değildir.*

yazarak eski- yeni karşılaştırması bağlamında telefonun “değişim” sürecini ortaya koymuş, öğrenci eski telefonun sesini bile duymadan telefonun sesi ile ilgili kabul edilebilir bir tahmin yürütmüştür. Ayrıca telefonun aşağı yukarı kaç yıllık olduğunu tahmin ederek zaman ve kronoloji algısının gelişmiş olduğunu düşündürmüştür.

Yeni cep telefonu resminin altına ise;

2.2. Özgü... (KÖ) *Bu telefonda hiç kablo yok. Sesi çok iyi. Her yerden çekiyor. Fotoğraf çekiyor. Kameraya çekebiliyor. Teknoloji günümüzde çok gelişmiş.”*

şeklinde bir ifade yazmıştır. Bu çalışma görsel kanıtların kullanımını içeren bir örnektir. Kanıtların betimlenerek yorumlanması oluşturmacı paradigmanın temelini teşkil etmektedir. Bu noktadan hareketle farklı örneklerin incelenmesi de araştırmanın niteliğini geliştirecektir. Kanıtların, geçmişin öğrenilmesinde önemli bir veri kaynağı olduğunun kanıtı sayılabilecek bu yorumda öğrenci yorumunu kendi hayal gücü süzgecinden geçirerek tarihsel bir tahminde bulunabilmiştir.

Bir diğer örnekte ise eski oyuncaklarla günümüzdeki oyuncakları karşılaştırmayı tercih eden öğrenci, bez bebek resminin altına;

2.3. Büş... (KÖ) *Eskiden oyuncaklarını kendileri yaparlarmış. Daha çok eğlenceliymiş bu oyuncakları yapmak. Oyuncakları teknolojik değilmiş ama daha*

mutlularmış ve kendileri yaptığı için bozulan oyuncaklarını kendileri tamir edebilirler.

şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Bilgisayar resminin altına ise;

2.4. Büş...(KÖ) Bilgisayar teknolojik bir oyuncak ama sanal. Hem ışınları zararlı. Gözleri bozuyor. Tembelleştiriyor. Eskiden hep beraber oyunlar daha çok oynanırmış. Bilgisayar tek başına oynanıyor. Biz de şimdi kendimiz yapsak oyuncaklarımızı canımız sıkılmaz. (Öğrencilerin sınıfta yaptıkları bez bebek etkinliği fotoğrafları için Ek-2'ye bakınız.)

bir yorum eklemiştir. Açıklamasıyla tarihsel değişimin sosyolojik, psikolojik ve fiziksel etkilerini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Tarih metodolojisinde başvurulması önerilen görsel kanıtlar öğrencilerin çalışmalarında daha açık ve anlaşılır ifadeler kullanmalarını sağlamaktadır. Görsel sunuların arttırılmasıyla öğrenimin kalıcılığı ilkesi esas alınmıştır. Bu etkinlikte görülmüştür ki; görsel kanıtlardan yola çıkarak tarihsel empati kuran öğrenci kendi yaşantısını geçmişle kıyaslamaya çalışmaktadır. Günlük hayatında kullandığı eşyaların geçmişte nasıl bir yere sahip olduğunu ve bunların şimdi kullanılması halinde durumun ne olacağı hususunda dile getirilen yorum, metodolojide temel alınan küçük birer tarihçi gibi çalışma ilkesine uygundur.

4.2.3. Değişim ve Süreklilik

Geçmişten günümüze değişen bazı unsurların kültürümüze yansımalarını içeren bu etkinlikte öğrencilere aşağıdaki şiir okutulmuş ve bununla ilgili sorular yöneltilmiştir. Bu şiirde vurgulanan değişimin öğrenciler tarafından nasıl algılandığı verdikleri cevaplara göre irdelenmiştir. Öğrenciler yorumlarını yaparken ne gibi kanıtları kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda tarihsel yorumların hangi temellere dayandırılması gerektiği konusu üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

ESKİDEN

*Çember çevrilir,
Su musluktan içilir,
Ağaçlara tırmanılırdı.
Bebekler bezden,
Silahlar tahtadan,
Resimler kömür karasından
yapılırdı.
Kızlara ninelerinin, erkeklere
dedelerinin
İsimleri konulur,
Saatli maarif okunurdu.
Komşuda pişen
Bize...
Bizde pişen komşuya düşerdi.
Geceler ayaz,
Sokaklar karanlık,
Yıldızlar parlak olurdu.
Turşu, salça, mantı
Evde yapılır,
Karpuz kuyuda soğutulurdu.
Erik ağacının çiçeği,
Pencere camımıza yaslanır,
Güz yaprakları bahçemize düşerdi.
Kardan adam yapılır,
Evlerde soba yakılır,*

*Kış gecelerinde masal anlatılırdı.
Merdiven çıkılır,
Aidat ödenmez,
Yönetici seçilmezdi.
Evler badanalı,
Sokaklar lambasız,
Mahalleler bekçili olurdu.
Ajans radyodan dinlenir,
Çizgi roman okunur,
Defterlere kenar süsü yapılırdı.
Hayat,
Arkası yarın gibiydi,
Kesintisizdi.
Her gün yaşanacak bir şey vardı.
Herkes kendi düşünüyü kurar,
Kendi hayatını oynardı.
ŞİMDİ
Şimdi,
Herkes
Yoğun,
Yorgun
Ve Tek başına...*

Can DÜNDAR

3.1. [Öğretmen]: Şiire göre eskiyle günümüzü karşılaştırdığımızda ne gibi benzer ya da farklı yönler görüyorsunuz?

Öğrenciler şiirde okudukları geçmişe dair yaşantıları kendi yaşantısından edindiği bilgilerle harmanlamış ve tarihsel bilginin oluşumunda kendi yaşantısının da yorumunu etkilediğini göstermiştir.

3.2. Su...(KÖ) *Eskiden oyunlar evde yapılırmış. Şimdi ise teknolojik oyuncaklar oynanıyor. Eski komşuluklar dostçaymış. Artık komşuluk nerdeyse hiç yok. Babaannem bunu hep söyler. Evler tek katlıymış. Gökyüzü gözükmüyor şimdi yüksek apartmanlardan. Yakın çevremi kanıt olarak gösterebilirim. Bizim orda bir köşk var bir de yanında apartman. Eskiden soba yakılırmış ama şimdi kalorifer var. Yine de şimdi soba yakanlar da var. Ben bazı evlerde gördüm. Ben bunlarla ilgili hikayeleri, belgeselleri bir de kitapları farklı kaynaklar olarak sayabilirim.*

Bu sözler, öğrencinin kanıta ve daha önceki bilgilerine dayalı mantıksal akıl yürütme süreçlerinin gerçekleştiğini düşündürmektedir.

3.3. Brk...(EÖ) *Eskiden merdivenden çıkılıp aidat ödenmezmiş. Şimdi ise asansörle çıkılıp aidat ödeniyor. Günlük hayatımdan görerek söylüyorum. Bir de akrabalarımın ve büyüklerimden canlı kaynak olarak öğreniyorum. İnternette de görüyorum. Kitaplardan okuyorum. Ben “Çalığışu” nu okudum. Orda da eski günleri ve fakirliği anlatıyordu. Kitaplardan da öğreniyorum. Ama en çok canlı kaynaklarla konuşarak öğreniyorum.*

Tarihin çok yönlü anlatımının kullanıldığını gösteren bu söylemde, birden fazla görüş açısına yer verilen bir tarih anlatımı göze çarpmaktadır. Belirli bir tarihsel olay aktarılırken normal olarak kullanılan “günümüzde ise” li geçişlerin yanı sıra “o yıllarda” lara da yer verilmesi araştırmanın amacına ulaşmasına katkı sağlar niteliktedir. Böylece karşılaştırmalı bir yaklaşım içine girilmiş olabilmektedir. Kararların alındığı ve uygulandığı ortamın koşulları ve kararı alanların bu kararı alma nedenlerinin bilinmesi önemlidir. Bu da, tarih öğretiminin empati ve ilişkilendirme ile ilgili boyutudur. Yani, insanların kararlarının ve hareketlerinin, yalnızca gerçek ve nesnel koşullar tarafından değil, “başkası”nın muhtemel tepkileri ve niyetleri hakkındaki düşünceleri ve beklentileri tarafından da nasıl etkilendiği ve belirlendiği – bu “başkası”, dost yada düşman olabilir, taraftar yada karşıt olabilir, meslektaş yada tanımadık biri olabilir, vatandaş yada yabancı olabilir. - konusu ortaya çıkmaktadır.

3.4. [Öğretmen]: *Belki dinlediğin canlı kaynaklar kendi görüşlerini dile getiriyorlardır. Başka birini dinlesen belki de farklı şeyler anlatır. Bunu nasıl ayırt*

edeceksin peki. Senin tanıdığın insanlar diye onların anlattıklarına mı inanacaksın sadece?

3.5. [Öğretmen]: *Gerçekliği kanıtlanabilir olgularla söylemleri/dedikoduları birbirinden ayırmak gerek. Görüşünü bildiren kişilerin de, kendince anlatımları olabileceğini unutmayalım.*

Bu sorularla öğretmen, ifade edilen görüşün ardında yatan niyetlerin anlaşılması ve bilgi kaynağı hakkında da bilgi sahibi olmak gerektiğini vurgulamaktadır. Zira canlı kaynağın aktardığı bilgilerin, göreceliliği tarihci açısından göz ardı edilmeyecek bir durumdur.

3.6. Brk...(EÖ) *Başkalarına da soruyorum ama. Babannemin anlattığı gibi oluyor bazı izlediğim filmlerdeki şeyler de. Sadece bir kişinin söylediğine bakıp karar vermedim buna. Mesela belgeseller var izledikimiz. Oradan da öğreniyorum. Ondan sonra eski eşyalar ve resimler var. Masallarda da yazıyor eskiyle ilgili şeyler. Mesela; keloğlan.*

Güncel deneyimlerimizin dışındaki bir geçmişle kurulan diyalog bizim soyut düşünce süreçlerimizin ürünüdür. Dolayısıyla soyut düşüncenin geliştirilmesi açısından gerekli olan tarihsel kanıtlar, geçmişi kurgulama basamağının olmazsa olmazıdır. Geçmişle gerçekleştirilen diyalog Piaget'nin bilişsel gelişim evreleriyle açıklanamayacak düzeyde karmaşalar içermektedir. Onun terminolojisindeki soyut evre ancak somut işlemler geçildikten sonra ulaşılabilen somut deneyimlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Dilek 2002, s. 77). Dolayısıyla tarih çalışması bu türden somut deneyimler sonucu ortaya çıkan güncel anlamda bir soyut düşünceyle geçmişi kuru bir güncel algılama olarak karşımıza çıkarır. Nitekim Dilek (2002) görgülcü-ilerlemeci paradigmanın önerdiği Dewey, Bloom, Piaget ve takipçilerinin çalışmaları sonucu ortaya çıkan öğrenme modelini "geçmişteki insan davranışını ve olayları inceleyen bir disiplin olan tarihi, çocuklarımıza bugünün penceresinden bakma yanılığını öğretmek anlamına gelmektedir" (s.77) diyerek eleştirmektedir. Tarihçiler, belirli bir tarihsel olayı ya da dönemi anlamak için neyin önemli ve konuyla ilgili olduğuna karar verirken farklı kıstaslar uygularlar.

Bu söylemden de anlaşılacağı gibi; öğrenci, yorumlarını oluşturmak için pek çok farklı kıstası değerlendirdiğini en güzel şekilde ifade etmeye çalışmıştır.

3.7. [Öğretmen]: *Peki, yorumlarınızı kendi çevreniz, yaşadıklarınız, ve duyduklarınız etkiliyor olabilir mi?*

3.8. [Öğretmen]: *Yakınlarınızdan öğrendikleriniz sizin bilgilerinizi şekillendiriyor değil mi?*

3.9. [Öğretmen]: *Canlı kaynaklardan duyduklarınız, izlediğiniz filmler, komşularınız ve tüm günlük yaşantınız sizin geçmişle ilgili fikirlerinizi belirliyor olabilir mi?*

3.10. Göks...(KÖ) *Herkesin ailesi ve tanıdıkları farklıdır. O zaman benim tanıdıklarımı tanımayanlar veya ne biliyim benim yaşadıklarımı yaşamayanlar benim gibi düşünemez ki. Herkes kendisine göre düşünür.*

Bu cevapla öğrencinin mükemmel bir algıyla ulaştığı görülmektedir. Öğrenci, tarihçilerin tartışmalı konularda etki altında bulunabileceğini düşünmüştür. Tarih öğretiminde çoğulcu bir yaklaşımı ortaya koymaya çalışan öğrenci, pek çok farklı kaynağın kullanılmasının önemini anlamış görünmektedir ve bunun yararını vurgulamaya çalışmaktadır.

Günlük yaşantımızda olduğu gibi tarihte de daima “öteki” vardır ve ötekinin ne düşündüğünü bilmeden tam ve kesin bir sonuca ulaşılması olası değildir. Tarih bilincinin geliştirilmesine yönelik olarak “ötekiler” in bakış açısı incelenmelidir. “Diğerleri” nin düşünceleri bilindiğinde tarihsel önyargıdan uzaklaşılır.

Kalıplaşmış bir lineerlikten sıyrılıp karşılıklı olarak anlamaya çalışmak üzerine kurulu bir metodoloji tarih öğretiminde temel alınmalıdır. Eleştirel bir bakış açısı kazanmanın da ön koşulu budur. İçimizde var olan gizlenmiş ve açığa vurmadığımız önyargılarımızın kırılmasına yardımcı olan bu metodoloji, **“çok çeşitli kaynak, az subjektiflik”** olarak özetlenebilir. Pek çok kaynaktan toparlanan bilgiler ışığında yapılan kıyaslamalarla ortaya konulan yorumların çok daha sağlıklı olacağını düşünmek yanlış olmasa gerektir. Araştırmanın zeminini oluşturan “kanıt temelli

tarih öğretimi” metodolojisi, kanıtlar olmadan inanmanın, skolâstik bir inanış ve bunun da bilimsellikten uzak bir duruş olacağını savunmaktadır. Bunun gerçekleştiğine güzel bir örnek olarak gösterilebilecek yorumlar aşağıdadır:

3.11. Su...(KÖ) Doğruyu söylemek gerekirse çevremde gördüklerimi kanıt olarak gösterebilirim ve babamdan dinlediklerimi de. Bu kanıtlarla daha iyi anladım ki sadece eskiyi ya da sadece yeniyi tercih etmemek en doğrusu. Eskinin de yeninin de iyi ve güzel yönleri var. Ama ben eskiden yaşamadım diye eskiyi kötülemiyorum.

Bir öğrenci geçmişle ilgili kanıtlardan yola çıkarak, kendi tarihsel yorumunu aşağıdaki şekilde ortaya koymuştur. Öğretmenin:

“Sizce bu tarihsel kanıtlar, geçmişe dair neleri açığa çıkartıyor olabilir?”

sorusuna aşağıdaki şekilde ilginç bir cevap vermiştir:

Bence Rumeli Hisarı eski tarihteki insanların savaşlarda nasıl korunduklarını anlatan en iyi eserdir. Mağaralar eski insanların barınma ihtiyacını karşılayan bir yapıdır. İbâdet yerlerinin büyük olması ve resin alınması bence dine çok önem verildiğini ve resmî gasok olduğunu anlatıyor. Bu arada çok eski yıllarda ev yerine mağaralar yapmaları o zamanda teknolojinin çok gelişmediğini gösterir. Bence mağaralarda çok küçük bölmelerin olması önemli eşyaları saklamanın bir yolu olduğunu gösteriyor. Bence teknolojinin gelişmediği halde Peri Bacalarının oyulması Peri Bacalarının taşlarının yumuşak olduğunu kanıttır.

Çevresinde gördüğü ve etkilendiği açıkça belli olan pek çok tarihi eserden, kalıntılardan, binalardan yola çıkarak oldukça çarpıcı ve geçerli sayılabilecek

yorumlar ortaya koyan öğrenci, tarihin bir ezber değil, düşünce dersi olması gerektiği düşüncesini haklı çıkarmıştır.

Tarihin öğretilme şeklinin, öğrencilerin düşünmeyi ne kadar iyi öğrendikleri ve ne hakkında düşündükleri ile çok fazla alakalı olduğunu öne çıkarması açısından bu cevap oldukça manidardır.

Öğrencilerin söylemleri analiz edildiğinde; tarih öğretiminde soyut olmayan ve öğrencinin kendi yakın çevresinden elde ettiği bilgiler, incelediği fotoğraflar, sokağında gördüğü bir köşk, ailesinin soyadının nereden geldiğini anlatan hikaye, büyüklerinden kalan bir eşya, tarihi binalar vs. gibi pek çok kanıt öğrenci için çok daha “kendinden” bulunmuştur. Bu nedenle de kendisine soyut gelen tarihsel söylemler birdenbire çok tanıdık olan ve yanı başında duran bir değerler sistemine dönüşüvermiştir. Öğrenci böylece kendi perspektifini oluşturmaya başlamış ve yaptığı gözlemlerle kendince bir “tarih anlayışı” geliştirmiştir. Kullandığı tarihsel hammaddeler adeta bir büyüteç vazifesi görerek uzaklarda uyuyan bir tarihi uyandırmış ve kendisine yakınlaştırmıştır.

Daha da ileri giderek aslında hayatımızın her alanında, her yanımızda tarihle çevrelendiğimizi algılamaya başlamış görünmektedirler.

3.12. Tnhn...(EÖ) Anneannem eskiden yemekleri komşularla birbirlerine verdiklerini anlattı. Şimdi sadece selamlaşıp geçiyor komşularımız. Geleneklerimiz de çok değişmiş artık. Ailemizin eski fotoğraflarında da vardı. Komşularıyla beraber bahçede çektirdikleri fotoğrafları gördüm.

Bu diyalogdan da anlaşıldığı gibi; tarihi daha gerçekçi olarak değerlendirebilmek ve balans ayarlarını dengede tutabilmek için yakın çevre çok değerli bir kaynak teşkil eder. Özellikle “an” a ait olmak hissini yaşatan sözlü tarih çalışmasında öğrenci yaşadığı anın nasıl bir an olduğunu, nesiller arasında nasıl bir bağ bulunduğunu değerlendirmeye çalışmıştır. Sözlü olarak bilgi aldığı kişi geçmişe tanıklık etmiş biridir ve o da konuşma süresince öğrencinin gözünde tarihi bir kahramandır.

Konuştukça tarih; kitaplar içindeki hapsedilmişliğinden kurtulur. Büyüklerin sözlerine indirgenen tarih geçmişten izleri gözler önüne serdiği gibi geleceğe dair ipuçları da vermektedir. Örneğin;

3.13. Ca...(EÖ) Eskiden hayatın temposu daha yavaşmış. İnsanlar işe yetişmek için koşturmuyormuş şimdiki gibi. Ama ben eskiden yaşasaydım oyunlar bana o kadar zevkli gelmezdi. Çünkü eskiden yapılan bez bebekler ya da saklambaç gibi oyunlar bana ilginç ve zeka geliştirici gelmiyor. Ben bilgisayar oyunlarını seviyorum. Belki ilerde benim çocuğum da benim şimdi oynadığım oyunları beğenmez.

Öğrenci geçmişle günümüzü karşılaştırırken bir kıyaslama yaparak geçmişe bir göndermede bulunmuştur. Birden bir tarihsel empati yapmış ve geçmişin çocuğu oluvermiştir. Geçmişe dair getirdiği yorumu geleceğe de transfer etmiş ve gelecekteki çocukların nasıl davranacağı konusunda da yorumda bulunmaktan çekinmemiştir.

Bir diğer öğrenci yakın çevresinden edindiği tarihsel anlamlarını ve tarihe dair izlenimlerini şu şekilde anlatıyor;

3.14. Sum...(KÖ) Çevreme baktığımda gördüklerim eskisine göre çok farklı. Mesela şimdiki gökdelenlerin hiç birisi yokmuş önceden. Yakın çevremdeki örnek ise kimsenin birbirini tanımadığı. Eskiden mahallede herkes birbirini tanırmuş ne güzel. Şimdi biz kendi apartmanımızdaki komşuları bile tanımıyoruz. Annem çalışıyor işe gidiyor. Babam da. Ben okulda. Evde hiç kimse olmuyor. Herkesin evi böyle nerdeyse. Anahtarımızı unutsak gidecek kimse yok. Yani eskiye göre bazı şeyler düzelirken bazı şeyler de bozuluyor.

Bu tarihsel değerlendirmeler, öğrenci için toplumsal değişimi gözler önüne seren açıklamalar olarak algılanabilir. Tarih sadece geçmişte olanlardan ibaret değildir. Bugün ve yarın da etkileri devam eden dinamik bir süreçtir. Bu bağlamda, geçmiş referans alarak geleceğe yön vermesini beklediğimiz bireyler, sosyal oluşturmacı paradigmanın temel felsefiyle örtüşen bireylerdir.

Bu söylemler, öğrencinin geleceğe yönelik kaygıları olduğunu da düşündürmektedir. Zira öğrenci, geçmişini değerlendirirken bugünü de sorgulamaktan geri kalmamıştır. Bu durumda onun, geleceğe yönelik sayıtlılarda bulunmasının ve genellemelere gitmesinin şaşırtıcı olmaması gerekir.

Yapılandırmacı yaklaşım içerisinde kendini bulan şekliyle tarih; doğru değerlendirme yapmayı öğreten bir eğitim alanıdır. Bu açıdan tarihi gelişmeleri bilmek, çağdaş değerlerin daha doğru anlaşılması açısından önem arz eder (Kütükoğlu, 1990, s.4-5). Çağı yakalamak açısından bu durum dikkate değer görülmektedir. Geçmişini öğrenen birey çağın getirdiklerini daha iyi anlayabilir. Aynı zamanda toplumun ne yöne tekâmül edeceğinin sinyallerini önceden kestirebilir.

Tarihini öğrenen öğrenci, tarihsel sürecin karmaşık yapısını daha net olarak algılayabilmiş gibidir. Bu şuurla olaylara karşı bakış açısı, daha objektif bir perspektif kazanmış görünmektedir.

Eğitimde günümüzün yükselen paradigması olan sosyal oluşturmacı yaklaşıma göre, öğrenciye kazandırılması öngörülen objektif bir tarihsel perspektifin temelinde pek çok kaynağın incelenmesi tekniği yatmaktadır. İncelenen bu kaynaklar ve araştırılan/sınıfa getirilen kanıtlarla öğrenci kendine göre en doğru ve tarafsız tarihsel yorumunu ortaya koyar. Böylesi bir durum elbette mutlak doğruları içermez. Ancak kendisinden beklenen de tam manasıyla gerçekçi düşünmesi ya da mantıksal davranması değildir. Zira tarihler boyunca pek çok gerçek dışı ve mantıksız davranışlara, aynı şekilde karşılık olabilecek yorumlar süregelmiştir.

Bu etkinliğin ardından öğretmen öğrencileri grup etkinliğine yönlendirir. Bir şiir grubunun yazdığı şiir oldukça manidardır:

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

Radyolar, ütüler
Halılar, kilimler
Duvaklar gelinlikler
Hepsi çok değiştiler.

Konaklarda kerpisler,
Sokaklarda yeşillikler,
Evlere çiniler,
Ne kadar da güzelmisler!

Tertemiz plajlar
Değişikmiş radyolar
Evlere ve odalar
Çok büyükmiş o zamanlar.

Kızların gelinlikleri,
Üstlerinde çok cici.
Peki ya saçları?
Çok sıkmış takıları.

Doğa şimdiki gibi değilmiş
O zamanlar tertemizmiş
Konaklar üç katlımış
Şimdi yerine apartman gelmiş.

Kültürler değişti,
Fikirler gelişti,
Şimdi cahillik gitti
Yerine medeniyet geçti.

4.2.4. Geçmişin Koridorlarında Yürüyüş: Nesnelere

Sınıf içinde değişik kaynaklara ne kadar çok yer verilirse, öğrencilerin güdülenme düzeyleri o oranda artmaktadır (Demirel, 2000, s.49). Öğretmen eski bir gaz lambasını sınıfa kanıt olarak getirir. Öğrencilere yapacakları nesne çalışmasından söz eder:

4.1. [Öğretmen]: *Şimdi birlikte sınıfa getirdiğim eski bir eşyayı inceleyeceğiz.*

4.2. [Öğretmen]: *İncelediğiniz obje hakkında düşüncelerinizi alacağım. Bu eşyayı daha önce gördünüz mü?*

4.3. Ers...(EÖ) *Ben gördüm bu bir gaz lambası.*

4.4. [Öğretmen]: *Nerde gördün?*

4.5. Ers...(KÖ) *Televizyonda. Bir filmde gördüm.*

4.6. [Öğretmen]: *Ne amaçla kullanılmış peki gaz lambası?*

4.7. Ers...(EÖ) *Elektrikler olmadığı için gaz lambasıyla aydınlanıyorlarmış.*

Tarihçi bugünün bir parçasıdır. Çağının insanıdır. Oysa olaylar ve olgular geçmişte kalmıştır. Bu diyalogda, tarihçi ile olguların karşılıklı etkileşimi, geçmiş ile bugün arasındaki bağ işin içine katılmış gibidir.

Öğrenci için, geçmişin algısı, geçmişe ait bir takım kanıtlardan yola çıkarak anlam kazanmıştır. Geçmiş yaşantıları bugünle bağlayabilmiş gibi görünen öğrencinin yaptığı yorumlar hiç de küçümsenmeyecek olgunlukta bulunmuştur.

4.8. [Öğretmen]: *Çok güzel teşekkürler. Çok güzel açıkladın. Peki nasıl kullanıldığını bilen var mı?*

4.9. [Öğretmen]: *İsterseniz kırmadan dikkatli bir şekilde önce inceleyin bu eşyayı ve sonra nasıl kullanıldığı hakkında gruplaşarak fikirler yürütün.*

Öğrencilerini işbirlikli öğrenmeye yönlendiren öğretmen, grupların eşya hakkında düşüncelerini iletmek üzere derse devam eder.

4.10. Ca...(EÖ) *Bu eşyanın nasıl çalıştığını çözdük biz. Bu uzun cam kaldırılıyor. Bu sadece duman çıkması için yapılmış bir baca gibi. Ama içine buradan açıp gaz yağı koyuluyor.*

(Gaz lambasını üst yanındaki mantar tıpayı çıkarır ve gösterir.)

Bu ip de içinde sürekli duruyor. İp yağlanıyor ve yanıyor. İpin bir ucu gazın içinde iyice emiyor gaz yağını. Bir ucu da cam borunun alt ucunda. Ordan alev çıkıyor. Işık saçıyor.

Tarihçi ile olgular birbiri için gereklidir. Tarihçi olgulara hayat verir, anlam kazandırır. Olgular ise tarihinin köklerini besler. Bu nedenle de geçmiş ile bugün arasında sonu gelmez bir diyalog vardır. İşte bu süreç tarihin kendisidir (Carr, 1990). Bu etkinlik sonucunda ortaya çıkan diyaloglardan da anlaşılabilceği üzere; küçük tarihçiler, kanıtı inceleyip onun hakkında mantıklı sonuçlara varabilmişlerdir. Tarihsel kanıt burada küçük tarihçilerin besini olmuş ve onların tarihsel anlamalarına zenginlik katmıştır.

4.11. [Öğretmen]: *İsterseniz yakalım. Ama önlem almalıyız. Yoksa tehlikeli olabilir. Nerede yakmamızı önerirsiniz?*

(Çeşitli sesler yükselir sınıftan, orda burada şurada diye işaret ederler!)

4.12. Sed...(KÖ) *Öğretmenim hiç kimsenin dokunamayacağı bir yere koymalıyız.*

4.13. Su...(KÖ) *Devrilmesin. Siz yakın öğretmenim lambayı bence. Çocuklar için değil bu.*

4.14. [Öğretmen]: *Haklısınız. Çok doğru söylediniz. Önlemimizi alalım.*

4.15. [Öğretmen]: *Önce bu cam baca dediğiniz parçayı kaldırıyorum. Sonra ipi yakıyorum. Sonra tekrar bu camı yerine koyuyorum ve bu gaz lambasını sizin söylediğiniz gibi güvenli bir yere kaldırıyorum.*

4.16. [Öğretmen]: *Şimdi bu objenin resmini çizmenizi istiyorum. Resminizin yanına da bu eşya hakkında düşüncelerinizi yazmanızı istiyorum.*

4.17. Ers...(EÖ) *Öğretmenim izlediğim filmde de gaz lambasını elinde taşıyordu kadın. Şu taşıma sapı var ya, işte ordan. Sonra da asıyordu yüksek bir yere. Yangın çıkmasın diye bence. Aşağılarda takılıp düşürebilir birileri. Sonra da yangın çıkar.*

4.18. Ca...(EÖ) *Eskiden zaten evler hep ahşap olduğu için yangında kül olabilir çabucak.*

İşaret edilen yerlerin pek çoğu eskiden gaz lambalarının durduğu yüksek yerlerden seçilmiştir. Öğrenciler gördükleri eşyadan yola çıkarak fikir yürütmüşler ve mantıklı sonuçlara ulaşmışlardır.

Öğrenme yaşantılarının en değerlisi yaparak yaşayarak öğrenmedir. Bu düşünceden hareketle öğrencilerin çeşitli materyallerin incelemesine katılmaları öğrenme ortamını canlı ve aktif hale getirmiştir. Tarihsel öğrenmelerinin artması için öğrenciler tarihsel kanıtı incelemişlerdir. Gerçek yaşamdan alınan materyaller sınıf ortamında öğretimi hızlandıran birer araç gereç haline gelmiştir.

4.19. [Öğretmen]: *Haklısınız. Çok güzel yorumlar getirdiniz. Aferin.*

Öğretmen aldığı cevaplardan sonra öğrencilere şu soruyu yöneltir:

4.20. [Öğretmen]: *Ailenizde geçmişten kalan buna benzer eşyalar var mı?*

Öğretmen bu soruyla öğrencilerin ailesinde ve yakın çevresinde bulunan kültürü yansıtan öğeleri fark etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin, kültür öğelerinin geçmişten günümüze değişerek taşındığına ilişkin kendi yakın çevrelerinden örnekler vermelerini istemektedir.

Öğretmenin sorusuna verilen cevaplar:

4.21. Yağ...(KÖ) *Öğretmenim bizim evimizde dedemin babasından kalma zincirli saati var. Cebinde taşıyormuş onu. Eskiden saatler öyleymiş. Babam da o saati vitrine koymuş. Orda saklıyor. Kimsenin ellemesini istemiyor. Tabi ki şimdi kullanacak hali yok babamın bu saati.*

Zaman algısı üzerinde düşündürücü bir cevap olarak nitelendirilebilir. Bu saatin şimdi kullanılmayacağını çünkü, şimdilerde bu tür saatlerin kullanılmadığını anlatmaya çalışan öğrenci değişimin güzel örneklerinden birini vermiştir.

4.22. Mtn...(EÖ) *Bizde de babaannemin annesinin bir bardağı var. O da bizim evin salonunda. O kırılmıyor. Demir gibi bir şeyden. Normal cam bardak olsaydı şimdiye kadar kırılırdı bence. Hacca gittiğinde almış babaannemin annesi. Ama sağlam duruyor.*

Oluşturmacı paradigmanın geçmişin öğrenilmesine yönelik açılımlarıyla tarih dersinin, sıkıcı bir tarihsel bilgi yığını aktarımından çıkıp, tarihsel geçerliliği olan yorumların yapılabildiği bir ders haline gelebileceği görülmektedir. Buna ilaveten, öğrencinin etkin olarak katıldığı bir tarih çalışması, süreç içerisinde yaptığı önyargısız değerlendirme ve yorumlar öğretim programlarında ortaya konan amaçların hayata geçirilmesine yardımcı olabilir niteliktedir.

4.23. Onr...(EÖ) *Bizde de var öğretmenim. Bizim evde dedemin resimleri var. Resimler yaparmış yağlıboya. Çok güzel onlar. Bizim evde duvarlarda asılı duruyor.*

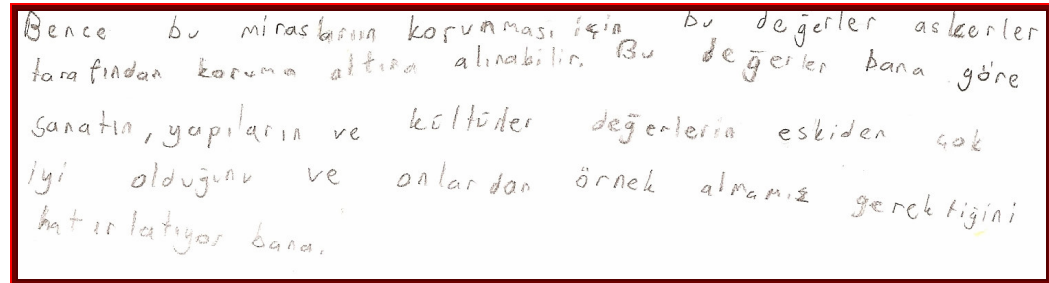
4.24. Su...(KÖ) *Benim amcamlarda çok güzel bir piyano var öğretmenim. Eskiden kalma. Beyaz ve kenarlarında şamdanlar var.*

4.25. [Öğretmen]: *Çocuklar şimdi bu gördüğünüz eski eşyaların resimlerini yapalım defterimize. Resimlerin yanına da bu eşyalar hakkındaki düşüncelerinizi yazın. Ne işe yaradıkları, nasıl kullanıldığı gibi bilgiler olabilir yazınızda. Aynı zamanda şiirler de yazabilirsiniz gruplaşarak.*

Öğrencilerin küçük birer tarihçi gibi çalışması için sınıfa getirilen geçmişle ilgili bir kaynaktan yola çıkan öğretmen, sorular yoluyla bu kaynağı kanıt haline dönüştürmeye çalışmıştır. Böylece bu kanıt, tarihsel bilginin yapılandırılmasında kullanılmıştır.

Öğretmen şiir yazmak isteyen öğrencileri bir araya toplar. Sevdikleri ve birlikte çalışmak istedikleri arkadaşlarına göre ekipler oluşturur.

Aşağıda kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak öneriler getiren bir öğrencinin düşünceleri yer almaktadır:

Bence bu mirasların korunması için bu değerler askerler tarafından korunma altına alınabilir. Bu değerler bana göre sanatın, yapıların ve kültürel değerlerin eskiden çok iyi olduğunu ve onlardan örnek almamız gerektiğini hatırlatıyor bana.

4.2.5. Büyüklerim Küçükken: Bir Görüşme Etkinliği

Tarihçilerin tarih çalışması yaparken sıkça başvurdukları çalışmalardan biri de, canlı kaynaklarla yapılan görüşmelerdir. Böylece öğrencilerin yaptığı tarihsel yorumların geçerliliği artacaktır. Eleştirel sorgulamalar neticesinde kurgulanan geçmişe dair yorumlar, daha anlamlıdır.

Öğrencilerle birlikte aşağıdaki görüşme soruları belirlenmiştir:

1. Çocukken ne gibi oyunlar oynardınız?
2. Bu oyunları kimlerle oynardınız? Gruplarla mı yoksa tek başınıza mı?
3. Oyunlar daha çok nerde oynanırdı?
4. Oyun oynadığınız arkadaşlarınızı nasıl seçerdiniz?
5. Oyuncaklarınız nasıldı?
6. En çok hangi oyuncaklarla oynardınız?
7. Ne zamanlar alınırdı oyuncaklarınız genellikle?
8. Arkadaş ilişkilerinize aileniz müdahale eder miydi? Bunu neden yapardı?

Tarih boyunca pek çok alanda değişimler meydana gelmiştir. Değişim süreklidir. Halen devam etmekte olan bu dinamik değişim süreci içerisinde aynı zamanda rutin bir süreklilik gizlidir. Öğrenciler tarafından bu değişimin ve sürekliliğin keşfedilebilmesine yönelik olarak yapılan bu çalışmada; öğrenciler kendi seçtikleri bir büyükle görüşme yapmışlardır. Öğrencilerin gerçekleştirdikleri görüşmeler sınıfta sunulmuştur. Sunum sırasında kendisini dinleyen kişiler tarafından yöneltilen sorulara verdiği cevaplardan; öğrencinin konuya hakimiyeti, sorulardan yola çıkarak verdiği bilgilerin doğruluğu ve yorum becerisi gibi alanlarda değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca öğrenci bu çalışmayla, programda yer alan kazanımların gerçekleşmesine etkin bir şekilde katılmış olmuştur. Bu etkin çalışma süreci öğrencinin tarihsel önyargılardan uzaklaşmasına da yardımcı olabilmektedir.

Öğrencilerin görüşmelerinden elde ettikleri bulgulardan örnekler şu şekildedir:

5.1. [Öğretmen]: *Yaptığın görüşmede en çok dikkatini çeken şeyler nelerdi? Kısaca bahseder misin bize?*

5.2. Cndn...(KÖ) *Ben anneannemle görüşme yaptım. Onların küçükken neler oynadıklarını öğrendim. Şimdikinden farklı şeyler dikkatimi çekti. En çok ilgimi çeken onların oyuncaklarını kendilerinin yapmaları. Yani onlara anneleri bezden*

bebek yaparlarmış. Öğretmenim biz de sınıfa getirsek bezden bebekler yapsak. Çok güzel olur di mi?

5.3. [Öğretmen]: *Evet eğlenceli olur. Bu önerin çok güzel. Bunu bir daha ki derste yapalım. Gerekli malzemeleri ben size yazdırırım. Sınıfta yaparız. Peki sence oyuncak bebekleri bezden kendimizin yapmasının ne yararı olur ki? Hangi açılardan faydalı buluyorsun bunu?*

5.4. Cndn...(KÖ) *Öğretmenim bir kere plastik değil doğal bir oyuncak. Hem de yapması çok eğlenceli. Kendimiz yaparsak istediğimiz modeli yapabiliriz. Herkesinki de farklı olur birbirinden. Daha yaratıcı yani.*

5.5. [Öğretmen]: *Çok güzel, çok haklısın. Bunu yapalım bence de.*

Bilgi, sadece öğreticinin işi değildir. Öğrenilecek bilgiden büyük ölçüde bireyin kendisi sorumludur. Bu sorumluluk ona sorgulayıcı bir boyut kazandıracaktır. Tarihin anlamlandırılmasında sorgulamanın ve cevap aramanın önemli olduğu yadsınamaz. Sorgulayan ve sorularına cevaplar arayan bireyler kendi kararlarını kendileri verebilme noktasında ilerleme kaydetmiş görünmektedirler.

Oluşturmacılık kuramı, sınıf içersinde yapılan faaliyeti dikte-ezber döngüsünden kurtarmaya çalışmaktadır. Tarih öğretiminde öğrencinin gözlem yeteneğini ve sorgulamasını arttırabilmesi için kanıtların kullanılmasını faydalı bulan Nichol'un (1991) de belirttiği gibi, resimler ve yazılı kanıtlar yan yana getirilerek geçmiş dönemlere ait yaşantılar daha iyi anlaşılabilir.

Öğrencilerle bir dahaki derste yapılan bez bebekler sergilenmiş ve özel bir okulda "Çevreye Saygı" konulu bir toplantıda yaratıcı çalışmalar kategorisinde ödül almıştır (Öğrencilerin yaptığı bez bebek çalışmaları için Ek-2'ye bakınız.).

5.6. Yrn...(KÖ) *Öğretmenim benim en çok ilgimi çeken şey de şu; eskiden hep sokaklarda bahçelerde falan oynarlarmış.*

5.7. [Öğretmen]: *Sen kiminle görüştün.*

5.8. Yrn...(KÖ) *Halamla.*

5.9. Çağ...(KÖ) *Kışın çok kartopu oynarlarmış. Elleri ayakları uyuşurmuş ve yanarmış cayır cayır. Hem de okulları kar tatili olmamış.*

5.10. Su...(KÖ) *Arkadaşlarıyla hep grup olurlarmış. Mahallede bir sürü arkadaşları da varmış öğretmenim. Bizi sokağa çıkarmıyor annem. Evin otoparkına iniyoruz sadece. Ama en çok yazın yazlıkta oynuyoruz.*

Öğrencilerin, söylemlerde ve bağlamlarda ortaya çıkan farklılıkları görerek bütüncül bir bakış açısı yakaladığı düşünülebilir. Bütünü görebilmek için farklı bulgularla –ki bunlara farklı parçalar ya da kaynaklar da diyebiliriz- iç içe olan öğrencilerin tarihsel anlamasının geliştiği düşünülmektedir. Zira, tarihsel oluşturmacılık, kronoloji ve tarihsel bilgilerin önemini inkâr etmeden, öğrencinin tarihsel anlamasını geliştirecek şekilde eğitilmesini öngörmektedir

5.11. ErnC...(EÖ) *Ama yine de eskiden çocuk olmak istemezdim ben.*

5.12. [Öğretmen]: *Neden?*

5.13. ErnC...(KÖ) *Hiç bilgisayarları yokmuş. Ben bilgisayar oyunlarını seviyorum.*

Toplumsal olarak düşünüldüğünde, tarihin öğrenilmesi ve öğretilmesi, geçmiş yaşantıların algılanması, bugün nerede durduğumuzun farkına varılması açısından önem arz eder. Yalnızca bununla kalmayıp pek genel bir ifade olmasına karşın değişmeyen bir söylem olarak karşımıza çıkan bir bakış açısı vardır. Bu da geleceğin şekillendirilmesi açısından geçmişin çok iyi öğrenilmesi konusudur. Dolayısıyla bu bağlamda, tarihi öğrenmek ve öğretmek ülkenin geleceğini şekillendirmesi açısından

önemlidir sonucuna ulaşılabilir. Öğrenci, öğrendiği kadarıyla, bugün için durduğu noktayı kendi perspektifinden ve tarihsel algısından tayin etmeye çalışmıştır.

5.14. Mtn...(EÖ) *Ben sevmiyorum bilgisayar oyununu. Arkadaşlarımla oynamayı gezmeyi daha çok seviyorum. Eskiden yaşasaydım ne güzel oynardım dolu arkadaşım olurdu.*

Tarih öğretimindeki geleneksel yapıda, bilginin doğru ve yanlışlar olarak aktarılması söz konusuysen oluşturmacı paradigma; tek ve tartışılmaz bir doğrunun olamayacağı düşüncesinden hareket eder. Bu noktada, oluşturmacı tarih öğretimi yaklaşımında hedef; öğrencinin tarihsel düşünmesini geliştirme, kaynak ve kanıtları kullanma ve elde ettiği bilgileri analiz etme, yorumlama ve sentez yapabilme becerisi kazandırmaktır. Bu diyaloglar, öğrencilerin elde ettikleri kaynaklardan ve inceledikleri tarihsel kanıtlardan yola çıkarak kendi yorumlarını ortaya koyabildiklerini düşündürmektedir.

5.15. [Öğretmen]: *Şimdi yok mu dolu arkadaşın?*

5.16. Mtn...(EÖ) *Var. Ama şimdi biz birbirimizi oyuna almıyoruz hemen.*

5.17. Ca...(EÖ) *Mesela geçen gün biz futbol takımı kurduk sınıfta. İtiraf edelim ki ayrımcılık yaptık.*

5.18. Yağ...(KÖ) *Ben dedemin anlattıklarını dinleyince eskiden çocuk olmak daha zevkli bişeymiş dedim.*

5.19. [Öğretmen]: *Neden böyle düşündün?*

5.20. Yağ...(KÖ) *Saklambaç, körebe, yakar top, istop, çember çevirme gibi şeyler oynarlarmış.*

5.21. Gök...(EÖ) *Benim dedemler kendilerine oyuncak araba bile yaparlarmış. Tahtadan, tekerlekli.*

5.22. ErnC...(KÖ) *Bazı oyunlar şimdi de oynanıyor ama... Mesela saklambağ falan biz de oynuyoruz. Yalnız aradaki fark şu; biz evde onlar sokakta oynuyor.*

Her yeni kuşak, kendi döneminin kültürel yapısından muhakkak etkilenir. İçinde yaşadığı kültürel doku ve getirdiği sosyal genetik yapının etkisinin üzerine, elde ettiği bilgileri de ekler, bir araya getirir, birleştirir ve neticede kendi bakış açısını elde eder. Bu şekilde bir tarih yaklaşımı farklı kaynakların ve çeşitli tarihsel kanıtların analizini gerektirdiğinden, yapılan analizler tarihe çok yönlü bir bakış açısı kazandırır. Böylesi bir faaliyet doğal olarak kişiyi sınırlandırmaz, özgür bırakır. Dolayısıyla burada da görüldüğü gibi, özgür bir çalışma, özgün bir tarihsel düşüncüyü ortaya koyacaktır. Bu şekilde ortaya çıkan farklı bakış açıların, tarihe olan ilginin artmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Aynı zamanda öğrencinin kullandığı dilde de; oldukça yalın ve etkileyici bir anlatım sergilediği düşünülmektedir.

5.23. [Öğretmen]: *Sizce şimdi neden sokağa fazla çıkmıyor çocuklar?*

5.24. Ca...(EÖ) *Öğretmenim arabalar çok şimdi. Eskiden araba az olduğu için tehlike yokmuş fazla. Hem böylece yollarda bile futbol oynayabiliyormuş çocuklar.*

“Kantı Temelli Öğrenme” yaklaşımında öğrencilerin geçmişi geçmişin penceresinden algılayabilmesi ve kalıntılara sorular sorabilmesi hedeflerden biri olarak gösterilebilir. Kalıntılara sorduğumuz sorulara getirdiğimiz yorumlar tarihsel algılayışımızı geliştirir ve şekillendirir. Aslında, elimizdeki kalıntılar biz onları sorgulamadıkça kanıt sayılmazlar. Tarihsel anlayışın gelişimi daima kendi aramızdaki güncel diyalog ile herhangi bir şekilde geçmişin bıraktığı kanıtın sonucudur (Husbands, 1996, s.13).

4.2.6. Kahramanlarımız

Öğretmen sınıfa büyük bir tabloyla gelir. Tabloda Çanakkale savaşında çekilmiş iki çocuk yaştaki askerin fotoğrafı vardır. Öğrencilere konu hakkında şöyle bir giriş yapar:

6.1. [Öğretmen]: *Size bir tarihsel kanıt getirdim çocuklar.Bu kanıtı birlikte inceleyeceğiz.Bakalım tarihe bakışımız acaba değişecek mi kanıtları inceliyince? Tarih araştırmalarında ve geçmişi araştırırken kanıtlara ulaşmak gerekiyor değil mi? Yoksa ne olur ulaşmazsak?*

6.2. Gök...(EÖ) *Tam doğru bir sonuca ulaşamayız.¹*

Bruner'nun tarih öğretimi yaklaşımına göre de; her ne yaşta olursa olsun tarih öğretilabilir bir disiplindir. Bruner, çocuklarda tarihsel düşünme becerisinin gelişebilmesi için dokümanlarla haşır neşir olması gerektiğini vurgular (Erden, 1998).

6.3.[Öğretmen]: *Doğru sonuca ulaşamayız, aferin. Şimdi bu fotoğrafın altında yazan yazıyı okuyalım. Ne gibi bilgiler var inceleyelim hep birlikte.*

(Bir öğrenci okur)

6.4. Yar...(KÖ)

LAİK CUMHURİYETİMİZİN KURUCULARI

43. Alay 1. Piyade Taburu 1. Bölük Komutanlığı Yemek Listesi

15 Haziran 1917:

Sabah: Üzüm hoşafı

Öğle: Yok

Akşam: Yağlı buğday çorbası,ekmek tam

---

¹ Bu öğrenci oldukça dikkatli ve düzgün cümlelerle konuşabilen bir öğrencidir. Ayrıca üstün yetenekli öğrencilerin kabul edildiği BİLSEM' e 2 yıldır devam etmektedir. Gördüklerini, okuduklarını ve duyduklarını en iyi şekilde yorumlayabilmekte ve derse katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca tarihe karşı merakı vardır. Ailesinin belirttiğine göre evde de sürekli geçmişe dair sorular sorarak bilinmeyenleri öğrenmeye çalışmaktadır.

6.5. [Öğretmen]: *11 gün sonraki yemek listesini okuyalım.*

6.6. Tun...(EÖ) *26 Haziran 1917*

Sabah: Yok

Öğle: Yok

Akşam: Üzüm hoşafı, ekmek tam.

6.7. Slmn...(EÖ) *Öğretmenim ama bir tanesi askerlerin şişman görünüyor.[Buna dikkat eden öğrenci diğer öğrencilere nazaran daha kiloludur ve kilosunu sorun yapmaktadır. Bu yüzden onun ilk dikkatini çeken şey askerin hiç yemediği halde nasıl şişman görüldüğü olabilir.*

6.8. [Öğretmen]: *Oradaki şişkinlik askerin heybesinin yaptığı kabarıklık. Şimdi 18 Temmuz geçelim. Onu okuyalım.*

6.9. Aym...(EÖ) *Sabah: Üzüm hoşafı*

Öğle: Yok

Akşam: Yok, ekmek yarım

6.10. Özg....(KÖ) *8 Ağustos 1917*

Sabah: Yarım ekmek

Öğle: Yok

Akşam: Şekersiz üzüm hoşafı

Öğretmen listedeki gıdaların eksildiğine dikkat çekmek ve kanıtı sorgulamaya başlamalarını sağlamak için öğrencilere soru sormayı ve kanıtta yer alan önemli bir ifadeyi tekrarlatmayı tercih etmiştir.

Örneğin:

6.11. [Öğretmen]: *Neden şekersiz üzüm hoşafı?*

6.12. Ca...(EÖ) *Şeker yok ki!*

(Öğrenci fotoğrafta gördükleriyle yazılanlar arasında bağlantıyı kurabilmiştir. Öğretmenin dikkati çekmeye çalıştığı hususu hemen algılayabilmiştir. Savaş yıllarının ne denli yokluk içersinde olduğu konusunda fikir sahibi olmaya başlamıştır.)

Nesnel olduğunu iddia eden tarihçi kanıtları konuşurarak geçmişi doğru bir şekilde yansıttığına inanır. Bu inanca sahip tarihinin etkinliği geçmişin belgelere yansıtılmış önyargılarını güncel algılamalara dayalı olarak taşımaktan öteye gidemez. Bu güncel algılamalar geçmişin popüler bir şekilde tüketilmesine izin verir. Dolayısıyla tarihçi ya da birey, geçmişin doğasını ve onu oluşturan şartları göz önünde bulundurarak anlamaya çalışmak yerine geçmişteki insan davranışını güncel algılamalarla yargılama yanılığına düşecektir. Oysa geçmişi anlamak onun somut izlerini kanıtlaştırmanın ötesinde bir çaba gerektirmektedir.

Bu bağlamda öğrencinin söylemleri; geçmişin doğasını ve şartlarını göz önünde bulundurduğunu ve geçmişi güncel algılama yanılığına düşmeden yorumlayabildiğini gösteren mükemmel bir örnek olduğunu düşündürmüştür.

6.13. [Öğretmen]: *En son cümleyi okuyalım.*

6.14. Ca...(EÖ) *21Temmuz 1917 den başlayarak ordu emriyle ekmek istihkakı 500 grama indirilmiştir. Çünkü un ve ekmek kalmamıştır.*

Bu cümlenin ardından sınıfa derin bir sessizlik hâkim olur ve öğrenciler şaşkınlıktan doğan bir merakla sessizce birbirlerine ve fotoğraftaki askerlere bakarlar. Öğretmen bu kısımda kasıtlı olarak yorum yapmamıştır. Bunun nedeni konuyla ilgili diğer kanıtlar da tanıtıldıktan sonra grup çalışmalarına geçmek istemesidir. Nitekim öğrencilerin sadece bir kanıttan yola çıkılarak tarihsel gerçekliğe ulaşamayacağını algılamalarını hedeflemektedir. Zira tek bir kanıtı veya kaynağa dayandırılarak yapılacak yorumlar tarihi gerçekleri yansıtmada yetersiz olabilecektir.

6.15. [Öğretmen]: *Şimdi de kıyafetleri inceleyelim.*

6.16. Aym...(EÖ) *O kıyafetlerle savaşta nasıl çevik oluyorlar?*

Genel geçer yasaların geçmişi açıklamada yetersiz ve yanıltıcı olabileceğini fark eden birey, onu doğasına uygun olarak ve kendi özel şartlarında değerlendirme gereksinimi duymuştur. Bu gereksinim, geçmişteki insan davranışının bu doğrultuda tekrar sorgulanması sürecini beraberinde getirmiştir.

6.17. Özgün...(KÖ) *Kıyafetleri yamalı ve birinin ayakkabısı yok.*

6.18. Eyl...(KÖ) *Bütün kıyafetler yamalı ve giyecek bir şey bulamıyorlar.*

Tarihçinin bilgi ve belgeleri değerlendirmesinin yanında düş gücünü kullanması ve empati yapmasını içeren tarihsel araştırma süreci sonunda ortaya özgün bir ürün çıkar. Nitekim bu söylemlerde öğrencilerin kendi hayal güçlerini de devreye soktukları açıkça görülmektedir. Zira öğrenci “Giyecek bir şey bulamıyorlar.” Derken kendi düş gücünü kullanmıştır. İncelediği kanıt onu böyle düşünmeye yöneltmiş olabilir.

6.19. [Öğretmen]: *Hani hep o yıllarda yoksulluk vardı falan diye anlatılır ya... İşte herhalde bu kanıt o fakirliği ve yaşananları anlamanızda yeterince faydalı olmuştur.*

Öğrencilerden “evet” sesleri yükselir hep bir ağızdan...

6.20. [Öğretmen]: *Tarihe bakışınızda bir değişme oldu mu bu kanıtı görünce peki?*

6.21. Zey...(KÖ) *Yaşananları daha iyi görmüş olduk. Fotoğraflar açıkça gösteriyor zaten.*

Öğrenciler okullarda, bilimlerin ve bilimsel çalışma yöntemlerinin temelini tanır. Örneğin; bu çalışma, tarihçilerin çalışma disiplinine uygun bir etkinlik olarak,

tarihsel öğrenmeyi geliştirmesi açısından yararlı bulunmaktadır. Öğrenci bu şekilde, küçük bir tarihçi gibi çalışmış ve çalışmalarında tarihsel kanıtları gözden geçirek tarihsel anlamasını ve değerlendirmesini oluşturmuştur. Böylece sorgulamaya dayalı bir öğrenme ortamında tarihsel olayları kavramış ve tarihe yeni yorumlar kazandırabilmiştir.

6.22. Sed...(KÖ) *Akşam üşümüyorlar mı? Nasıl uyuyorlar bu yırtık şeylerle? Donmaları gerekmez mi?*

Burada öğrenci empati yaparak o dönemdeki yaşantıyı anlamaya çalışıyor ve sorgulayarak bir sonuca ulaşmaya çalışıyor olabilir. Kendi sosyal yaşantısıyla askerler arasında bir benzerlik olmadığını görüyor ve o dönemin zorluklarıyla yaşamanın ne derece güç olduğunu anlıyor gibidir.

Günümüz modern tarih çalışmalarında öğrencilerin geçmişe dair algılarını ölçebilmek amacıyla yapılan çalışmalarda bir laboratuvar gibi kullanılan sınıf ortamlarında, öğrencilerin genellikle geçmişi bugünün algılayışıyla kabullenme eğiliminde oldukları görülmüştür. Öğrenciler genellikle, geçmişte yaşanan olayları bugünün gözlükleriyle görmeye meyillidir. Geçmişte yaşanan bazı olayları kabullenmekte zorlanmaları bunun bir göstergesidir. Örneğin, araştırmada kullanılan kanıtlardan bazıları öğrencilerin kafalarını karıştırmış ve geçmişi bugüne taşımakta zorlandıkları görülmüştür. Özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarındaki yokluk dönemini kendi yaşantılarıyla karşılaştırarak bazı yaşanmışlıkların nasıl olabildiğine hayret etmişlerdir.

“Maddi olanaksızlıkların başarıyı nasıl etkilemediğini”,“Türk askerinin kahramanca savaşırken ailelerine nasıl mektup yazabildiğini”, “cephede savaşın gece gündüz nasıl devam edebildiğini” ve “savaştaki askerlerin üç yıl boyunca nasıl sürekli savaşabildiklerini” anlamakta güçlük çektiklerini ifade eden öğrenciler, bugünkü koşullarda düşündükleri zaman bu tür sorunların aşılabilmesi için kendilerinin nelerden fedakarlıkta bulunabileceklerini ya da bulunamayacaklarını sorgulamışlardır. O dönemde olağan sayılan pek çok şeyi bugünün şartlarında imkansız olarak nitelendirmişlerdir.

6.23. Su...(KÖ) *Fotoğrafa bakılırsa donmaları değil yanmaları gerekir. Çok sıcak ve güneşli görünüyor bu fotoğraf. Bence yaz günü olmalı. Hem haziran, temmuz, ağustos aylarının yemek listesi yazıyordu alt yazı da.*

Bu öğrenci fotoğraf sanatıyla ilgilenen bir aileye mensup olduğundan fotoğrafı teknik açıdan da yorumlayabiliyor. Fotoğraftaki ışığı hemen fark edebiliyor. Ayrıca dil becerileri ileri düzeyde olduğundan düşüncelerini oldukça iyi bir şekilde açıklayabiliyor. Ayrıntıları gözden kaçırmayan bir öğrenci olduğundan alt yazıyla fotoğraf arasında bağlantıyı hemen kurabildiğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

6.24. Gök...(EÖ) *Ne kadar zorluk çekerlerse çeksinler cumhuriyet için savaşıyorlar.*

Kabul etmek gerekir ki; oluşturmacı yaklaşım öğrencilerden gelecekte tarihçi olmalarını beklemez. Ancak bu paradigma, bir tarihçi gibi bilimsel yöntemleri kullanan öğrencinin tarafsız yorum becerisini farklı boyutlara taşıyabilmesi için çabalamanın önemini vurgular.

6.25. Su...(KÖ) *Öğretmenim bence giysileri yırtılmış ama üzerine defalarca yama yapılmış gibi...*

Sorgulayan öğrenci, kendisine dikte edilenleri körü körüne kabullenmeyi reddeder. Çünkü tarihçinin çalışmasındaki temel kavramlardan biri de “neden?” dir. Olay ve olguların nedenlerini, tarihten yatay ve dikey kesitler olarak masaya yatırmak tarihin alanı ve görevidir. Burada öğrenci sorgulama sürecini yaşıyor ve kendi görüşlerini ortaya koyuyor görünmektedir.

6.26. Gi U...(KÖ) *Arkada kara kara dumanlar var öğretmenim.*

6.27. Yağ...(KÖ) *Arkada bi uçak var.*

6.28. Yağ...(KÖ) *Planör gibi.*

6.29. Yağ...(KÖ) *Öğretmenim ama o yıllarda nasıl renkli fotoğraf var.Bu fotoğraf renkli.*

Öğrenci burada geçmişin olanaklarını güncelleştiriyor ve hedeflendiği şekilde kıyaslamalarla bir sonuca ulaşmaya çalışıyor. Kanıtı sorgulayarak tarihsel olguları o zamanın şartlarında düşünmek için çaba harcıyor.

Tarih; keşif oyunu gibidir. Keşfetmek ise eğlenceli ve heyecan verici bir süreçtir. Araştırma sürecinde kullanılan ve kanıt niteliği taşıyan her türlü materyal, öğrencileri, tarihin yorumlanmasında tek bir doğrunun olmadığını – olamayacağını- anlamaya sevk etmeye çalışmıştır. Doğrular çeşitlidir. Yorumlar renk renktir. Keşfetmenin heyecan verici koridorlarında dolaştıran bu çeşitlilik, öğrencinin kendi yorumunu ortaya koyması açısından da son derece önemli ve gerekli bulunmaktadır.

6.30. [Öğretmen]: *Günümüz teknolojiyle bilgisayarda renklendirilmiş bu fotoğraf.*

6.31. Ca..(EÖ) *Öğretmenim biz bu haldeyken düşmanların bizi işgal etmesi zor olmamıştır.*

Tarihin anlatılmasına fazladan bir boyut katan tarihsel kanıtlar, sonuçta; iç içe geçmiş anlatımlardan oluşan daha zengin ve pek çok düşüncenin harmanlandığı bir anlatım ortaya koymuştur. Araştırmanın özünü oluşturan farklı kaynak ve kanıtların sorgulanması yoluyla, öğrencilerin dil yeteneklerini de kullanarak etkili bir tarih anlatımı gerçekleştirebildikleri gözlemlenmiştir. Bu söylemlerden de anlaşılacağı üzere; araştırma sürecinde öğrencilerin kanıtı göz önünde bulundurarak tarihi sorgulayan bir nitelik kazandığı gözlemlenmiştir.

6.32. [Öğretmen]: *Evet zor değildi ama kolay olmayan bişey vardı.*

6.33. Cen..(EÖ) *İnsanların inancı. Öğrencinin geçmiş hakkında belirli bir ölçüde önceden sahip olduğu bilgiler, geçmişteki zihniyeti bir derece kavramış olması ve o*

günüin koşulları içindeki insanların beklentileri hakkındaki bilgileri tarihi anlamalarında yararlı olmuştur.

Araştırma sürecinde gözlemlenen şu ki; öğrenciler, geçmiş zamanın koşulları hakkında bilgi sahibi olmadıklarında, buldukları zamanın dışına çıkmakta zaman zaman zorlanmışlardır. Elbette geçmiş bir döneme, kendi çağlarının ahlak kurallarını, deneyimlerini, davranış biçimlerini, önyargılarını, duygularını oturtmalarına şaşmamak gerek. Ancak, tarihe bakarken, geçmişte yaşamış insanların duygularını ve deneyimlerini yeniden yaratabilmek için, günümüzün varsayımları ve bakış açıları bir kenara bırakıldığında daha doğru sonuçlara ulaşmak mümkün olabilmektedir.

6.34. [Öğretmen]: *Evet bravo. Onu yıkmak işte zordu. Yani toprakları evleri yıkmak kolay ama...*

6.35. Yağ...(KÖ) *İnsanların inancını yıkmak zordur.*

6.36. Gök...(EÖ) *Özellikle Atatürk'ün inancını kimse yıkamadı.*

6.37. Yağ...(KÖ) *Yıkılsaydı eğer Atatürk'ün inancı şu an biz burada olamazdık ve bunları tartışamazdık. Başka bir ülkenin adı olurdu şu an ülkemizde...*

Tarihsel düşüncenin gelişebilmesi, bir nevi, geçmişi yeniden inşa etmek olarak düşünülebilir. Geçmişi kendi bulgularına göre yeniden inşa eden öğrenci ise aynı bilgilere başka açılardan bakarak tarih metodolojisinin gereğini yerine getirmiş gibidir. Başka bir deyişle, geçmişte yaşananların çok farklı bakış açılarıyla yorumlanabileceğini ortaya koymaya çalışmıştır. Nitekim tarih; Nichol'un de vurguladığı gibi tarihçinin yorumları ve değerlendirmeleriyle zenginleşir.

6.38. Sed...(KÖ) *Öğretmenim savaşta gömülen askerler yerlerinden çıkartılıp başka askerler giriyormuş o çukurlara ve savaş bitene kadar orda kalıyorlarmış.*

6.39. [Öğretmen]: *Bunu nerden öğrendin?*

6.40. Sed...(KÖ) *Kulaktan duyma aslında ama pek inanmadım. Hiç kanıtım yok...*
(Sınıfta gülüşmeler!).

Kültürün aktarımı ve kültürel sürekliliğinin sağlanabilmesinin ancak sağlam dayanaklara oturmuş bir tarih eğitimiyle mümkün olabileceğinden hareketle, geçmişin öğrenilmesinde, tarihsel kanıt niteliği taşıyan materyallerin kullanılmasının gerekli olduğunu söyleyen Collingwood da, tarihin geçmişe dayalı pek çok deliller içeren bir bilim dalı olduğunu söylemektedir (2000, s.13-14). Zira bu materyaller tarihin karanlık sayfalarına bir nebze de olsa ışık tutabilmemizi sağlar. Öğrencinin söylemleri, dayanaksız tarih olamayacağını vurgulamak istercesine bir tavır içerisinde olduğunu düşündürmektedir.

6.41. [Öğretmen]: *Neden inanmadın peki duyduklarına?*

6.42. Sed...(KÖ) *Kanıt yok ta ondan. Sadece söylenti.*

Nitekim öğrencinin kendisi de kanıt olmadan kesin bir yargıya varılamayacağını açıkça belirtmiştir. Bu noktada araştırmanın amacına yönelik-kanıt temelli öğrenme- bir sonuç alındığını söylemek yanlış olmasa gerektir.

Burada öğretmen öğrencinin neden inanmadığını sorarak onun tarihi öğrenmede kanıtlara dayalı çalışmanın önemini kendisinin vurgulaması için yönlendirme yapmıştır. Beklediği cevabı öğrenciden alarak tarihsel olayların kanıtla dayandırılarak açıklanmasının önemine bir kez daha dikkatleri çekmeye çalışmıştır.

6.43. GiU...(KÖ) *Ben bir filmde izlemiştim Türk askeri öldüğünde bile silahını bırakmıyordu orda. Kurtuluş Savaşı'ndaydı. Askeri silahıyla gömüyorlardı. Ülkesini korumak için sonuna kadar pes etmiyor. İnsan nasıl öldüğünde bile elinde silahını tutar ki?...*

Yeni programın oluşturmacı yapısına uygun sayılabilecek bu söylemlerden de anlaşılacağı gibi, öğretmenlerin tarih öğretiminde kullanacakları kaynak ve kanıtların

çeşitliğinin artırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık vermeleri, değerler eğitiminde de faydalı olabilmektedir.

Bu noktada sosyal bilgiler dersinin karmaşık yapısı ön plana çıkmaktadır. Bu derste tarihsel kanıtların kullanımı salt tarih öğretimini değil, geçmiş dönemlere ait pek çok değeri de açıklığa kavuşturacağı için öğrencilerin değer yargılarının oluşmasında da önemli bir etken olarak görülebilir. Tarih öğretimi ve özellikle ulusal tarihin aktarılması konusunun işlenmesi sırasında kullanılan kavramların pek çoğu için örnek olaylar, hikâyeler, şiirler, filmler ve şarkılar gibi bir çok kaynaktan yararlanılması uygun görülmektedir.

Dolayısıyla, ahlaki muhakemenin oluşumunda ve değerler eğitiminde kaynak/kanıt kullanımının önemi, programda da altı çizilen hususlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

6.44. [Öğretmen]: *Bırakmıyor yani silahını..Evet onu ben de izlemiştim.*

6.45. Zey...(KÖ) *Öğretmenim yemek listesine baktığım zaman, mesela şimdi “Ay ben bunu beğenmem” falan öyle şeyler yapıyoruz. Ama o zamanlar öyle bişey olsaydı, imkânsız, askerler bütün gün aç kalacaklardı. Hem zaten seçme olanakları yoktu. Nasıl beğenmezlik etsinler ki.Bizim bazen şumarıklık yaptığımız da oluyor doğruya doğru.*

Öğrenci burada yaşına göre oldukça iyi bir yorum getiriyor ve mükemmel bir şekilde empati yaparak günümüzde yaşadıklarını geçmişle ilişkilendiriyor. Kendi yaşadıklarından yola çıkarak geçmişi zihninde canlandırmaya çalışıyor. Bu konuda oldukça başarılı bir bakış yakaladığı söylenebilir.

Öğrenci olaylara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak, tarihsel anlamasını geliştirmiş gibi görünmektedir.

6.46. Evr...(EÖ) *Öğretmenim niye yemek listesini koyuyorlar?*

Tarihsel anlamının geliştiğini gösteren bir diğeri ipucu da öğrencinin kanıtlardan yola çıkarak başlattığı sorgulama sürecidir. Bu söylem göstermektedir ki; bu kanıtlar öğrencinin geçmişe olan ilgisini arttırmış ve bir takım sorularla olayları derinlemesine algılamaya çalışmak istemiştir.

6.47. [Öğretmen]: *Bu bir gelenek. Askeriyede her gün çıkan yemekler listelenir. Bunu iyi ki yapmışlar. Böylece bize o zamanın şartlarını daha iyi görebilme fırsatı vermiş oluyor bu listeler. Yani geçmişi aydınlatarak, tarihi algılayabilmemiz için birer kanıt olarak günümüze kadar ulaşmıştır.*

Oluşturmacı öğrenme ortamını yaratan öğretmenler; sınıfı -gerek öğrenci ve gerekse öğretmen açısından- bunaltıcı ve kasvetli havasından kurtararak, yaratıcı düşünmeyi teşvik eden zevkli bir ortam haline getirirler. Bu şekilde öğrenci kendi öğrenmelerini kendi tercihleri doğrultusunda gerçekleştirebilir.

6.48. Tun...(EÖ) *Öğretmenim biz çok şanslıyız. O zaman insanlar yarım ekmeği yiyormuş ama biz annemizden kek istiyoruz kek yapıyor annemiz. Yine empati kuruluyor geçmişteki insanların yerine koymaya çalışıyor öğrenci kendini ve bugün ne kadar şanslı olduğunu düşünüyor. Bu tarihi anlamının en önemli yollarından biri olarak sayılabilir.*

6.49. Gks...(KÖ) *Mesela öğretmenim ordaki giysilere bakarsak, şimdi üzerimizde "ay leke var ben onu giymem, bunu giycem" gibisinden. Ama onların seçenekleri yok ki. Serbest kıyafet olsa da istediğimizi giysek diyoruz şimdi biz.*

Öğrenci empati yaparak tarihsel anlamasını geliştirmeye çalışıyor. Öğrencinin sözünü ettiği seçenekler, zamanın yoklukları içerisinde olduğunu iyi anladığını göstermektedir.

6.50. Gök...(EÖ) *Arkadaşım dedi, annemiz kek istediğimiz zaman kek yapıyor diye. Öğretmenim hatta yapmadığı zaman da gidip alabiliyor. Ama orda kendileri yapmasa da gidip de alamıyorlar da. Çünkü alacak malzeme yok ki.*

Öğrenci zamanın imkânsızlıkların farkındadır. Kanıtı yorumlayabiliyor. Gördüğü fotoğraf karşısında, kendi bildiklerinden yola çıkarak neden sonuç ilişkisini gözler önüne sermeye çalışıyor. Kullandığı “çünkü” bağlacıyla sebep-sonuç vurgulaması yapıyor.

6.51. EylN...(KÖ) *Benim babaannemin annesinin annesi 3 yaşındayken Kurtuluş Savaşı olmuş. Hala ninem yaşıyor. 95 yaşında.*

Öğrencinin zamanı algılaması açısından verdiği örnekle iyi bir seviyede olduğu düşünülebilir.

6.52. [Öğretmen]: *Aslında o senin için bir tarihsel...*

(öğrencilerden kanıt, kaynak sesleri yükselir! Canlı kaynakların tarih öğretiminde önemini vurgulamaya çalışmakta oldukları düşünülebilir.)

6.53. Gks...(KÖ) *Onunla röportaj yapabilirsin.*

6.54. EylN...(KÖ) *Ama yani fazla yaşlı kulakları duyamıyor pek.*

(Canlı kaynak kullanımında ortaya çıkabilecek sorunlardan söz etmeye çalışıyor.)

6.55. ErnD...(EÖ) *Röportaj yapmasa bile biraz öğrenmeli bence.*

6.56. E.N...((KÖ) *Babamın anlattıklarından birkaçını babamdan öğrendim de...*

6.57. Zey...(KÖ) *Şimdi öğretmenim, bence buradaki çoğu kişinin ailelerin soyları Kurtuluş Savaşı'nda veya I.Dünya Savaşı'nda savaşmışlardır. Ne biliyim çoğumuzun atalarında vardır yani...*

Öğrenci aile tarihi çalışmalarından yola çıkarak genellemelerde bulunuyor. Tarih araştırmasının sonuca ulaşmasında ve yargıya varmasında faydalı olduğu düşünülebilir.

6.58. [Öğretmen]: *Sanırım günümüzle kıyasladığınızda kendinizi şanslı hissettiniz?*

(Öğrencilerden “evet” sesleri yükselir.)

6.59. Yağ...(KÖ) *Öğretmenim benim de ninem yaşıyor ve 72 yaşında...Bir de bir sorum var. Niye mesela 2.Alay 3. Komutanlık bilmem ne falan..Niye bu kadar uzun isim takıyorlar öğretmenim?*

6.60. Ca...(EÖ) *Çok fazla grup var. Tek bir piyade alayı değil..*

6.61. [Öğretmen]: *Elbette pek çok kola ayrılıyor ordu.Karacısı, havacısı, denizcisi.Ve tüm bunlar da kendi arasında gruplara ayrılıyor.Tüm yurdu koruyor ordu.Kuzeyi, güneyi, doğuyu, batıyı..*

6.62. Ca...(EÖ) *Yurt için savaşıyor hepsi. Sadece bir bölgeyi değil yani...*

6.63. [Öğretmen]: *Peki sen ninenden tarihsel kaynak olarak yararlanabiliyor musun?*

6.64. Yağ...(KÖ) *Öğretmenim ninemden yararlanamıyorum; çünkü 1.si kulakları iyi duymuyor, 2.si konuşması iyi değil ve doğru şeyler aktaramayabilir. Hafızası pekiyi değil.*

Tarih araştırmalarında yararlanılan canlı kaynakların doğru aktarımında bulunabilmesi ve sağlıklı bir iletişimin kurulabilmesi için bilinçlerinin ve aynı zamanda sağlıklarının yerinde olması gerektiği sonucuna ulaştığı düşünülebilir.

6.65. Aym...(EÖ) *Öğretmenim benim anneannemin annesi öleli çok olmasına rağmen Yağmur’un ninesinden çok daha yaşlıydı. Neden olabilir böyle bir şey?*

Öğrenci arkadaşının anneannesinin annesinin hala yaşıyor olmasını kendi mevcut aile durumuyla kıyasladığında zaman ve kronolojik bir çelişki içersine düşüyor. Kendi ninesinin de yaşıyor olması gerektiğini veya en azından aralarında bu kadar yaş farkı olmasının şaşırtıcı olduğunu düşünerek bu durumu sorguluyor olabilir.

6.66. [Öğretmen]: *Daha geç evlenmiş veya daha geç yaşta çocuk sahibi olmuş olabilir.*

6.67. Yağ...(KÖ) *Öğretmenim bu önemli bir şey. Benim anneannemin annesi 14 yaşında evlenmiş. Bu yüzden olabilir. Anneannem de 16 yaşında doğurmuş annemi o yüzden ninem 72 yaşında olabiliyor. Aile tarihi araştırmamdan öğrendim bunları...*

Öğrenci aile tarihi araştırmasının sonuçlarından yola çıkarak mantıklı bir açıklama getirmeye çalışıyor. Ayrıca bunun önemli bir şey olduğunu vurgulayarak zaman kavramının gelişmiş olduğunu düşünüyor.

6.68. Cand...(KÖ) *Eskiden hep öyleydi.10 yaşında evlendirmeye kalkarlardı. (Geçmişle günümüzü kıyaslayarak zaman kavramını ve değişimi algıladığını düşünüyor.)*

6.69. Eyl...(KÖ) *Giysilerle alakalı bir şey söyleyeceğim. Mesela bunun ayakkabısı var diğerinin yok. Ama yine de birbirlerini bırakıyorlar. Birbirlerinin giysilerine bakarak arkadaş olmuyorlar yani. Birbirlerine bağlılar yine de yani.*

Öğrenci sosyolojik bir bakış açısı geliştirmeye çalışıyor ve kendi günlük hayatından yola çıkarak insanların dış görünüşlerine bakmadan birbirleriyle arkadaş olmalarının günümüzde yaşanmadığını vurgulamayı istiyor olabilir².

6.70. Ca...(EÖ) *Birlik ve beraberlik varmış.*

Öğrenci burada geçmiş zaman kullanarak hem zaman algısını gösteriyor hem de günümüzde bu durumun artık olmadığını ifade etmeye çalışıyor.

6.71. [Öğretmen]: *Birlik ve beraberlik varmış dedi arkadaşımız. Çok doğru. Birbirlerine kenetlenmişler. Çünkü öyle olmak zorundalar.*

---

² Bu öğrenci kısa süre önce, dört yıldır en yakın arkadaşı olan kız öğrenci tarafından grup dışına itilmiş olmanın sıkıntısını yaşamıştı.

6.72. Cand...(KÖ) *Öğretmenim ayakkabısı olanın da zaten ayakkabısı paramparça ve çoraptan bir farkı yok ki...*

6.73. Gök...(EÖ) *Zaten birbirlerinden ayrılmaya da pek şansları yok.Çünkü düşman tek başına olurlarsa daha kolay öldürebilir.*

(Birlikten kuvvet doğacağıının bilincinde olduğu düşünülebilir.)

6.74. [Öğretmen]: *Bir söz vardır: “Bir olursak iri oluruz,bir olursak diri oluruz.” Bu söylediklerinizle alakalı olduğu için söyledim. Ne demek bu söz?*

6.75. GizA...(KÖ) *Öğretmenim, herkes toplandığında çok güzel bir şey ortaya çıkıyor. Hep birlikte olduklarında kazanıyorlar, başarıyorlar.*

6.76. Gks...(KÖ) *Mesela biz birlikte sınıfımızı temizliyoruz ve kazanıyoruz. Ama bir kişi temizlese bu yeterli olmaz. Kazanamayız yani. Bir de ben bir şey daha söyleyeceğim. Benim dedemin babası “Balkan Savaşı’ na gitmiş. Aile tarihi araştırmamdan öğrendim...*

Öğrenci burada okulumuzda rehberlik servisi tarafından uygulanan “haftanın temiz sınıfları” uygulamasını konuyla bağdaştırmaya çalışarak bilgiyi kendi hayatına indirgemektedir.

6.77. Ca...(EÖ) *Öğretmenim Türkiye birbirini tamamlıyor aslında.*

6.78. [Öğretmen]: *Nasıl? Açıklar mısın tam olarak neyi kastettiğini?*

6.79. Ca...(EÖ) *Arkadaşımızın söylediği gibi, hani dedi ya, birbirlerine ayakkabıları var yok diye küsmüyorlar. Dağılmıyorlar yani.*

Öğrencinin “birbirlerini tamamlıyorlar” sözüyle demek istediği, savaş zamanında birbirlerine destek olmaları gerektiğidir. Eğer birbirlerine küsüp kavga ederlerse

savaşta başarılı olamazlar demeye getirmekte, bir başka deyişle savaş zamanında böyle bir şey yapmanın doğru olmayacağını düşünmektedir.

6.80. [Öğretmen]: *Dağılırlarsa ne olur peki?*

6.81. Ca...(EÖ) *İç düşman olurlar o zaman.*

6.82. Gök...(EÖ) *Böyle yapanlara vatan haini de denilebilir.*

6.83. Serh...(EÖ) *İç düşmanları Atatürk bastırdı öğretmenim.*

6.84. Gks...(KÖ) *Mesela öğretmenim iç düşman olan burada herkes açken düşmanla yemek yiyordur. Ondan sonra da gelip yok ben tokum diyordur. Yok ben almıyım ben tokum...*

(Farklı bir perspektif katıyor.)

6.85. Tnhn...(EÖ) *Savaşta birlikte hareket edersek güçlü oluruz, ayakta oluruz demek istiyor sizin söylediğiniz atasözünde (bkz. 6.74).*

Sözel kavrama becerisinin tarihsel anlama üzerinde de son derece önemli olduğunu söyleyebiliriz. Zira öğrencinin Türkçe dersinde de oldukça başarılı olması bunun bir göstergesi olarak görülebilir.

6.86. Eyl...(KÖ) *Birlikten kuvvet doğar atasözü de var bu söze benzer.*

Öğrencinin kanıttan yola çıkarak düşünme ve farklı yorumlar getirme becerisinin geliştiği düşünülebilir.

6.87. Onr...(EÖ) *Öğretmenim benim dedem 84 yaşında, arkadaşımın dedesinin annesi bile 72 yaşında ben buna biraz şaşırdım doğrusu. Arada ne kadar çok fark var...*

Öğrenci burada kavramları sorguluyor. Bu durumu metrik/ölçülebilir zamana genelleyemediği için dedesinin büyük nineden yaşlı olmasını kronolojik bir çelişki olarak görüyor. Bir üst aşamada tarihte genelleme yapmanın zorluğunu kavrama ihtimali söz konusu olabilir.

6.88. ErnC...(EÖ) *Öğretmenim hani bir arkadaşımızın anlattığı asker hikâyesi vardı ya... Ben o hikâyeyi daha farklı olarak biliyorum. Benim bildiğim hikâyede asker ölmüştü ve yine de tüfeğini bırakmıyordu. Mustafa Kemal’ de “Gerçek asker böyle olur, ölse bile savaşı bırakmaz.” diyordu.*

6.89. Büş...(KÖ) *Öğretmenim o sözü Mustafa Kemal söylemiyordu, ben de biliyorum o hikayeyi. O sözü başka bir komutan söylüyordu.*

6.90. [Öğretmen]: *Bakın bir hikâyede pek çok farklı anlatımlar yaptınız. Sizce bu durum tarih araştırması yaparken neye dikkat etmemiz gerektiğini gösteriyor?*

Oluşturmacı yaklaşımın geçmişin öğrenilmesine yönelik amaçlarından biri de; hayatı ve tarihte yaşananları her yönüyle tartışmak ve eleştirmek, yapılan eğitim uygulamalarını değerlendirmek ve bu şekilde pek çok farklı açıdan hayata bakabilme becerisi kazanmak konusunda öğrenciye rehberlik etmektir. Öğretmen de bu noktada öğrencilerin farklı bakış açılarını zenginlik olarak gördüğünü vurgulamaya çalışmaktadır.

6.91. Gök...(EÖ) *Öğretmenim kanıtları çoğaltmak gerek.*

6.92. [Öğretmen]: *Neden peki?*

6.93. Gök...(EÖ) *Doğru sonuca ulaşmak için... Bir de; daha çok kaynaktan araştırdığımızda, daha farklı ve fazla bilgiye ulaşmak gibi bir avantajı da var.*

6.94. Eyl...(KÖ) *Çelişkili şeyler olabilir.*

6.95. [Öğretmen]: *Bu farklı bakış açıları olayı aydınlatmada faydalı olabilir. O halde size başka fotoğraflar ve kaynaklar da göstermeliyim. Onları inceleyin bir de. Daha sonra grup etkinliği ve bireysel çalışmalar yapacağız...*

Doğru tek ve sorgulanamaz olduğundan, oluşturmacı eğitim ortamında öğretmen, doğruların tartışılmasına ve eleştirilmesine olanak tanımıştır. Bu tür sorgulayıcı etkinliklerle öğrencinin farklı görüşlere karşı saygılı ve anlayışlı bir tutum geliştirmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

4.2.7. Atatürk’le ilgili Farklı Kaynakların Sınıfta İncelenmesi Sırasında Ortaya Çıkan Diyaloglar:

Kaynaklar

1. Nutuk (ilkokul öğrencileri için resimlendirilmiş basım)
2. 30 Ağustos Hatıraları
3. Dolmabahçe Sarayından
4. Atatürk’ün Yakınlarından Hatıralar
5. Cumhuriyet
6. Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk
7. Anafartalar Kahramanı
8. Kendi Anlatımıyla Atatürk’ün Hayatı
9. Kurtuluş Savaşı Müzesi Fotoğraf Albümü
10. Tarih Dergisi

Öğretmen sınıfa Atatürk hakkında bilgiler içeren pek çok kaynakla girer. Öğrencilere kaynakları inceleyeceklerini ve bu inceleme neticesinde ulaşacakları bilgileri değerlendireceklerini açıklar. Kaynakları çeşitlendirmenin ve tek bir kaynağa bağlı kalınmadan çalışmanın geçmişle ilgili sonuçlara ulaşmadaki önemi konusunda vurgu yapar. Kaynakları kendi aralarında gruplaşan öğrencilerin incelemesi için dağıtır.

7.1. Eyl... (KÖ) *Öğretmenim bakıyorum da burada bir sürü bilmediğimiz kelimeler var.*

Öğrenci burada geçmişte kullanılan dilin şimdi kullandığı günümüz Türkçesinden farklı olduğunu fark ederek dilin tarihsel bakışın gelişimi ve geçmişin algılanması açısından önemini vurgulamaya çalışıyor olabilir. Zira ilk dikkatini çeken husus dildeki farklılıktır.

Tarihçinin çalışmasına temel oluşturan kanıtı inceleme/değerlendirme karmaşık ve zor bir işlemdir. Öğrenciler de benzer zorluklarla karşılaşabileceklerdir. Nitekim bazı eski yazıları okumakta ve eski bir eşyanın kullanımını anlamakta bir takım zorluklarla karşılaşmışlardır. Karşılaşılan bu zorluklar öğrencilerin tarihçilerin yaşadığı güçlükleri ve onların çabalarını anlamak konusunda katkı sağlamıştır. Tarihçilerin işinin hiç de kolay olmadığını anladıklarını ifade eden öğrenciler araştırmacının (öğretmenin) desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Özellikle kanıtların işlevi ve okunması konusunda bilgi düzeyinde destekler verilmiştir. Nitekim Vygotsky (1962), öğrencinin kendi düzeyinden yakınsak gelişim alanına çıkması için ona meydan okuma ortamlarının sağlanması gerektiğini ve bilişsel becerilerini kullanmasında öğretmenin akademik yardımına muhtaç olduğunu işaret etmektedir.

7.2. Onr...(EÖ) *Eski olduğu belli.*

7.3. [Öğretmen]: *Zaten baskılardan da anlaşılıyor bazı kitapların eski olduğu.*

(Bazı kitaplar sarı saman kâğıda basılmış ve oldukça eski görünümündedir.)

7.4 Ca...(EÖ) *Öğretmenim burada Atatürk' ün soyağacı var. Bir tek Makbule isminde kız kardeşi olduğunu yazıyordu kitabımızda. Oysa bir de Naciye adında kız kardeşi varmış. Hiç birisinin de çocuğu olmamış. Aile burada bitiyor.*

Öğrencinin bu diyalogda kaynaklar arasındaki farklı ya da eksik bilgileri fark ettiği, daha önceki bilgileriyle yeni öğrendiklerini karşılaştırarak sorgulama yaptığı ve yeni bir sonuca ulaşmaya çalıştığı düşünülebilir.

Tarih elbette çeşitli kaynaklardan öğrenilmelidir. Tek bir kaynağa bağlı kalınarak yapılan tarihsel bir çalışma, paradigmaların oluşumunda taassuba sürükleyebilir. Bu

durum keskin köşeli bir tarihi beraberinde getirebileceği gibi böylesine bir yaklaşım bilimsellikle bağdaşmaz ve toplumların fanatizm tehlikesine sürüklenmesine sebep olabilir. Paykoç'un (1991) da belirttiği üzere tarih araştırma, soruşturma, çeşitli kaynaklardan farklı bakış açılarını görüp eleştirel bir bakış açısını geliştirebilmeyi öngörmektedir. Bu durumun aksi; tarih biliminin doğasına aykırı düşmektedir (s.6).

7.5. [Öğretmen]: *Sizce neden bu bilgi bazı kaynaklarda eksik olarak verilmiş olabilir?*

Ya da neden Naciye'den hiç söz edilmemiş bazı kitaplarda?

Öğretmen burada kaynakların farklı bilgiler içerebileceğini ve kaynakların karşılaştırılması neticesinde farklı bir bakış açısı geliştirilebileceğini vurgulamaya çalışmaktadır. Bu soru araştırmanın belkemiğini oluşturan önemli bir soru olduğundan öğretmen sorunun cevabı için öğrencilerin düşünmesini ve iyi bir argüman geliştirmesini beklemektedir. Öğrencilerin, tarihin pek çok kaynaktan araştırarak öğrenilmesi konusunda eğitimi araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Zira verilecek cevaplar bu yaş grubundaki öğrencilerin, kaynakları inceleyerek, geliştirecekleri yorumlar açısından önem arz etmektedir.

7.6. Zey...(KÖ) *Belki de üvey kız kardeşidir.*

(Öğrencinin mantıklı bir bakış açısı geliştirdiği söylenebilir.)

7.7. Aym...(KÖ) *Belki de doğar doğmaz ölmüştür veya çok küçük bir yaşta...*

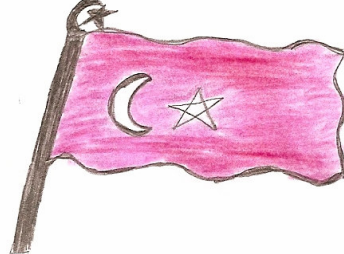
Öğrenci burada son derece isabetli bir yorum getirerek gerçeğe ulaşıyor. Kendi ailesinde yaşanan erken yaşta ölüm bu argümanı geliştirmesindeki başarısında etken olarak görülebilir. Zira öğrenci küçük yaşta dayısını kaybettiğini ve bunu annesinden dinlediğini daha önceden belirtmişti.

7.8. Yağ...(KÖ) *Küçükken öldüğü için yazmamış olabilir bazı kitaplarda. Soyağacını incelemesek biz de öğrenemeyecektik Makbule dışında başka kardeşi olduğunu.*

Aşağıdaki şiirde öğrenci topladığı kanıtlardan yola çıkarak Atatürk'ün ailesi hakkında düşüncelerini dile getirmeye çalışmıştır.

~ KURTARICI ~

Bilinmedi önceden,
Başkan seçileceği
Devrimleri getireceği
Cumhuriyeti ilan edeceği.

O büyük Kurtarıcıdır kendisi,
Zübeyde Hanımlar annesi
Onu büyüttü, besledi
Kurmasını sağladı Cumhuriyeti

Yemedi yedirdi
Giymedi giydirdi
Okumadı okuttu
Cumhuriyeti kurdu.

Babası Ali Rıza Bey'di.
O da annesi gibiydi.
Onu çok sevdi.
Biriçik oğlu Mustafa Kemal'i.

Yeni programda öngörülen, çeşitli tarihsel kaynakların kullanımı ve tarihsel kanıtları değerlendirmeye dayalı sosyal bilgiler öğretimi; tarihsel anlamanın geliştirilmesine yönelik olabilir. Tarihsel kanıtların sınırlılıkları ve tarihin farklı yorumlarının

olabileceği, sebep-sonuç ilişkisi kurma ve kanıta dayalı akıl yürütmenin geliştirilmesine yönelik çalışmalar tarihsel anlamayı geliştirebilir. Nitekim diyalogların devamında bu durum hissedilmektedir.

7.9. GiU...(KÖ) *Ama öğretmenim ülkü?*

7.10. [Öğretmen]: *O manevi kıztı. Kız kardeşi değil.*

7.11. Ca...(EÖ) *Atatürk soyadı devam etmiyor. Hiç birinin çocuğu yok. Burada kesiliyor.*

(Soyağacını inceliyor ve sonuca ulaşıyor.)

7.12. [Öğretmen]: *Atatürk' ün çocukları çok sevdiğini ve hatta çocuklara bayram armağan ettiğini hepimiz biliyoruz. Ama hiç çocuğu olmamış.*

(Öğretmen bu soruyla öğrencilerin tarihsel yorumlarının ne düzeyde olduğunu anlamaya çalışıyor.)

7.13. Sed...(KÖ) *Belki çocuğu olmamıştır.*

(Gerçekçi ve mantıklı yaklaşım sergiliyor.)

7.14. Prn...(KÖ) *Keşke Atatürk yaşasaydı şimdi de.. Görmüş olurduk.*

(Duygusal yaklaşım gösteriyor.)

7.15. Sed...(KÖ) *Atatürk zaten bütün ülkenin çocukları benim çocuğum ne gerek var çocuk yapmaya demiş herhalde.*

7.16. [Öğretmen]: *Atatürk'ün çocuğu olsaydı...?*

7.17. Su...(KÖ) *Öğretmenim Atatürk kendisinden sonra çocuğunun başa getirileceğini düşünmüş olabilir. Cumhuriyet için yani. Padişahlık gibi olmasın diye yani.*

Esasında, bu son derece önemli bir argümandır. Devamında öğrenci bunu babasıyla konuştuğunu açıklamıştır. Atatürk'ün özel hayatındaki bir durumu Cumhuriyet rejimi ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır.

7.18. Ca...(EÖ) *Cumhuriyette babadan oğula olmaz.*

7.19. Mtn...(EÖ) *Benim yerime oğlumu başa getirirler ve benim kurduğum cumhuriyet boşa gider diye düşünmüş olmalı.*

Öğretmen, oluşturmacı öğrenme ortamıyla; sınıfı -gerek öğrenci ve gerekse öğretmen açısından- bir an önce terk edilmek istenen bir yer- olmaktan kurtarmaya çalışmış, yaratıcı düşünmeyi teşvik eden zevkli bir ortam haline getirmeye çalışmıştır. Bu şekilde öğrenci kendi öğrenmelerinin içine kendi yorumlarını koyabilmiştir.

7.20. [Öğretmen]: *Çok doğru bir yaklaşım bu. Son derece mantıklı. Teşekkürler. Atatürk de aynen sizin tahmin ettiğiniz gibi düşünmüş ve yeni kurulan cumhuriyetin tehlikeye düşmesini engellemeye çalışmış olabilir böyle yaparak.*

7.21. Mlh...(EÖ) *Öğretmenim Atatürk'ün şimdiye kadar incelediğim fotoğraflarının hiç birisinde soyadı yok. Hep Mustafa Kemal yazıyor.*

7.22. [Öğretmen]: *Bunun nedeni ne olabilir peki sizce?*

7.23. Ca...(EÖ) *Öğretmenim soyadı kanunundan öncedir belki onlar.*

Tarihle ilgili konular öğrenciye problem olarak sunulduğunda, öğrenciler problemin çözümüne yönelik öneriler ortaya koyabilmektedir. Elbette bu durum, çeşitli kaynaklardan araştırmalar yapmayı gerektirir.

7.24. [Öğretmen]: *Aferin, doğru.*

7.25. ErnD...(EÖ) *Öğretmenim siz bize Atatürk çok çalışkan bir öğrenciydi diyordunuz ama burada yazıyor ki; hocası yakaladı ve çok kötü dövdü.*

Yeni ilköğretim sosyal bilgiler ders programında, öğrencilerin çelişkili durumlarla karşılaşılması eleştirel ve çok yönlü bakış açılarına sahip olabilmeleri için gerekli görülmüştür. Özellikle bu çelişkili durumlar günlük hayattan seçilmelidir. Öğretmen hayatın içinden, özellikle yaşadığı yakın çevrenin özelliklerini yansıtan gerçekliklerden yola çıkarak problemler hazırlarsa, öğrencinin bu tür sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünmesini sağlayacak ve onun düşüncelerini geliştirecektir.

7.26. Ser...(EÖ) *Biliyorum ben o olayı. Okudum buradan. Bir arkadaşıyla olmadık yere sataşıyor. Ondan sonra kötü laflar söylenince dayanamıyor ve kavgaya başlıyor. Haksız yere öğretmeninden dayak yiyor. Aslında kendisi kavga etmiyor yani.*

7.27. Ca...(EÖ) *Farklı kaynaklardan öğrenmek zevkliymiş.*

Kaynakların çeşitlendirildiği ve kanıtların sorgulandığı bu çalışmaların eğlenceli bulunması ve zamanla, herhangi bir tarihi olayı tek bir açıdan değil de farklı pencerelerden algılama konusunda artış olduğunun gözlemlenmesi, aslında beklenen bir neticedir.

Oluşturmacı yaklaşımla tarih dersine ve tarih öğretimine yüklenen yeni misyon, karşılıklı anlayış ve uzlaşmaya katkı sağlayıcı olmasıdır. Zira tarih, çoksesliliğin desteklenmesi açısından en önemli disiplinlerden biridir. Çok çeşitli seslere kulak vermek ve farklı bakış açılarını araştırmak, geçmişin anlamlandırılmasında düşünceleri statükodan uzaklaştırıcıdır.

7.28. Brk...(EÖ) *Öğretmenim eskiden cümleler hep tersten söyleniyormuş.*

7.29. [Öğretmen]: *Örnek verebilir misin?*

7.30. Brk...(EÖ) *Reis-i cumhur.*

7.31. [Öğretmen]: *Ne demek reis-i cumhur?*

7.32. Brk...(EÖ) *Cumhurbaşkanı.*

7.33. [Öğretmen]: *Reis ne demek?*

7.34. Brk...(EÖ) *Başkan.*

7.35. Çağ...(KÖ) *Öğretmenim Atatürk Fransızca biliyormuş.*

7.36. [Öğretmen]: *Nerden öğrendin?*

7.37. Çağ...(KÖ) *İncelediğim kaynakta yazıyor."Atatürk'ün Kendi Ağzından Anlattığı Anılar" kitabından. Atatürk'ün Fransızcası zayıfmış. Öğretmeni de onunla ilgilenmiyormuş. Atatürk çalışıp okuldakilerden daha çok Fransızca öğrenmiş.*

Sadece öğreticinin işi olmayan bilgi, öğrenilecek bilgiden büyük ölçüde bireyin kendisini sorumlu kılar. Bu sorumluluk ona sorgulayıcı ve katılımcı bir boyut kazandıracaktır. Tarihin anlamlandırılmasında sorgulamanın ve cevap aramanın önemli olduğu yadsınamaz. Sorgulayan ve sorularına cevaplar arayan bireyler kendi kararlarını kendileri verebilme noktasında ilerleme kaydederler.

7.38. Hll...(KÖ) *Atatürk'ün adları ve sanları yazıyor burada. Ne kadar çok. 26 tane öğretmenim.*

(Öğrenci okur!)

7.39. Su...(KÖ) *Bir tanesini unutmuşlar öğretmenim. MAREŞAL.*

7.40. ErnC...(EÖ) *Öğretmenim nutukta iç düşmanlardan söz ediyor.*

7.41. [Öğretmen]: *Ne demek iç düşman?*

7.42. ErnC...(EÖ) *Biz bunu “Derbent Deresini Duman Bürüdü” efsanesinde de okumuştuk. “Gâvur Ali” iç düşmandı. Kendisine “efe” diyordu ama aslında düşmanla işbirliği yapmıştı.*

(Tanımlaması doğru.)

7.43. GzmA...(KÖ) *Ama öğretmenim o efsanede keşke Atatürk de olsaydı. Mesela tam “Süleyman” vurulurken keşke tam o sırada Atatürk gelip onu kurtarsaydı.*

7.44. Sed...(KÖ) *Hani bir keresinde Çanakkale’ de Atatürk’ ü saati kurtarmıştı ya, işte onun gibi Süleyman da keşke ölmeseydi.?*

Öğrenci bu diyalogda Önceden öğrendiği bilgileri kullanarak yeni bir bakış açısına ve yoruma ulaşıyor. Farklı olaylar arasında bağlantı kurarak kişisel görüş ileri sürebiliyor.

7.45. Ca...(EÖ) *O hikâyede neden Atatürk’ ten söz edilmemiş ki?*

7.46. Evrm...(EÖ) *Atatürk başka bir yerde düşmanla savaşıyor olabilir belki o sırada.*

Burada öğrenci o dönemde pek çok cephede savaşlar yapılmış olduğuna dikkat çekmek istiyor. Efsaneden yola çıkarak tarihsel yorumunu güçlendiriyor. Tarih öğretiminde efsanelerin çocuklar için önemli olduğu ve hatta bunları en etkili kanıtlarmış gibi kullanmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu da Egan’ın (1988) ifade ettiği gibi öğrencinin tarihsel bir olay ya da kişilikle romantik bağlar kurma isteğini yansıtmaktadır.

7.47. Mtn...(EÖ) *Gerçek efe “Gâvur Ali” gibi olmaz ki vatansever olur.*

(Efsanenin etkisinde kalarak, kavramlar arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir yorum getiriyor.)

7.48. Mtn...(EÖ) *Ben aile tarihimini araştırırken öğrendim, benim dedelerim efeymiş. Babam söyledi. Hatta fotoğrafını bile gösterdi. Savaşta yaralanan babamın dedesi benim için çok ilginç geldi. Onun hikâyesini yazdım.*

7.49. Cnk...(EÖ) *Atatürk' ün 24 Mart 1923' te "time" gazetesinde yayınlanan fotoğrafı var burada öğretmenim. O zamanlar "time" gazetesi 50 centmiş. ("O zamanlar" vurgusu kronolojik ve tarihsel anlamasının geliştiğini düşündürmektedir.)*

7.50. [Öğretmen]: *Neden "time" gazetesinde yer almış Atatürk' ün fotoğrafı?*

7.51. Zey...(KÖ) *Cumhuriyeti kurduğu için.*

7.52. Büş...(KÖ) *Düşmanı yendiği için.*

7.53. Cndn...(KÖ) *Öğretmenim erkân-ı harp "kurmay" demekmiş. Burada yazıyor.*

7.54. [Öğretmen]: *Kaynakları inceledikçe ne güzel şeyler buldunuz. Aferin size.*

7.55. Gök...(EÖ) *Öğretmenim bazı kaynaklar birbiriyle bağlantılı bazıları çelişkili.*

Bu söylemden anlaşıldığı üzere, tek bir kaynaktan ya da kanıttan yararlanılarak olayların ancak küçük bir kısmını görebilmekteyiz. Olayı daha geniş bir çerçeveye oturtabilmek, pek çok kaynağın ve tarihsel kanıtın bir araya getirilmesiyle mümkün olmaktadır. Yukarıdaki diyalog bu duruma işaret etmektedir.

7.56. Su...(KÖ) *Öğretmenim sanki geçmiş kanıtlarda saklı gibi. Bizim onları bulmamız gerekiyor sadece.*

Geçmişten günümüze kalan tarihsel kanıtlar ve "kalıntılar" kendi başlarına "tarih" veya "geçmiş" değildir ama tarih bilgisi oluşturmada bir temel sağlarlar. Bir anlamda geçmiş ölüdür. Ancak geçmişte yaşayanların geride bıraktığı kalıntıların analizi ile –yanıltıcı ve yetersiz olsa bile- geçmişin yeniden canlandırılması mümkün olabilir.

Husbands'a (1996) göre geçmiş hepimizin sahip olduğu kişisel, kültürel ve entelektüel mirasta yaşar.

7.57. [Öğretmen]: *Böyle olması sence nasıl bir sonuç ortaya çıkarır düşüncelerinde. Yani sen farklı düşüncelerden hangisine inanırsın?*

7.58. Su...(KÖ) *Böylece çok çeşitli düşüncelerden kendi düşüncemizi oluştururuz. Farklı düşünceleri görerek kendi düşüncemizi geliştiririz.*

7.59. Özgn...(KÖ) *Öğretmenim ben burada başka bir anı buldum. Atatürk'e bir tablo gönderilmiş ahabından. Eseri Atatürk iğrenç bulmuş. Sinirlendiğinde Atatürk hep "ahmak" dermiş. Kaldırın hemen şunu demiş.*

7.60. [Öğretmen]: *Neden beğenmemiş tabloyu?*

7.61. Özgn...(KÖ) *Tabloda bir yunan askeri yerde yatıyor ve bizim askerimiz de süngüsünü batırmış üstüne basmış ayağıyla ve gülüyor. Kanlar akıyor yunan askerinden.*

7.62. [Öğretmen]: *Atatürk ne diyor bunu görünce?*

7.63. Özgn...(KÖ) *Çok iğrenç diyor.*

7.64. Yağ...(KÖ) *Atatürk hiçbir Türk'ün asla öyle yapmayacağına inanıyor.*

7.65. [Öğretmen]: *Peki bu olay size Atatürk hakkında neler düşündürüyor? Yani Atatürk nasıl biriymiş?*

7.66. Büş...(KÖ) *Dürüst ve saygılı.*

7.67. Yağ...(KÖ) *Bir de "yurtta sulh cihanda sulh" sözünü hatırlattı bana.*

7.68. Prn...(KÖ) *Atatürk hiçbir insanın Türk olsun Yunan olsun mutlulukla öldürmez öldüremez diye düşünüyor.*

7.69. Mtn...(EÖ) *Atatürk savaşı sevmemiş.*

(Bunun üzerine öğretmen projeksiyon makinesini kullanarak cd den, konuyla ilgili bir film gösterisi sunmuştur.)

Tarih öğretiminde çok yönlü bakış açılarının gözden geçirilmesi, öğrencilerin kaynakları incelemede, kanıt ve bilgileri yorumlamada ve bu bilgileri senteze ulaştırıp kendilerince bir tarih anlatımı ortaya çıkarma konusunda deneyimsiz olmaları, bu konuda kendilerine destek olmayı gerektirir. Öğretmen bu noktada rehber olarak karşımıza çıkmalıdır. Öğrenciler, karşlarına çıkan her bilgi kaynağı (ister belgesel program, ister film, ister görsel-işitsel diğer öğretim araçları olsun) hakkında belirli bir dizi analitik soruları sorma alışkanlığı edinirlerse, farklı kaynakları ve bakış açılarını karşılaştırmaları da çok daha kolay olacaktır. Bu analitik sorular:

- Bu, ne tür bir kaynak?
- Kim ortaya koymuş?
- Ortaya çıkaran kimsenin olaylarla ne gibi bir ilgisi var? (katılmış mı, görgü tanığı mı, muhabir mi, haberci mi, görevli mi vb.)
- Ne zaman ortaya konmuş?
- Olaydan ne kadar sonra ortaya çıkmış?
- Bu bilgilerin hangi kitleye yönelik olduğu hakkında fikir veriyor mu?
- Amacı hakkında fikir veriyor mu?
- Belirli bir tarihsel olay yada gelişme hakkında neler anlatıyor yada gösteriyor?
- Haberi ya da kaynağı kimin ortaya çıkardığı bilinmiyorsa, haberin kendisinden bu kişi hakkında bir şeyler öğrenilebilir mi? (olayların ne derece içinde olduğu, olaylara yakınlığı, o andaki görüş noktası, diğerleriyle temasları, rolü, vb.)
- Haber kaynağının bilgileri nasıl elde ettiği konusunda ipuçları var mı?

- Haberin güvenilirliği hakkında işaretler var mı?
- Gerçekliği kanıtlanabilir olayları, uzman görüşleri ve kişisel görüşleri birbirinden ayırabiliyor muyuz?
- Haber kaynağının bakış açısında belirli bir düzen var mı? (örneğin, bir görüşün desteklenmesi, diğer bir görüş hakkında önyargılar, v.b.)
- Haberi ortaya koyan kişi her hangi bir sonuç da öneriyor mu?
- Varılan bu sonuçlar kanıtlarla ya da savunulan fikirlerle destekleniyor mu?
- Kaynak tarafından ortaya konan bilgiler, bu konuda diğer kaynaklardan elde edilen bilgileri onaylıyor mu?
- Yoksa bunlarla çelişiyor mu?
- Yukarıdaki sorulara cevap verilmesini kolaylaştıracak bazı isimler, tarihler yada diğer olgular eksik mi?
- Bu kaynağın bilgilerini ya da haberi üretenin yorumunu teyit etmek için nereye başvurulabilir?

Atatürk ile ilgili diğer şiirler:

Bonuk gibi toprak,
Akor su gibi askerler,
Akıyor ülkemize düşman,
Ülkemiz desiliyor.

Gece rahat uyuyuyorum,
Savaş sesi duyuyorum,
Senebir geçti cumhuriyet kuruldu,
Bu gece huzurluyum.

BENİM PENCEREMDEN ATATÜRK

Mini mini bir bebektim,
Duvarda görmüştüm resmini.
Acaba bu kim demiştim,
Merak etmişim mavi gözleri.

İlk anneme sormuştum seni,
Ata'mız demişti.
Başöğretmenin,
Yaşamımızda yol gösterenin.

Anlayamamıştım ne dediğini,
Ama bilmişim önemli biri.
Elbet öğrenecektim nasılsa,
Gün gelip değerini.

İlkokula başladım,
Gözlerime inanamadım.
Aynı masmavi gözler,
Duvarda yine güler.

Öğretmenimiz başladı,
Her günümüzde o vardı.
Bir ufacık ömüre,
Sığdırmıştı bir ülke.

Düşmanlar yurdu sarmış,
Padişah keyif yapmış.
Halkımız bakakalmış,
Atamız duramamış.

Gözleri çakmak çakmak,
Beyni sanki bir ırmak.
Yüreği, çağlayanlar,
Peşinde inananlar.

Düşmanlarla savaşmış,
Ülkemizi kurtarmış.
Padişaha son verip,
Cumhuriyet'i yaratmış.

Yeni Türk Cumhuriyeti;
Harfleri de yepyeni,
Kılığı, kıyafeti,
Hanımları pek cici.

Şimdi on yaşımdayım.
Her şeyin farkındayım.
Atatürk neler yapmış?
Bir yaşam bağışlamış.

İşte benim yaşamım,
Derslerim hobilerim.
Ben artık gitmeliyim,
Çağdaşlığın yoluna.

4.2.8. Cepheden Mektup Var

Mazinin peşinde tarihçi geçmişi yeniden kurguladığında kaynaklarla sonu gelmez bir etkileşim içine girer. Bu etkileşimde kaynaklar sorgulanır ve yapılan tarihsel yorumlar sorgulama sürecinde elde edilen kanıtlara dayandırılır. Aşağıda bir subayın eşine gönderdiği bir mektuba yer verilmiştir. Bu kaynak öğrenciler tarafından sorgulanarak tarihsel bağlama oturtulmuştur.

Üsteğmen Zahid'in Vasiyeti

"Bu günlerde her zamankinden daha önemli muharebelere gireceğiz. Bilirsin , her muharebeye giren ölmez. Fakat eğer ben ölürsem sakın gam yeme... Beni ve seni yaratan Allah bizi nasıl dünyada birbirimize nasib etti ise , benden şehitlik rütbesini esirgemediği taktirde , elbette , ruhlarımızı da birbirine kavuşturur. Vatan yolunda şehit olursam bana ne mutlu. Ancak , sana bir vasiyetim var :

Birincisi benim için kat'iyen ağlama...

İkincisi, eşyaman listesi ilişikte .Bunları sat , ele geçecek paradan "mihri muaccel " ve "mihri müaccel " ini al , üst tarafı ile bana bir mevlüt okut. Eğer bunlar sana borcumu ödemezse hakkını helal et ve ilk gece aramızda geçen sözü unutma..."

Ayrıca mektubun içinden kırmızı kordelaya bağlı bir de saç demeti çıkar. Saçın tazeliği bunun mini mini bir yavrunun başından kesilmiş olduğunu göstermektedir.

İşte o zaman herkes Zahid'in evli olduğunu ve Nadide isminde de bir yavrusunun varlığını öğrenir. Çünkü Zahid Üsteğmen cepheye gelirken arkasında evlat hayali düşüncesini de bırakmıştır ve savaş boyunca ne izin isteyerek evine gitmeyi düşünmüş ne de o konuda iki çift laf etmiştir.

Zahid , 9 Ocak 1916'da şehit olur.

Gümüşhane'nin Şiran ilçesinden Üsteğmen Zahid , Aziziye ilçesinin Kılıç Mehmet Bey köyünden Ahmet Efendi'nin kızı , eşi Hanife Hanım'a yazdığı ve vasiyetini bildirdiği mektubunu şu cümle ile bitirir:

"Bu vasiyetimi aldığımız zaman yüksek sesle ağlamanıza razı değilim."

Kanıtı sorgulama: Öğrenci-öğretmen diyalogları

8.1. [Öğretmen]: *Bu mektubu yazan kişi hangi savaşta şehit düşmüştür sizce?*

8.2. Mlh...(EÖ) *Bence Çanakkale Savaşı.*

8.3. Ca...(EÖ) *Birinci Dünya Savaşı yılları.*

8.4. Evrm...(EÖ) *Çanakkale Savaşı zaten Birinci Dünya Savaşı yıllarında.*

8.5. Gvnç...(EÖ) *Çanakkale Muharebesi yıllarında bence de.*

8.6. Gks...(KÖ) *Çanakkale Savaşı yıllarında.*

8.7. Gök...(EÖ) *Birinci Dünya Savaşı 1914–1918 tarihleri arasında olmuştur. Çanakkale Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın tam ortasında olmuştur.*

Çoğunluğun cevabı doğrudur. Öğretmen kanıt belgeden yola çıkarak öğrencilerin tarihi yordayabildiklerini gözlemlemiştir.

8.8. [Öğretmen]: *Bu sonuca ulaşmak için kanıt olarak neyi gösterebilirsin?*

8.9. Gök...(EÖ) *Çünkü mektup 1916 tarihinde cepheden yazılmış.*

8.10. Su...(KÖ) *Cephe sözcüğü kanıt bence burada.*

Öğrenci, tarihsel anlamalarının “hangi kanıt”a bağlı olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır. Ayrıca söyleminde, kanıta dayalı olarak akıl yürütebilmektedir. Bu sorgulama sürecinde öğrencinin bilgiyi yapılandırabildiğini söylemek yanlış olmaz.

8.11. [Öğretmen]: *Üsteğmen Zahid' in evli olduğunu niçin kimse bilmiyor olabilir?*

8.12. GzmU...(KÖ) *Kimseye söylememiştir.*

8.13. [Öğretmen]: *Neden kimseye söylememiş olabilir sizce?*

8.14. EylmN...(KÖ) *Evine gönderebilirler diye. Evine dönmek istemiyordur savaşı bırakıp da...*

8.15. Çağ...(KÖ) *Vatan için söylememiştir. Çünkü eğer söyleseydi savaşamazdı belki.*

8.16. Alcn...(EÖ) *Asker arkadaşlarının ağzına düşmemek için olabilir.*

8.17. Ser...(EÖ) *Askerlikten kovulabilir veya ceza alabilir diye.*

- 8.18. ErnD...(EÖ) *Hiç izin almamak için savaşta.*
- 8.19. Sum...(KÖ) *Çocuğunu ve karısını savaş anında unutmak istiyor olabilir.*
- 8.20. Hll...(KÖ) *Gizli gizli evlenmiş olabilir.*
- 8.21. Özgn...(KÖ) *Utaniyor çünkü.*
- 8.22. EylmN...(KÖ) *Aralarında bir kaçak varsa karımı ve çocuğumu kaçırıp öldürebilir diye.*
- 8.23. Sed...(KÖ) *Aile sevgisi vatan sevgisinin önüne geçmesin diye söz etmemiş olabilir.*
- 8.24. GzmA...(KÖ) *Vatan uğruna savaşırken evli olduğunu aklına getirmek istememiştir. Çünkü eğer aklına getirirse ve birilerine söylerse “ah kızım”, “ah karım” şimdi ne yapıyorlardır diye aklına takarsa vatanını kaybeder.*
- 8.25. Gvnç...(EÖ) *Bence ailesini korumak istemiş.*
- 8.26. ErnD...(EÖ) *“Çocuğuna ve ailene git” derler diye söylememiş olabilir.*
- 8.27. ErnC...(EÖ) *Savaşta elinden geleni yapmasını engelleyeceği içindir bence.*
- 8.28. Gks...(KÖ) *Hiç izin alıp evine gitmemiş. O yüzden herkes onu bekar zannetmiş olabilir.*
- 8.29. Eyl...(KÖ) *Çünkü iç düşmanlar, dış düşmanlara Üsteğmen Zahid’in evlendiğini söyleyip karısını ve çocuğunu öldürebilir.*
- 8.30. Cndn...(KÖ) *Bence kendisinin evli olduğunu duyunca onu öldürecekler.*

8.31. Mtn...(EÖ) *Kimsenin onun için üzülmesini istemiyor olabilir.*

8.32. GzmA...(KÖ) *Belki onları hatırlamak istemiyordur. Onlara dayanmam, çok özlerim diye.*

Yukarıdaki diyaloglardan da anlaşılacağı üzere, ardı ardına yapılan sorgulamalar ve akıl yürütmeler; bir yargıya ulaşmak için yapılandırılmıştır. Bu sorgulamalarla öğrencilerin kamıt ve kaynak kullanarak Kurtuluş Savaşı yıllarına ilişkin bir çıkarım/yorum yapma etrafında örüntülendirilmiştir. Bir başka deyişle bu dersin, tarihsel olay/olgular ve yöntem üzerinde temellenen bir ders olduğu söylenebilir.

Öğretmen sorgulamaya devam eder.

8.33. [Öğretmen]: *Üsteğmenin “aramızda geçen söz” diye bahsettiği söz sizce ne olabilir?*

8.34. Gks...(KÖ) *Eskiden birbirlerine verdikleri bir söz olabilir. Mesela, ikimize de ne olursa olsun üzülme yok. Hayata yine de tutunacağız gibi.*

8.35. Su...(KÖ) *Aralarındaki bir sırdan söz ediyor gibi.*

8.36. Ers...(EÖ) *Önceden konuştukları sözler olabilir.*

8.37. Yas...(KÖ) *Bence karısına vasiyeti olabilir.*

8.38. Sed...(KÖ) *Savaşa gitmeden önce yaşanmış bir olay.*

8.39. Zey...(KÖ) *Savaş hakkında sözler bence.*

8.40. Brk...(EÖ) *Evladı hakkında da olabilir.*

8.41. Sum...(KÖ) *Önceden karısına söylediği güzel şeyler ve vasiyeti.*

8.42. Gök...(EÖ) *Şehit olursam gam yeme demiştir. Ölürsen de “şehit” olarak ölüürüm demiştir.*

8.43. ErnD...(EÖ) *Aralarındaki sevgiyi unutmamasını istiyordur.*

8.44. EylmN...(KÖ) *Ölürsen “kat’iyyen” ağlama. Öleceksem şehit olurum demiştir.*

8.45. ErnC...(EÖ) *Aralarında geçen söz “beni unutma” olabilir.*

8.46. Ers...(EÖ) *Savaşa giderken konuştukları şeylerdir.*

8.47. Hll...(KÖ) *“Mevlit okut.” Demiştir.*

8.48. Çağ...(KÖ) *Ölürsen vasiyetlerimi yerine getir demiştir.*

8.49. ErnD...(EÖ) *Bebeğimiz olduğunu kimseye söyleme demiştir belki.*

Yukarıdaki sözcelerde tarihsel kanıtın eksikliğinden söz etmek mümkündür. Zira yorumlar arasındaki farklılıklar, farklı kaynaklarla desteklenmeyi gerekli kılmaktadır. Tarihsel kaynakların yetersizliği durumunda öğretmenin eksikliği tamamlamak amacıyla sorgulamalara devam ettiği düşünülmektedir. Kanıt ve tarih disiplinin yöntemlerine yapılan vurguyla, öğretmenin çalışması İngiltere’de 1970li yıllarda başlayan yeni tarih öğretimi anlayışının (Shemilt 1980) karakteristik özelliğiyle örtüşür.

8.50. [Öğretmen]: *Üsteğmen Zahid niçin vasiyetini yazıyor?*

8.51. ErnC...(EÖ) *Savaşa ölebilir diye. Bence de yazılması gerekir.*

8.52. Cndn...(KÖ) *Sahip olduğu eşyaları başkaları almasın diye.*

- 8.53. Mtn...(EÖ) *Vatani için öleceğini biliyordu.*
- 8.54. Gvnç...(EÖ) *Kendisine kalan parayı karısı alsın diye.*
- 8.55. Aym...(EÖ) *Savaşta şehit olmak istiyor.*
- 8.56. Cnk...(EÖ) *Öleceğini tahmin ediyor.*
- 8.57. Ca...(EÖ) *Şehit düşeceğini düşündüğü için.*
- 8.58. Sed...(KÖ) *Yerine getirilmesini istediği istekleri var.*
- 8.59. ErnC...(EÖ) *Öldükten sonra kendinin olan şeyleri istediğine verebilmek için vasiyet yazıyor.*
- 8.60. Evrm...(EÖ) *Yurdu için şehit olmak istiyor.*
- 8.61. Ser...(EÖ) *Ailesini geçindirmek için.*
- 8.62. Slmn...(EÖ) *Eğer üsteğmen savaşta ölürse; eşyalarının satılıp ailesinin geçimini sağlamak için olabilir.*
- 8.63. Onr...(EÖ) *Hayattayken yapmak istediği ama yapamadığı şeyleri yapmak istiyor olabilir.*
- 8.64. Brkcn...(EÖ) *Savaştan sağ olarak dönmek istemiyor.*
- 8.65. Slmn...(EÖ) *Öldükten sonra istediklerinin yapılması için.*
- 8.66. Hll...(KÖ) *Karısına hakkını ödemek için.*

Bu söylemler, öğrencilerin sorgulamaya dayalı tahminlerinin keşifsel bir nitelik taşıdığını düşündürmektedir. Öğrencilere sorulan soruların sınırları çizilmiştir. Böylece öğrenciler, kaynakları kullanarak birikimleri doğrultusunda düşüncelerini ilerletebilmişlerdir.

Tahminlerin ardından öğretmen öğrencilerin bulguları üzerinde konuşurken sınıfa buluş yoluyla öğretim tekniğini tercih etmiştir. Öğretmen mini sorgulamalar yoluyla öğrencileri belirli bir noktaya getirmiştir. Tarih disiplini ve tarihsel kanıt üzerine açıklamalardan sonra kanıtla ilgili soru yöneltmiştir.

8.67. [Öğretmen]: *Bu mektup nelere kanıt olarak gösterilebilir?*

8.68. Su...(KÖ) *Çanakkale Savaşı'nda vatanını çocuğundan daha çok seven bir insanın var olduğuna kanıttır.*

8.69. Gvnc...(EÖ) *Savaş yıllarının nasıl olduğuna bir kanıttır.*

8.70. Slmn...(EÖ) *Üsteğmenin evli olduğuna da kanıttır.*

8.71. Mtn...(EÖ) *I. Dünya Savaşı yıllarına kanıttır.*

8.72. Gks...(KÖ) *Vatan için ölenlerin kanıtı olabilir.*

8.73. Evrm...(EÖ) *Savaşların zor olduğuna ve eski insanların vatanlarını bizden daha çok sevdiklerine kanıt olabilir.*

8.74. EylimN...(KÖ) *Savaşta Zahid adlı bir üsteğmenin olduğuna kanıttır.*

8.75. Özgn...(KÖ) *O yıllardaki zorluklara, vatan sevgisine, aile sevgisine kanıttır.*

8.76. Su...(KÖ) *Kullanılan kelimeler değişik. O yıllarda dilin farklı olduğuna kanıt olabilir.*

- 8.77. ErnD...(EÖ) *Savaşta bir çok kişinin şehit olduğuna kanıt olabilir.*
- 8.78. Brkcn...(EÖ) *Üsteğmenin cesaretine ve vatan sevgisine kanıt olabilir.*
- 8.79. Gök...(EÖ) *Savaşın tarihine de kanıttır.*
- 8.80. ErnC...(EÖ) *Vatan sevgisinin aile sevgisinin üzerinde olduğuna.*
- 8.81. Aym...(EÖ) *Kurtuluş Savaşı'nda vatanını sevenlere ve bu vatanın nasıl kazanıldığına.*
- 8.82. Sed...(KÖ) *Gerçek vatanseverlerle bu vatanın kurtulduğuna kanıttır.*
- 8.83. Slmn...(EÖ) *Üsteğmen Zahid'in bir kızı olduğuna kanıt olabilir.*
- 8.84. Gök...(EÖ) *Araştırma yapanlar için de bir kanıttır.*
- 8.85. Hll...(KÖ) *Gelecekteki çocuklara vatan sevgisinin kanıtı olarak gösterilebilir.*
- 8.86. EylmN...(KÖ) *Üsteğmenin kızını sakladığına kanıt olabilir.*

Yukarıdaki diyaloglar incelendiğinde öğrencilerin ezici bir çoğunluğunun tarihçi gibi düşünerek belgeyi sorguladıkları ve tarih disiplini açısından kabul edilebilir sonuçlara ulaştıkları ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte etkileşimin yönü öğrenciden yanadır. Nitekim öğrenciler öğretmene tarihsel düşünme ve sorgulama çerçevesinde değerlendirilebilecek herhangi bir soru sormamışlardır. Eldeki verilerden yola çıkarak öğrencilerin, öğretmenin belirlediği çerçevede düşünmekle kalmayıp yorumlarıyla çok daha ötesine geçmiş oldukları bulgusuna ulaşılabilir.

Kanıtı sorgulamaya odaklanan öğrenciler, tarihsel düşünme açısından, mektuptan Egan'ın (1986) tanımladığı felsefi ve ironik evreler karşılık gelen çıkarımlar yapmışlardır.

8.87. [Öğretmen]: *Siz de Üsteğmen Zahid' e bir mektup yazınız.*

Öğrencilerin yazdığı mektuplardan örnekler aşağıdadır.

*Sevgili Zahid; Kocacığım,
(üsteğmenin karısının ağzından yazılmış)
Vasiyetini yerine getirmeye çalışacağım. Sırf vasiyetin olduğu için ağlamadım. Kızını kurtarmak için canını feda etmen, şehit olman çok büyük bir fedakarlık. Vatan sağolsun.

Biricik Karın,
Nadide*

Yukarıdaki mektupta öğrenci, vatan için yapılan fedakarlığa dikkat çekerek tarihsel düşüncesini ileri sürmüştür. Buna rağmen üsteğmenin karısıyla kızının adını karıştırmıştır. Mektup hakkında verilen bilgilerden biri de üsteğmenin Nadide isimli bir kızının olduğudur. Fakat bu bilgilerde üsteğmenin kızı için canını feda etmesi gibi bir bilgi yoktur. Bu yorum tamamıyla öğrenci tarafından yapılmıştır. Burada iki farklı açıklama yapılabilir. Birincisi üsteğmenin kendi ailesinin fertlerinin de yaşadığı vatan topraklarının düşman işgaline uğramaması için şehit olmayı göze alması durumunun öğrenci tarafından kavranmış olması ihtimalidir. Diğeri öğrencinin kendisini üsteğmenin karısının yerine koymaya çalışmakla birlikte yazdıkları üsteğmenin kızı rolünü daha çok benimsediği yönünde olabilir. Her ne şekilde olursa olsun öğrenci empati basamaklarından olan özdeşim kurma etkinliğini gerçekleştirmiştir.

Sevgili Babacığım,

(üsteğmenin kızının ağzından yazılmış)

Sen öldüğünde hiç kimse bana gelip “Nadide üzülme ama baban öldü.” Demedi. Ben anneme sorup öğrendim. İçim acıdı. Buna inan. Çok kötü oldum. Şimdi sen öldün. Ama ben hala seni yaşıyormuş gibi hissedeceğim ve üzülmeyeceğim.

Bu mektup da ise öğrencinin kanıt ya da önceki bilgilerine dayalı mantıksal akıl yürütme süreçlerini içeren bir empati yapmak yerine, tarihsel aktörlerden kendisine en yakın hissettiği küçük kız çocuğunun kimliğinde tarihsel açıdan anlamlı sayılamayacak bir özdeşim kurma faaliyeti içindedir. Bu durum Egan’ın (1986) betimlediği süreçlerden ancak mitsel anlama ile açıklanabilir. Her ne kadar özdeşim kurma romantik evrenin özelliklerinden sayılsa da yukarıdaki ifadede öğrenci tarihsel aktöre öykünme, onun duygu ve düşüncelerini anlama veya paylaşma yerine kendi naif duygularını açığa çıkarmıştır. Daha öncede ifade edildiği gibi Egan’ın evreleri öğrencilerde tarihsel anlamayı açıklamada önemli bir yer tutsa da bu evrelerin yaşla bağlantılı olmadığı açıktır. Nitekim Dilek ve Yapıcı (2004) ve onlardan hareketle Kaplan (2005) evrelerin mitsel, mitsel-romantik, romantik, romantik-felsefi, felsefi, felsefi-ironik ve ironik gibi geçişli olabileceğini ve aynı yaş grubundaki öğrencilerin tarihsel olaylara farklı tepkiler verebileceklerini ortaya koymuşlardır.

Merhaba Zahid,

Ben senin savaşta en yakın arkadaşın Ali. Savaşta olmana rağmen mutlu olduğuna eminim. Bir kızının olması beni mutlu etmiştir. Burası felaket. Herkes fakir. Çok can kaybı yaşanıyor. Sen şehit oğlusun kurtar bu vatani düşmanlardan. Sen gerçek bir askersin Zahid...

3 Ocak 1916

Bu mektupta öğrencinin duygusallığı göze çarpmaktadır. Öğrencinin bu duygusal yaklaşımı romantik düşünüş çizgisine yerleştirilebilir. Bu bulgu öğrencilerin tarihsel olay/olgulara yaklaşımlarının salt mantıksal çerçevelerin ötesinde, -öncelikli olarak- insanı anlama merkezinde odaklaştığı şeklinde değerlendirilebilir. Buna rağmen öğrencinin ifadelerinde kendisini tarihsel bağlama oturttuğuna dair kesin bir veri yoktur. Öğrencinin sivil hayatta mı yoksa cephede mi kendisini hayal ettiği anlaşılamamaktadır. Savaşın güçlüklerini tasvir edebilmesine rağmen bunu cephe gerisinde yaşanıyormuşcasına ifade etmesi sosyal empati açısından önemli olsa da tarihsel empati söz konusu olduğunda öğrencinin romantik evrede bulunduğu çıkarsanabilir.

Sevgili Üsteğmen Zahid,

Şu anda 2000 li yıllardayız. Sana gelecekte sesleniyorum. Herkes Türkiye’de çok mutlu. Senin mektubunu okudum, vasiyetini de gördüm. Ben İstanbul’da oturuyorum. Adım Zeynep. 9 yaşındayım. Bu yıllarda teknolojik gelişmeler yaşanıyor. Televizyon adlı bir makine çıktı. Oradan haberleri izleyebilir ve dünyayı keşfedebilirsiniz. Daha ilginç şeyler de var tabii. Mesela, bir kutu var. İçinde araştırma yapabilir ve oyun oynayabilirsiniz. Bu teknolojik aletin adı “bilgisayar”. Çok ilginç bir makine değil mi? Biliyorum senin zamanında bunların hiçbirisi yoktu. Çok zorluklarla bu vatani kazandınız. Size minnettarız.

Bu mektupta, öğrencinin düşüncesi mantıksal düşünme sürecinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Düşünce tarihsel bir bilgiye dayanabileceği gibi mantıksal düşünme sürecinin bir sonucu da olabilir. Bu söylemler tarihsel bilginin, öğrencilerin tarihsel düşünceleri üzerinde, duyguların ötesinde mantıksal açıklamalar yapmaya yönelttiği düşünülebilir. Öğrenci güncel hayattan kopmadan geçmişle günümüzü karşılaştırabilmektedir. Burada bir empatik süreç söz konusu olmamasına rağmen tarihsel bir olay veya olgunun karşılaştırmalı olarak anlaşılmasına çalışılması oldukça kayda değer bir durumdur.

Baba ben oğlun,

Sen olmayınca evin reisi benim. Ellerinden öperim. Kendine iyi bak. Annem sana “Zahid kendine iyi bak, bol bol mektup yaz” diyor. Hemen gel. İnekler süt vermiyor. Tarlayı süremiyoruz gel.

Bu söylemler, öğrencinin (Ers...E.Ö.)³ hayal dünyasının romantik düşünmeye eğilimli doğasına örnek teşkil edebilir. Fakat geçmişı yalın bir hayat biçimine indirgemesi onun soyutlama yapamadığını tarihsel olguyu anlamak için güncel ve somut yaşantıları referans almaya gereksinim duyduğunu göstermektedir.

Tarihsel değişim ve sosyal çıkarımlar

Zahid,

Seni çok çok iyi bilirim ama sana birkaç lafım var. Artık askerler bile vatanını sevmemeye başladı. Herkes cahilleşti. İşte anlatacaklarım bu kadar Zahid.

Üsteğmen Zahid,

Ben bu mektupta; keşke ölmeseydin, vah vah, tüh tüh demeyeceğim. Vatanımızda sen ve senin gibilerin sayısı azaldı. Senin gibi kahramanlar tükendi. Yani kısacası vatanımız senin bıraktığın gibi değil.

Sen rahat uyu...

---

³ Bu öğrenci dar gelirli bir aileden gelmekte ailesi okuma yazma bilmemektedir.

Merhaba Üsteğmen Zahid,

Sana gelecekte mektup yazıyorum. Aslında mail gönderecektim ama senin zamanında bilgisayar ve internet yoktu. Benim adım Eren. 21. yy da yaşıyorum. Sana şunu söylemeliyim ki; senin gibi insanlar artık pek yok. Bu sonuca nerden ulaştın diye sorarsan, senin mektubunla şimdiki zamanı karşılaştırdım. Arada çok farklar var. Eskiden bir çok insan birbirine yardım ediyordu. Şimdi ise tam tersi bir çok insan nankör ve sadece kendini düşünen bencil insanlar. Gerçi senin zamanında da cahil insanlar vardı, şimdi de var. Her zaman dediğim gibi insanlara anladıkları dilden konuşmalısın. Böylece akıllı ve disiplinli olurlar. Sen de bana cevap yazabilir misin?

By...

Burada öğrencilerin (Aym...E.Ö., Yağ...K.Ö ve Eren E.Ö) geçmişe karşı bir takdir hissi geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Geçmişte vatana bağlılığın günümüze göre çok daha fazla olduğunu ifade etmeye çalışıyor olabilirler. Aym..., ve özellikle Eren kültürel yozlaşmaya, insanların duyarsızlığına ve bencilliğine karşı tepkiler geliştirmiş de olabilirler. Bu durum “çocukluğa özgü soyut düşünme”nin varlığına işaret etmekle (Dilek & Yapıcı, 2005) birlikte, öğrencilerin yaşı ve deneyimine bağlı olarak kelime dağarcıklarının sınırlılıklarını da ortaya koymaktadır.

Şehitlik Kavramı Ve Vatan Sevgisi Hakkındaki Öğrenci İfadeleri

Sevgili Üsteğmen Zahid,

Yaptığın şeyi çok onurlu buluyorum. Vatanını senin gibi sevenler olursa 3. Dünya Savaşı'na girsek bile kazanabiliriz diye düşünüyorum.

Sevgiler...

Üsteğmen Zahid,

Sakin ola ölmekten korkmayınız. Eğer ölürseniz şehit olarak ölürsünüz. Siz her zaman bize, “Bu vatana gerekirse canımı veririm”. Demiştiniz. Hakkınızı helal edin.

Ahmet Paşa

Üsteğmen Zahid,

Gireceğin muharebelerde sana başarılar dilerim. Umarım düşmanı bu topraklardan atmayı başaracaksınız. Şehit olmaktan asla korkma. Yeter ki düşmanları yurdumuzdan uzak tut. Ölmemen için dua edeceğim. Ama eğer ölürsen hakkını helal et.

Sevgiler, Gökhan...

Sana çok teşekkür ediyoruz. Bize çok güzel bir vatan bıraktınız. Canınızı, kanınızı bu ülke için yitirdiniz. Karını, çocuğunu unutup girdin savaşa. Öldüysen elbette vatan uğruna şehit olarak öldün. Bence kimse ağlamamalı. Çünkü, şehitlere ağlanmaz. Hakkını helal et. Ben ettim sana. Sizleri unutmayacağım ve vasiyetini yerine getireceğim.

Sevgiler, Kızın Nadide

Ben bir cumhuriyet çocuğuyum. O zamanlar hayat nasıldı? Şu an teknoloji ilerledi. Çocuğunun doğduğunu duyunca bile gitmedin. Vatanını bu kadar çok mu seviyordun? Belki ben de savaşa olsaydım seni anlayabilirdim...

Sevgiler...

Merhaba Baba,

Seni çok özliyorum. Ama sana bir o kadar da teşekkür borcum var. Belki sen olmasaydın ben de olmazdım. Yani sen vatan için savaşmasaydın (tabii diğer askerler de buna dahil) düşmanlar yurdumuzu ele geçirebilirdi. Ben ve annem olamazdık.

Seni çok seviyorum...

Kızın...

Anlaşılacağı üzere hemen hemen her öğrenci “şehitlik” kavramını doğru anlamış ve vatan uğruna şehit olmanın gerekliliği hususunda sosyal çıkarımlarda bulunmuşlardır. Vatan sevgisinin önemini kavramışlardır.

Tarihsel Genellemeler

Üsteğmen Zahid,

Seni ilk okuduğumda Atatürk' e benzettim. Onun gibi cesur, vatan sever, ve vatani için canını feda edenlersiniz. Ben savaşların nasıl yapıldığını çok [çok] merak ediyorum. Acaba savaş yaparken hiç geceleri uyumuyur [uyumuyor] musunuz? Çok zor askerlerin işi. Ama vatan için ölmek bir onur.

Hoşçakalın.

Öğrencinin burada yaptığı yorum oldukça manidardır. Bir savaş kahramanı ile Atatürk arasında kurduğu bağ onun vatan savunmasının top yekün gerçekleştiğini savaşan her askerin “cesur, vatan sever, ve vatani için canını feda eden” kişiler olduğunu fark ettiğini göstermektedir. Ayrıca tarihsel empatinin ne kadar zor olduğu hakkında da bir farkındalık geliştirmiştir.

Merhaba Üsteğmenim,

Sen savaşırken gelişmiş aletler yoktu. Şimdi tanklar ve silahlar çok gelişti. Teknoloji gelişti. Artık çok iyi “defence” yapabiliriz. Türkiye artık fakir bir ülke değil. Fakir olanlar da var tabii. Ama daha az.

BY BY Zahid Üsteğmenim.

Kullandığı “defence” ve “BY BY” kelimelerinden dolayı her ne kadar okuyucuyu tebessüme sevk etse de yukarıdaki öğrencinin ifadeleri tarihsel değişim sürecinin sonuçlarını basit bir şekilde de olsa ortaya koymaktadır.

Merhaba Şehit oğlu!

Sen savaşın ve cesurca vatan için öldün. Ben senden sonra da savaşım. Çanakkale Savaşı’nu biz kazandırdık [kazandık]. Bana gazi olmak nasip oldu. Aileme, sıcacık yuvama kavuştum. Kızın Nadide bugün 3 yaşına bastı. Umarım gittiğin yerde mutlusundur.

Silah arkadaşın Ömer...

Tarihsel empatinin yanı sıra tarihsel gerçeklerin kronolojik olarak sıralanması ve bu gerçeklerin “şehit” ve “gazi” kavramlarıyla içinin doldurulması tarih disiplini açısından oldukça önemlidir. Öğrenci aynı zamanda tarihsel gerçeklere bağlı kalarak kısa bir öykü kurgulamıştır ve empatik, yaratıcı düşünme sürecini işe koşturmuştur.

Babacığım,

Sen şimdi toprağın altındasın. Şehit düştün. Vatan uğruna. Sen cesurca vatanını korumaya çalıştın. Şimdi insanlar vatani için bir tokat bile yemiyor. Sen rahat uyu babacığım. Sen ağlama dediğin için ölsen de ağlamıyoruz. Baba savaşta anneme yazdığın mektup var ya...Dün annem onu bana okudu. Gözlerimden yaşlar aktı. Bugün 9 ocak...Senin vatan uğruna şehit olduğun günün yıldönümü. Bu mektubu okuyamayacağını biliyorum. Vatan uğruna benim de canım feda olsun.

Kızın Nadide...

Yukarıdaki ifadeler öğrencinin romantik evrenin öykünme ve özdeşim kurma gibi güçlü unsurlarını ustaca kullandığını göstermektedir. Burada tarih otorite yada öğretmen tarafından sosyal amaçlı kullanılmamakla birlikte, öğrenci tarihsel bir kanıtı kendi mantıksal sorgulama sürecinin sonunda bir değer kazanımı olarak ortaya koymaktadır.

Eleştirel Düşünme Becerileri Ve Etik Değerler

Üsteğmen Zahid,

Bence sen bir kahramansın. Vatan uğruna ölmeyi tercih ettin. Şimdi 3. Dünya Savaşı çıksa hiç kimse senin gibi yapamazdı. Eşine yazdığın mektup çok güzel. Anlatmak istediğini çok iyi anladım. Çok güzel anlatmışsın. Öürken bile ruhun hep eşindeydi bunu biliyorum. Aynı zamanda ruhun Türklerindi.

Savaşta korktun mu Zahid?

Sevgiler...

Yukarıdaki ifadeler eleştirel düşünmenin kaynakları ayırt etme, çıkarsamalar yapma ve nedenlerini değerlendirme gibi becerilerini içermektedir. Aynı zamanda öğrencinin duyuşsal alanın farkındalık, isteklilik ve değer verme basamaklarında bir vatandaşlık bilincine sahip olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki örnek de bu durumu kısmen destekler niteliktedir. Görüldüğü üzere kanıtlarla çalışmak öğrencinin hem bilişsel hem de duyuşsal alanının gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır.

Sonuçta “*Cepheden Mektup Var*” etkinliği çok eğlenceli bulduklarını ifade eden öğrenciler, mantıksal düşünmeyi gerektiren çalışmalarda bile zengin hayal güçlerini devreye sokmuşlardır. Bu veriler, tarihsel anlama becerilerinin geliştirilmesinde öğrencilerin zengin hayal dünyalarından yola çıktıklarını düşündürmektedir. Bulguların potansiyel bir kaynak olarak görüldüğü bu söylemler, öğrencilerin imgelemlerini tarihsel düşüncelerine nasıl kattıklarını gözler önüne sermiştir.

Öğrencinin aile tarihinden yola çıkarak milli tarihe uzanan bir süreçte Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemi teması etkinliklerle yapılandırılmıştır. Bundan sonraki kısımda da kanıt temelli öğrenme yaklaşımı Milli Mücadele dönemini yansıtan bir efsane kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

4.2.9. Dervent Deresini Duman Bürüdü: Bir Efsane

Dervent Deresini Duman Bürüdü

Bir tek Dervent Deresi'ni mi duman bürümüş ki? Kara bulutlar dolaşıyor yurdun birçok yerinde. Fransızlar Adana'da, Antep'te, Mersin'de cirit atarken, Yunan Ege'yi parsellemiş. İngiliz'in, Alman'ın hesapları daha başka. Sözün kısası, sömürgeciler, pay etmiş yurdumuzu. Buna razı olmayanlar, yer yer çeteler kurmuş, kimi dağa çıkmış, kimi ovada vuruşuyor. Baştakiler dersiniz, danışıklı zaten, sen bana ilişme, ben sana.

Devir cumhuriyet öncesi. Ege dağları da çatal yüreklerle dolu. Yurdun işgaline gönlü razı olmayanlar, efeler, zeybekler, kızanlarını toplayıp çıkmış dağa. Bir

yandan düşmanla savaşıyor, öte yandan onlara yardım edenlerle. Toz duman, dost düşmana karışmış.

Bir yanda gerçek yurtseverler, canını dişine takmış yurdunu savunanlar; öte yandan işgalciler ve onların şakşakçıları. Bir de çapulcular var. Fırsatı ganimet bilip, soygun için, yol kesmek, ırza geçmek için dağlara çıkan var. Böylesine toz dumana karışık. Kimin ne olduğu belli değil. Kendine "Efe" diyen çıkıyor dağa. Vuruyor, kırıyor, yol kesiyor, bel kesiyor. Salıyor adamlarını aşağı ünlü bir efenin adını verip, para istiyor, mal istiyor. En çok da bunlar uğraştırıyor çeteleri. Bir tek yol, bel kesmekle kalmıyor bunlar, bir de düşmana ihbarcılık, şakşakçılık yapıyorlar. Sözün kısası, Ege dağları kaçak dolu. Kanlıkısıp'ta Çakırcalı, Kahrat'ta Gökçen Efe, Bozdağ'da Avcı, Aydın dağlarında Poslu Efe tirim tirim titretiyor yöreyi. Olandan alıp, olmayana dağıtıyor bunlar.

Bunların arasında bir de Gâvur Ali var. O da kendine Efe dedirtenlerden. Ama işbirlikçi. İşgalcilerin adamı. Yol kesen cinsinden. Türkümüze konu olan olayın bir ayağı işte bu Ali.. Namı diğer Gâvur Ali. Ödemiş'in Kaymaklı köyünden Gâvur Ali... Varsıl bir ailenin oğlu. Bir de kız kardeşi var Ali'nin. Güzelliği dillerde. Boylu, poslu endamlı bir kız Ayşe. Köyde kimse adıyla çağırıyor Ayşe'yi, tatlı dili nedeniyle herkes "Dudu" diyor Ayşe'ye. Dudu aşağı, Dudu yukarı.

Bu türkünün öyküsünü anlatanlar, aynı köyden Süleyman'dan söz ettiler. Türkünün kahramanının adı Süleyman onlara göre. Ne ki türküyü okuyanlardan kimi "Musa" olarak okuyor. Kimi yazılı kaynaklarda da "Edepli" olarak geçiyor kahramanın adı. Kitabın girişinde de açıkladığımız gibi, televizyon programı için türküde geçen adın Süleyman olduğunu saptadıkları için biz de öykümüzü Süleyman üstüne kurduk. Türkünün de Süleyman adının geçmesini seçtik. Elimize geçen "Musa"lı notayı da kitabın sonuna ekledik. Aslında bu durum ilk kez bu türküyle çıkmıyordu karşımıza. Ne ki, bu türkü birkaç isimle ama aynı ezgiyle okunduğu için, daha göze batıyordu.

Bunları açıkladıktan sonra, dönelim öykümüze. Ödemiş'in Kaymaklı köyünden

Süleyman. Aynı köyden Dudu'ya tutkun. Ne ki Süleyman, çok türkümüzün öyküsünde olduğu gibi, Dudu'ya göre daha yoksul. Ama gönül bu! Bir de şu var ki, kimseye de eyvallahı yok. Bir tek Dudu'ya boynu eyik. Dudu'ya bağlı. Arada bir gizlice buluşup konuşuyorlar. Yol yordam arıyorlar. "Babam keçi inatlıdır. Bir kere yok dedi mi, he dedirtemezsin. Nuh der Peygamber demez. Ali abim dersin, gavurun teki. Kendini düşünür. Bizi dileyimizce başgöz etmez bunlar. En iyisi kaçıp gidelim. Abim zaten dağda. Araya zaman girince hepsi yumuşar. Birkaç ay başka yerlerde kalırız sonra da, onların gönlü olur. Döner geliriz köye" diyor Dudu. Süleyman dünden hazır. Tek kaygısı Gâvur Ali'nin kini. "Ali kinlidir. Dağa çıkalı burnu daha da büyüdü. Rahat komaz. İz sürüp ayırır bizi" diyor bir yandan; öte yandan da başka çıkar yolumuz yok. Kaçacağız. Kinleri bitene kadar görünmeyiz. Yarına hazır ol Dudu'm. Yarından tezi yok gidelim."

Varıp anasına da açıyor durumu Süleyman. "Böyleyken böyle. Yarın gece Dudu'yu alıp gidiyorum ben. Bu işin başka oluru yok. Dudu da böyle istiyor. Anası babası karaçalı. Aradan çekilmiyorlar. Görsünler el mi yaman, bey mi?"

Anası karşı duruyor. "Aman oğul, onların şerrini üstümüze çekme. Ali "gâvur" adını boşa almadı. Elin gâvuruyla bir olup, bizim efeleri ele veriyor. Gaddar adamdır Gâvur Ali. Deve kinlidir üstelik. Vazgeç oğul. Biraz daha sabret. Belki taş yürekleri yumuşar. Gün doğmadan neler doğar. Bakarsın efeler haller Gâvur Ali'yi. Ali giderse belleri kırılır. Rıza gösterir anası babası. "Şunu diyor, bunu diyor. Ama Süleyman duymuyor. "Dudu'yu yarın gece kaçıracağım. Bu işin bekleri yok. Nerden inceyse orda kırılırsın". Ne desin anası. Gözüniün nuru, evinin direği bir oğul. "Kendini iyi kolla. Bu gavur hınzırı şeytanla çomak oynar. İyi de iz sürer. Faka basturmasın seni. Tuzağa düşme. Al, uzaklara götür Dudu'yu. Bizi de habersiz koma."Gün aşır akşam olunca, atını eğerleyip, heybesini terkisine atmış Süleyman. Gecenin karanlığında varıp beklemiş. Dudu'yu kaval yerinde. Çok geçmeden Dudu gelmiş elinde bohçasıyla. Kuş gibi çarpıyor yüreği Dudu'nun. Tez elden bohçayı yerleştirmişler heybeye. Binmiş atın terkisine Dudu. Dehlemişler. Dervent Deresi'ne. Çevirmiş başını atın. Vurmuş mahmuzları.

Sabaha yakın Ödemiş'i tutmuşlar. Varıp bir arkadaşının kapısını çalmış Süleyman. Zaten haberli arkadaşı. Bekliyorlar. Buyur etmişler içeri. Gereken izzet ikramı göstermişler.

Ertesi gün Dudu'nun evinde anlaşılmış mesele. Anası babası cin atında. "Vay gahbenin oğlu vay! Gidinin oğlu! Demek bunu yapacaktın bize. Alacağın olsun. Bunu yanına bırakırsak" diye haykırıyorlar. Çok geçmeden de Gâvur Ali iniyor köye. "Vay gahpe analı vay! Ulan şerefimizi beş paralık ettin be! Bunu kormuyum yanına. Beş mecitlik kurşun helal olsun sana. Gördüğüm yerde muhlamasam da Gâvur Ali demesinler. Benim bacımı kaçıracan ha! Alacağın olsun" deyip bangır bangır bağılıyor köy kahvesinde. Şu da var ki, köylü içten içten keviniyor. "Oh oldu! Dinsizin hakkından, imansız gelir! İyi etti Süleyman. Oh etti! Burnu sürtsün azıcık gavurun. Anlasın dünyanın kaç bucak olduğunu" diyor. Gâvur Ali fellik fellik arıyor Süleyman'ı. Haber salmadığı yer kalmıyor. İzini sürüyor. Arıyor tarıyor boş. Süleyman'la Dudu kayıp. Aradan haftalar geçiyor, uh! Aylara geçiyor. Yok. Bir haber çıkmıyor. Gâvur Ali küplerde. Deliler gibi dönüyor ortalıkta. Bakıyor olacak gibi değil. İşin şeytanlığına kaçıyor. "Canım ne var ki aramızda. İki gönül bir olup, karar vermişler. Kan davası mı var aramızda. Gençler. Bir hatadır yapmışlar. Gelsin el öpsünler barışalım. Et tırnaktan ayrılır mı? Ne de olsa eniştemiz sayılır. Herkes yanlış yapabilir" diye dedikodu salmış ortalığa. Bu sözler varıp Süleyman'ın kulağına ulaşmış. Bir yandan yakalanmak korkusu, bir yandan arkadaşına fazla yük olma duygusu, zaten üzüyor Süleyman'ı. Köylüleri gelip Gâvur Ali'nin yumuşadığını söyleyince seviniyor Süleyman. Tez elden hazırlığını yapıyor. Dudu'ya da anlatıyor durumu. "Ali'nin yüreği yumuşamış. Gelsin el öpsünler, barışalım diyeyimmiş. Usandım gizlenmekten. Bitsin bu korku. Bu kaçış. Gider babanın, ananın elini öperiz. Üçemmi dayı da girer araya. Olur biter."

Dudu kararsız. Dudu korkulu. "Sen onları bilmezsin. Deve kini vardır bizimkilerde. Şeytanlığına düşünüyorlar bu işi. Benim gönlüm razı değil. Ama sen bilirsin." Sözüün kısası, akşama doğru atlarına binip, koyulmuşlar yola. Dervent Deresini

yatsıya doğru tutmuşlar. Dervent Deresi de dere. Dumanlı dere. Boranlı dere. Göz gözü görmüyor. Zor güç yol buluyorlar. Gecenin bir yarısında da Kaymaklı'ya ulaşıyorlar. Anası babası sarmaş dolaş Süleyman'ın. Süleyman'ı bırakıp Dudu'ya sarılıyorlar; onu bırakıp yine Süleyman'a sarılıyorlar. Durumu sergiliyor baba. "Gâvur Ali'nin gönlü oldu. Gelip el öpsünler dermiş. Babası anası da onun ağzına bakıyor. Sabah üçbeş büyük de bulalım, birlikte gidersiniz. Olur biter."

Sabahı zor etmiş Süleyman. Tez elden kalkıp kahveye inmiş. İnmiş ki büyüklerden birkaç kişi alıp, kayınbabasına gitsinler. Girip selam vermiş kahvedekilere. Dostlarla sarmaş dolaş, hoşbeş. Demeye kalmadan, kahve kapısı bir tekmeyle açılmış. Gâvur Ali hışımla girmiş içeri. Süleyman arkadaşlarıyla masada oturuyor. Doğruca Süleyman'a yürümüş Ali. "Vay gahpe dölü vay. Vay ki düştün tuzağıma sonunda. Sen kim, benim bacımı kaçırmak kim? Benim şerefimle oynayacak adam mısın sen?" deyip, belinden beşlisini çıkarmış. Alnuna çevirmiş namluyu. Süleyman ne olduğunu anlamaya fırsat kalmadan yıkılmış yere. Kaymaklı kahvesi ana baba günü. Masalar sandalyeler girmiş birbirine. Gâvur Ali silahını kınına koyup, çıkmış dışarı. Dağ yolunu tutmuş yeniden. Dudu haberi duyunca yerlere atmış kendini. Süleyman'ın anası babası deli divane. "Yediler oğlumu. Kalleşlikle yediler" deyip yerlerde sürünüyorlar. Olay halkın diline başka yansıyor. Dervent Deresi'nden alıp, Kaymaklı kahvesine türküyle taşıyorlar olayı. Varıp günümüze de türküyle ulaşıyor.

DERVENT DERESİ

*Dervent Deresi'ni duman bürüdü,
Dumanın içinde Dudum yürüdü,
Kaldır Dudum kollarını göster yüzünü,
Dudumun yollarında kıydım canımı.
Kaymakçı kahvesinde masa kuruldu,
Masanın başında Süleyman vuruldu,
Saatine varmadan Ödemiş'e duyuldu,
Kaldır Dudum kollarını, göster boyunu,
Dudumun yollarında kıydım canımı.*

Kaynak: Yaşar Özürcüt (2002) *Öyküleriyle Türküler 3*, İstanbul.

Efsane ve Tarih

İnsanlık varoluşundan itibaren başlangıçta efsaneler, hikayeler ve en sonunda geçmişi inceleyen tarih disiplini yoluyla geçmişinin kaydını tutma gereksinimi duymuştur. İnsan düşüncesinin gelişimi Comte'un ifadesiyle teolojik, metafizik ve pozitif evrelere ayrılmaktadır. Belki de ondan hareketle Egan (1986) tarihsel anlamayı dört evreye ayırmakta, bunlar da daha önce zikredildiği gibi mitsel, romantik, felsefi ve ironik evrelerdir. Egan da tıpkı Comte gibi bu evreleri biri aşılmadan diğerine geçilemez şeklinde yorumlamaktadır. Egan'da Piaget'nin (1959) pedagojik bakış açısının etkilerini de hissetmek mümkündür. Nitekim o, Piaget'nin bilişsel evreleri ile kendisinin ortaya koyduğu tarihsel anlama evrelerini eşleştirme gayreti içindedir. Fakat bu durum onun bu insanüstü çalışmasını elbette yadsımaz. Çünkü Egan tarihsel anlamayı sadece mantıksal ve eleştirel düşünme süreci olarak değil aynı zamanda sezgisel, çağrışımsal, yaratıcı ve empatik düşünme süreçlerinin bir bütünü olarak görmüştür.

Aşağıdaki diyaloglar yukarıda bahsi geçen efsane ve türkü öğrencilere dağıtılıp okutulduktan sonra öğretmen-öğrenci, öğrenci- sınıf etkileşimi yoluyla elde edilmiştir.

Sınıf içi Diyaloglar

9.1. [Öğretmen]: *Okuduğunuz bu efsane nerede ve hangi yıllarda geçiyor olabilir?*

9.2. Eyl..(KÖ) *Ege Bölgesinde. Kurtuluş Savaşı yıllarında.*

9.3. İlyd. (KÖ) *Ege'nin dağlarında. 1918 YANI 1. Dünya Savaşı yılları bence.*

9.4. Prn... (KÖ) *Cumhuriyet öncesi. 1. Dünya Savaşı olabilir.*

9.5. Mlh... (EÖ) *Cumhuriyetten önceki savaş döneminde geçiyor.*

9.6. ErnC...(EÖ) *Olay Dervent Deresi adı verilen bir bölgede 1920 li yıllarda geçiyor.*

9.7. Serh...(EÖ) *Olay Ege Bölgesi'nde, Ödemiş'e bağlı Kaymaklı Köyü ile Dervent Deresi arasında geçiyor.*

Yukarıdaki diyaloglarda öğrenciler, efsanenin geçtiği dönemi ve yeri 9.4 deki diyalog dışında doğru olarak cevaplayabilmişlerdir. Burada kanıta dayalı mantıksal akıl yürütme süreçlerinin devreye girdiğini düşünebiliriz.

9.8. [Öğretmen]: *O yıllarda yurdun durumu nasılmış?*

9.9. Eyl...(KÖ) *Her yer işgal altındaymış. Herkes perişan durumda. Her yer kopmuş kollar bacaklarla dolu.*

9.10. İlyd...(KÖ) *Açlık, fakirlik, yoksulluk varmış. Eski zamanlar ve pis yerler varmış. Savaşın kirlettiği yerler.*

9.11. Cndn...(KÖ) *Acı vericiymiş, çok kötüymiş ülke.*

9.12. Zynp...(KÖ) *İşgal altında bir ülkenin durumu nasıl olacak. Sefilmiş.*

9.13. Gök...(EÖ) *Fakir ve güçsüz bir ülke olduğumuz anlaşılıyor buradan.*

9.14. Prn...(KÖ) *Savaş olduğuna göre.. Savaşlarda tabiki de açlık ve yoksulluk vardır. O günlerin durumu da öyle olabilir.*

9.15. Aym...(EÖ) *Yurdumuzun durumu çok kötüymiş. Düşman şehri basmış. Küçük çeteler de düşmana şakşakçılık yapıyormuş.*

9.16. EylmN...(KÖ) *Savaş sırasında insanlar ölür. Savaş fakirlik ve açlık getirir. Çok kötüdür savaş.*

9.17. Tnhn...(EÖ) *İşgal altında bir ülke. Ve düşmanlar yurdu pay ediyorlarmış.*

9.18. Mlh...(EÖ) *Çaresiz ve kötü bir durumdaymışız. Fazla silahımız da yokmuş. Fazla adamımız da yok... Kısacası kötü ve zor bir durumdaymışız.*

9.19. YağÖ...(KÖ) *Osmanlı Devleti korunmasız bir haldeymiş.*

9.20. ErnC...(EÖ) *İşgalci ve sömürgeciler gibi yurdu yıkmak isteyen kişiler tarafından yok edilmeye çalışılıyor.*

9.21. Mrv...(KÖ) *Kötü insanlar yurdun bazı kısımlarını almak istiyorlarmış Dağlara, ovalara çıkıyorlar.*

9.22. Yağ...(KÖ) *O yıllarda yurdumuz işgal altındaymış. Ama buna rağmen sadece bazı vatandaşlar yurdumuz için savaşmış...*

9.23. Büş...(KÖ) *Yurdumuzun üzerinde kara bulutlar dolaşıyormuş. Çok kötüymiş.*

9.24. BrkcN...(EÖ) *O yıllarda yurdumuzda tüfek, yemek, kıyafet yokmuş. Savaşacak güçleri de yokmuş.*

9.25. Slmn...(EÖ) *Açlık ve yorgunluk, silah yetersizliği,fakirlik,isyen varmış o yıllarda.*

9.26. Evrm...(EÖ) *Yaralı bir ülke işte. Çok yoksul ve ihanete uğramış bir haldeymiş.*

9.27. Brky...(EÖ) *Ellerindeki her fırsatı kullanmak zorundalardı o yıllarda bence.*

9.28. Srhn...(EÖ) *Açlığın yanında dostluk ta var. Dostluktan başka ihanet te var. Dostu düşmanı ayırd etmek zormuş.*

9.29. [Öğretmen]: *Hikayeden anladığınıza göre, geçmişi öğrenmek için; ... sözünün devamını tamamlayın. Neler söyleyebilirsiniz?*

9.30. Eyl...(KÖ) *Geçmişi öğrenmek için yazılı kaynaklardan ve türkülerden yararlanabilirim.*

9.31. İlyd...(KÖ) *Geçmişi öğrenmek için bu tür efsanelere başvurabiliriz. Ayrıca bölgemizin yerlilerine de sorabiliriz.*

9.32. Cndn...(KÖ) *Geçmiş türkülerden de öğrenilebiliyormuş. Yazılı ve canlı kaynaklardan da öğrenebiliriz.*

9.33. Zynp...(KÖ) *Geçmişi yazılı kaynaklar ve türküler yoluyla öğrenebilirim.*

9.34. Gök...(EÖ) *Geçmişi öğrenmek için yazılı kaynaklardan da araştırmalar yapmalıyız diye düşünüyorum.*

9.35. Sed...(KÖ) *Geçmiş kitaplara başvurularak öğrenilebilir ve kimi yazılı kaynaklardan da...*

9.36. Prn...(KÖ) *Farklı kaynak kişilere başvurmak gerekiyor. Mesela aile büyüklerimiz olabilir.*

9.37. Su...(KÖ) *Eski hikâyeleri inceleyebilirim. Büyüklerimden öğrenebilirim. Resimler sayesinde de öğrenebilirim. Buradaki gibi eski şarkı, türkü ve hikâyelerden öğrenebilirim.*

9.38. SrhN...(EÖ) *Geçmiş öğrenmek için sorular sormamız lazım bence...*

9.39. EylmN...(KÖ) *Geçmiş bulmak, öğrenmek için derin araştırmalar yapmak gerekiyor.*

9.40. TnhN...(EÖ) *İyice araştırmak lazım. Büyüklerimize sormak ve bilgi edinmek lazım. Öğrenmek lazım.*

9.41. YağÖ...(KÖ) *Sadece okumak değil yazmak da lazım geçmiş öğrenmek için.*

9.42. Özn...(KÖ) *Ben bu çalışmalardan öğrendim ki kaynaklardan çok araştırma yapmalıyız.*

9.43. Gvnç...(EÖ) *Geçmiş öğrenmek için böyle hikâyeler de okumak faydalı oluyor.*

9.44. Yağ...(KÖ) *Tek bir kaynaktan değil birkaç kaynaktan araştırma yapıp kendi düşüncemi bulmam gerektiğini öğrendim.*

9.45. Hll...(KÖ) *Bu tarihlere dönüp hayal etmem gerekir ve büyüklerimin o zamanlar nasıl yaşadığını öğrenmem gerekir. Böylece geçmiş öğrenebilirim.*

9.46. Büş...(KÖ) *Canlı ve yazılı kaynaklardan araştırmalıyız.*

9.47. Brkcn...(EÖ) *Büyüklerime sorarak ve resimlere bakarak anlayabiliyorum geçmiş.*

9.48. Mlh...(EÖ) *Eskiden kalan yazılardan, büyüklerimden, internetten geçmiş öğrenebiliyoruz.*

9.49. ÇağGür...(KÖ) *Bu türkünün öyküsü geçmişi anlatıyor.*

9.50. Mhmt...(EÖ) *Geçmiş kaynaklardan öğrenilir.*

9.51. Brky...(EÖ) *Geçmiş öğrenmek için ailenin en yaşlı üyesiyle görüşürüm.*

9.52. GiU...(KÖ) *Geçmiş öğrenmek için masalları, öyküleri, efsaneleri de okumak gerekirmiş.*

9.53. Srhn...(EÖ) *Büyükler ve o yılları bilenler geçmişi öğretir.*

9.54. Gök...(EÖ) *Gerçekleri öğrenmek için olayları takip etmek gerekir. Gerçekten öyle miymiş diye araştırmak gerekir.*

Bu diyaloglar, öğrencilerin kanıtlardan yola çıkarak tarihsel bilgiyi yapılandırabildiklerini ve yorumlayabildiklerini açıklar nitelikte bulunmuştur. Öğrencilerin tarih disiplinine özgü kavramları ve tarihsel dili kullanabilme düzeylerinin ileri bir düzeye çıkabildiği tespit edilmiştir. Tarih öğretiminde kullanılan “kanıt temelli öğrenme” modelinin tarihsel anlama üzerinde etkili olduğunu düşündüren sözler dikkat çekmektedir. On yaşındaki öğrenciler yerel bir efsaneden yola çıkarak ön bilgilerini harekete geçirmişler, tarih disiplini açısından takdire şayan genellemeler yapabilmişlerdir. Efsaneler yerel bağlama oturtulsalar da bir milletin kültürel özelliklerini nesilden nesile aktarırlar.

Efsane, masal ve hikâyelerin küçük yaştaki öğrencilerin kronoloji, sebep-sonuç ilişkisi kurma, tartışma gibi becerileri geliştirdiği son yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Nitekim Cooper (2008) yaptığı son araştırmasıyla bu durumu desteklemektedir:

Çocuklar masallar sayesinde olayları kronolojik sırası ve sebep sonuç ilişkisi ile açıklayabilirler. Anlatı olayların sırasına bağlıdır ve her olay da bir sonrakine yol açar. Genel olarak, dinleyicinin ve anlatıcının kolayca hatırlayabildiği, basit yapıları olması yönüyle

masallar yeniden yazmak ve üzerinde tartışmak için özellikle uygun bir türdür. Hikâyeler doğrusaldır, cümleler basittir, her macera bir bölümü oluşturur, karakterler tek boyutludur.

Bu diyaloglardan elde edilen çıkarım, öğrencilerin tarihi öğrenirken farklı kaynakları ve kanıtları kullanmanın önemini anladığı yönündedir. Bununla birlikte, farklı bağlamlardan ve duruş noktalarından yapılan yorumların, farklı veriler olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu farklılık, akılları karıştırmaktan ziyade, katkı sağlayıcı bulunmalıdır. Zira tarih, farklı bakış açılarından yorumlandıkça zenginleşir.

9.55. [Öğretmen]: *Geçmişin ne şekilde öğrenilebileceğini çok güzel açıkladınız. Peki, bu sözlerinizden yola çıkarak şu cümlemi tamamlayabilir misiniz?*

(Öğretmen tahtaya: 'O halde tarih; ..... dir.'

9.56. Gök...(EÖ) *Tarihte olayların oluş şekli herkesçe farklı yorumlanabilir. Hem de anlatım şekilleri de farklı olabilir.*

9.57. Onr...(EÖ) *Tarihte yaşananlar hiç unutulmayacaktır. Hep hatırlanacaktır. Çünkü çok kaynak vardır.*

9.58. Brk...(EÖ) *Tarih bana eskiyi hatırlatır.*

9.59. Srhn...(EÖ) *Tarih o zamanları bilenlere sorularak öğrenilebilir.*

9.60. GiU...(KÖ) *O halde tarih; masallarda ve öykülerde de vardır. Onlardan da öğrenilir.*

9.61. Cnk...(EÖ) *O halde tarih, eski zamandır.*

9.62. Su...(KÖ) *Tarih; en çok büyüklerden sorarak öğrenilir ve tarih, gün, ay, yıl olarak söylenir.*

- 9.63. Mhmt...(EÖ) *Tarihte, araştırma ve kaynaklardan yararlanma olmazsa her şey öğrenilemez.*
- 9.64. Ca...(EÖ) *Tarih internetten araştırılmalıdır. Çok çok sorulmalıdır. Tek bir soruyla olmaz.*
- 9.65. Slmn...(EÖ) *Tarih, biz canlıların geçmiştir.*
- 9.66. Brkcn...(EÖ) *Tarih binlerce yıldan günümüze kadar geçen zaman dilimidir ve internetten araştırılabilir.*
- 9.67. Büş...(KÖ) *Yazılı kaynaktır bu efsane ve tarih, yazılı kaynaklardan öğrenilebilir. Bir de canlı kaynaklar çok bilgi verir geçmişle ilgili olarak..*
- 9.68. Hll...(KÖ) *Bence en önemlisi tarihi büyüklerimizden öğrenmektir. Ama kitaplar, ansiklopediler ve internetten de öğrenmek iyi olur.*
- 9.69. Yağ...(KÖ) *Bence tarihi tek bir kaynaktan değil pek çok kaynaktan araştırmak doğru olmalıdır. Kendi düşüncemi bu şekilde geliştirebilirim.*
- 9.70. Mrv...(KÖ) *Tarih öğrenmek çok önemlidir. Çünkü tarihi öğrenmezsek bugünü de anlayamayız.*
- 9.71. Özgn...(KÖ) *Kısacası tarih her yerden araştırılabilir aslında bence..*
- 9.72. EylmN...(KÖ) *Tarihi araştırarak bir kavram haritası çizebiliriz. Kavram haritası geçmişi öğrenmeyi gerektirir.*
- 9.73. Aym...(EÖ) *Tarih, geçmişi hatırlatan ve anlatan bir kelimedir. Eskiye düşündürür.*

9.74. Su...(KÖ) *Tarih bir kavramdır ve yüzyılları, seneleri, ayları, haftaları ve günleri içinde barındıran bir kavram.*

9.75. Prn...(KÖ) *Geçmişte yaşanan savaşlar, olaylar hem de kalkınma ve kazanmalar v.b. tarihi oluşturur.*

9.76. Gök...(EÖ) *Tarih, geçmişten gelen kalıntılardır. Geçmişten günümüze yaşanan olaylardır.*

9.77. Zey...(KÖ) *Tarih soyağacıdır. Kişilerin ve tüm insanlığın geçmişidir. Tüm dünyanın soyağacıdır.*

9.78. İlyd...(KÖ) *Tarih sadece Kurtuluş Savaşı değil milattan önceye kadar dayanır.*

Bu diyaloglardan elde edilen veriler, öğrencilerin farklı bağlamlara odaklanarak gerçekleştirdiği yorumlardan ibarettir. Kaynaktan yola çıkarak kendi bakış açılarını ortaya koymaya çalıştıkları görülmektedir. Efsaneyi analiz ederek geçmişin ne şekilde öğrenilebileceği hakkında akıl yürütmüşlerdir. Burada öğretmenin, en sade şekliyle öğrencilerde tarih öğretim metodolojisinin nasıl olması gerektiği üzerinde yoğunlaştığı açıktır. Bu şekilde öğretmen, öğrencileri tarihsel anlamlandırmaların içine katmaya çalışmıştır. Üstelik bu anlamlandırmalar kanıt niteliği fazlasıyla sorgulanabilecek bir efsane yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Sınıfta incelenen dokümanların sunduğu imkân doğrultusunda elde edilen veriler, sorgulama süreçleriyle yapılandırılmıştır. Bu şekilde tarihsel düşünme becerilerinin düzeyi anlaşılmasına çalışılmıştır. Efsanelerin tarihsel öğrenme üzerindeki etkilerinin öğrenmeyi arttırdığını düşündüren bu söylemler araştırmanın niteliği açısından dikkate değer bulunmuştur. Nitekim öğretmen tarihçilerin güvendiği ve tarihsel yorumlarını dayandırabilecekleri belgelerle başladığı etkinlikleri, belirsizlikler içeren güvenilirliği tarihçiler tarafından fazlasıyla sorgulanan “efsane”yi işin içine katarak öğrencilere meydan okuma ortamları sağlamıştır. İlginç bir şekilde öğrenciler de

tıpkı tarihçiler gibi efsanede yer alan gerçekleri hayal unsuru olan anlatılardan ayırt etmişler ve efsanevi söylemleri tarihsel gerçeklikle örtüştürebilmişlerdir.

Aynı zamanda yapılan bu uygulamaların, öğrencilerin dil ve düşünce alanlarındaki becerilerini geliştirme açısından etkili bir rol oynadığı da düşünülebilir. Nitekim, kanıt temelli öğrenme yaklaşımı sayesinde tarih disiplini içerisinde yer alan “soyağacı”, “yüzyıl”, “milat”, “kalıntı”, “kaynak” gibi kavramları kullanan öğrencilerin dil ve anlatım konusundaki yeterliliği de gözden kaçmamalıdır. Bu bağlamda tarihsel dili kullanma düzeylerinin geçmişi kurgularken kendilerine tarihsel anlamalarında kolaylık sağladığı anlaşılmaktadır.

Efsaneden Türküye

9.79. [Öğretmen]: *Dervent Deresi' ni duman бүrүdү,*
Dumanın içinde dudum yürüdü,
Kaldır Dudum kollarını göster yüzünü,
Dudumun kollarında kıydım canımı,
Kaymakçı kahvesinde masa kuruldu,
.....

Yukarıda giriş bölümü verilen türküyü sizin tamamlamanızı istiyorum.
(Öğretmen öğrencilere türkünün yazılı olduğu kağıtları dağıtır. Öğrenciler türküyü kendi sözleriyle tamamlarlar.)

9.80. Srhn...(EÖ) *Düşmanlardan kurtuldu,*
Yol kesenler engellendi,
Dudu hala devam ediyor yolda,
Süleyman toğrağa şehit düştü,
Düşman da kaçtı korkudan.

9.81. Cnk...(EÖ) *Süleyman Dudu'yu kaçırdı,*
Sonra Gavur Ali ortalığı karıştırdı,

*Ama iyiler kazanır,
Süleyman anaya babaya kavuşur,
Bütün her şey biter gider.*

9.82. ErnC...(EÖ) *Dervent Deresi' ni duman büriüdü,
Dumanın içinde Dudum yürüdü,
Kaldır Dudum kollarını göster yüzünü,
Dudumun kollarında kıydım canımı,
Kaymakçı kahvesinde masa kuruldu,
Süleyman orda durdu,
Gavur Ali çekti silahı,
Dayadı namluyu Süleyman'ın alnına,
Hiç düşünmeden çekti şerefsizce,
O anda yere yığıldı Süleyman,
Dudu bunu duydu,
Kendini yerden yere attı.*

9.83. Su...(KÖ) *Akan sular durdu,
Efeler, zeybekler savaştan kurtuldu,
Gavur Ali, sevdasına kavuştu,
Dudu kendini yerden yere vurdu.*

9.84. Evrm...(EÖ) *Gavur Ali geldi,
Süleyman'ı öldürüp gitti,
Kahvedekiler kalakaldı,
Dudu ise ağladı,
Dervent deresini duman büriüdü aldı.*

9.85. Gvnç...(EÖ) *Süleyman'ın arkadaşları,
Birden Gavur Ali geldi,
Süleyman ayağa kalktı.
Ama bir anda öldü.*

9.86. GiU... (KÖ) *Ağladı Dudu sevgisi yüzünden,
Sabah akşam Ali'ye kızdı Dudu,
Bir daha konuşamadı,
Sonunda kimse mutlu olamadı.*

9.87. Mrv...(KÖ) *Kıydılar Ali'ye,
Ah ah...
Ali' ydi adı,
Kanlıydı alını...*

9.88. Sed...(KÖ) *Tüfekler çıktı,
Gün yüzüne,
Mezarlık kapısında,
Analar babalar herkes ağlıyor....*

9.89. Gök...(EÖ) *Gavur Ali Süleyman'ı öldürdü,
Dudu bu haline yas tuttu,
Annesi Ali'ye küstü*

9.90...ErnD...(EÖ) *Artık evlenme zamanı geldi,
Annem nikaha el koydu,
Oy halim oy,
Eve kapattı Dudu'yu,
Oy halim oy...*

9.91. Yağ...(KÖ) *Tam her şey yolunda derken,
Süleyman vuruldu erken,
Dudu peynir ekmek yerken,
Aldı haberi güler oynarken,
Başladı ağlayıp zıplamaya...
Ooooyyyy...*

9.92. Prn...(KÖ) *Gâvur Ali geldi Süleyman'ı vurdu,
Dudu kız kendini unuttu,
Süleyman'ın anası babası,
Kendilerini yerden yere attular,
Dervent deresi, dervent deresiiii,
Tınırım...*

9.93. Zey...(KÖ) *Herkes Süleyman'ın başına toplandı,
Gâvur Ali geldi,
Çıkardı silahını,
Dayadı Süleyman'ın alınına,
Kıymayın ona...*

9.94. Cndn...(KÖ) *Vurdu Gâvur Ali,
Süleyman'ı gitti Dudu'nun,
Ağlamak lazım ağlamak...*

9.95. Eyl...(KÖ) *Sandalyeler arasında,
Gâvur'un kurşunuyla,
Son nefesimi,
Senin için Dudum senin için...*

Bu verilerin değerlendirilmesi öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal açıdan buldukları noktayı tespit etmede önemli katkılar sağlamaktadır. Efsaneyi okuyan öğrenciler tarihsel bağlamdan kopmaksızın ve efsaneye bağlı kalarak bir kısmı verilen türküyü tamamlayabilmişlerdir.

Sonuçta, bu araştırmaya imkân tanıyan kaynaklar kapsamında, araştırmacı tarafından tipik örnek olduğu düşünülen bu yazımlar, tarih öğretiminde sınıf içi süreçlerin ve öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerinin analizine olanak sağlaması açısından önemli bulunmuştur.

Aşağıdaki ifadeler efsanenin bir milletin hem gelenek ve göreneklerini hem de tarihsel bilincinin oluşmasında ne denli önemli olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Bu diyaloglar, öğrencilerin kanıt temelli öğrenme yaklaşımıyla geçmiş ile günceli karşılaştırma, değişim ve sürekliliği anlama, tarihe mâl olan kavramlar hakkında argüman geliştirmede ne denli başarılı oldukları açısından da dikkate şayandır.

9.96. [Öğretmen]: *Okuduğunuz efsane savaş dönemi hakkında hangi ipuçlarını vermektedir?*

9.97. ErnC...(EÖ) *Savaş demek ihanet demek. Bana bunu düşündürdü. O dönemdeki insan ilişkilerini de görebiliyoruz bu efsanede..*

9.98. Su...(KÖ) *Savaş zordur. Ben bunu anladım.*

9.99. Mrv...(KÖ) *Eskiden o yıllarda kan davalarının olduğunu anlayabiliriz.*

9.100. Sed.. (KÖ) *Savaşta hainlerin olduğu ipucunu veriyor gibi...*

9.101. Büş...(KÖ) *Düşmanla işbirliğine giren kendi insanlarımız olduğunu.*

9.102. ErnD...(EÖ) *Süleyman'ın gibi vatanseverler ve Gâvur Ali gibi iç düşmanların olduğunu anlatıyor.*

9.103. EylmN...(EÖ) *Savaşta da aşklar yaşıyormuş.*

9.104. Prn...(KÖ) *Nerelerin işgal edildiğini anlayabiliyoruz.*

9.105. İlyd...(KÖ) *Savaşta açlığı ve işgal altındayken ne fakir olduğumuzu anlatıyor.*

9.106. Eyl...(KÖ) Öğretmenim ben şunu anladım... Savaşlar sadece insanları değil aşkları da yaralıyormuş.

Yetişkinlerin bile “savaş” kavramını sosyal bağlamda farklı bakış açılarına dayanarak algılayamadıkları çağdaş dünya da öğrencilerin efsaneden çıkarımlar yaparak tarihsel bir kavramın sosyolojik (savaşın toplum üzerindeki etkileri) ve bir dereceye kadar da psikolojik (9. 103& 9.106) etkilerini ifade etmeleri tarihe yardımcı disiplinleri işe koşarak tarihsel bir olaya ışık tutmaları açısından manidardır.

Türküden Toplumsal Doku Hakkında Çıkarımlar

9.107. [Öğretmen]: *Yöresel türküler, yöre hakkında hangi ipuçlarını verebilir?*

9.108. Su...(KÖ) *Türküler yörenin güzelliğini, tarihini, şivesini ve savaşları anlatabilirmiş. Bunu öğrendim.*

9.109. ErnC...(EÖ) *Hem coğrafi özelliklerini hem de geleneklerimizi anlatır.*

9.110. Ers...(EÖ) *O yörenin konuşması, şivesi nasıl? Onu belli eder.*

9.111. Sed...(KÖ) *O yörede nasıl yaşandığını. Hayatını bazen...*

9.112. Slmn...(EÖ) *Yörenin dili ve insanların düşüncelerini anlatır.*

9.113. Büş...(KÖ) *Yörenin yemeklerini de anlatır.*

9.114. YağÖ...(KÖ) *Yörede söylenen kısa ve öz sözleri anlatır.*

9.115. Eyl...(KÖ) *O yörede yaşanmış bir aşkı da anlatabilirmiş.
(gülüşmeler!)*

9.116. [Öğretmen]: *Destana göre o yıllarda halkın içinde bulunduğu durum nasılmış?*

9.117. ErnC...(EÖ) *Aralarında ihanet edenler vardı. Kötü bir durumda oldukları belli.*

9.118. Srhn...(EÖ) *Yurdu elden giden fakir bir halk.*

9.119. Sed...(KÖ) *Cahil ve gaddar olanlar varmış.*

9.120. Gök...(EÖ) *Medenileşmemiş bir millet.*

9.121. ErnD...(EÖ) *Üzgünlermiş...*

9.122. YağÖ...(KÖ) *Maceralı bir yaşantıları varmış. Güzel olabilir.*

9.123. İlyd...(KÖ) *Yarı korkak yarı iyi insanlar olduğu söylenebilir.*

9.124. Gvnç...(KÖ) *Perişan, çok kötü...*

9.125. Evrm...(EÖ) *Adam öldürmek basit bi şeymiş gibi sanki...*

9.126. [Öğretmen]: *Yukarıda okuduğunuz kaynağa göre, işgal altındaki yörelerde ne tür kurtuluş çalışmaları yapılmaktadır?*

9.127. Su...(KÖ) *Savaşlar, anlaşmalar...*

9.128. ErnC...(EÖ) *Dağlara korumak amacıyla avcılar ve efeler çıkıyormuş.*

9.129. Būş...(KÖ) *Savaş taktikleri uygulamışlar.*

9.130. Gök...(EÖ) *Düşmanla çatışmalar yapıyorlar.*

9.131. İlyd...(KÖ) *Herkes belinde silahla kendini koruyor gibi.*

9.132. Tnhn...(EÖ) *Yılmadan savaşmışlar.*

9.133. Cndn...(KÖ) *Adamlar düşman üzerine yürümüşler.*

9.134. Mlh... (EÖ) *Kendi canlarıyla savunmuşlar.*

Öğretmenin soruları karşısında öğrencilerin birbirlerinden etkilenerak geliştirdikleri söylemleri bir türkü ve onun hikâyesi olan destana dayandırmaları, bunu yaparken tarih disiplinin dışını taşmadan hareket etmeleri yukarıda araştırmacı tarafından geliştirilen argümanı destekler niteliktedir.

Kanıt temelli öğretim yaklaşımına dayalı olarak yapılan tüm etkinliklerde öğrenciler tarihi günümüz tarihçilerinin farklı sosyal bilim alanlarından faydalanarak yaptıkları gibi yorumlama yoluna gittiler. Araştırmacının öğrencilerini dört yıldır tanıyor olmasının yanında onlardaki “çocukluğa özgü soyut düşünme”nin gelişiminde sosyal oluşturmacı yaklaşımın ne denli etkili olabileceğini bu bölümde zikredilen etkinlikler vasıtasıyla gözlemlemesi açısından önem arz etmekteydi. Böylece, kanıtlara dayalı tarihsel sorgulamanın on yaş grubu öğrenciler üzerindeki etkisi elde edilen veriler ışığında çözümlenmeye çalışıldı.

Araştırmanın bundan sonraki safhasında çalışmadan elde edilen sonuçlara ve öğretim uygulamalarının geliştirilmesi yönelik önerilere yer verilecektir.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇLAR

Tarih derslerinde öğrencilerin pek çoğunun sorduğu sorulardan bazıları da; bu bilgilerin ileriki yaşamlarında ne işe yarayacağı konusunda sordukları sorulardır. Genellikle belli olayların tarihlerini ezberlemekte ve öğrenmekte güçlük çekerler ve bu ders onlara eziyet veren bir ders haline gelir. Bu nedenle kendileri tarih ve sosyal içerikli tüm derslerin ezbere yönelik dersler olduğunu ve bu durumu çok sıkıcı bulduklarını söylerler. Hatta bu görüşler yalnızca öğrencinin değil pek çok öğrenci velisinin de ortak görüşüdür diyebiliriz. Öğrenci velilerinin büyük çoğunluğu, sosyal derslerin okumaya ve ezberlemeye yönelik dersler olduğunu ve bu yüzden de öğrenciler tarafından sıkıcı bulunduğunu ifade etmektedirler. Uzun yıllar hâkimiyetini sürdüren bu klasik yaklaşım, Avrupa’da ve tüm dünyada değişen paradigmalardan ülkemizde de görülmesiyle birlikte yavaş yavaş değişmiş ve ilköğretim programında köklü değişiklikleri öne çıkarmıştır.

Burada bulgular kısmında verilerden elde edilen sonuçlar sıkça tartışıldığından sonuç kısmından ziyade araştırmanın geliştirdiği önerilere yer vermenin daha önemli olduğu kanısı araştırmacı tarafından düşünülmektedir.

5.2. ÖNERİLER

Öğretmen, programda yer alan tarih konularının içeriğine uygun kanıt özelliği taşıyan materyaller sağlayarak ve alandaki otoritelerin yapıtlarını kullanarak öğrencilere tarihte her olay ve olgu için yalnızca bir doğrunun geçerli olamayacağı görüşünü yansıtmaya çalışmalıdır. Bu şekilde oluşturmacı öğrenme yaklaşımının uygulandığı sınıf ortamlarında anlamlı ve kalıcı öğrenme sağlanmış olacaktır.

5.2.1. Milli Eğitim Bakanlığı'na Yönelik Öneriler

Özellikle en temel hedef olarak görülebilecek olan, *etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmek* için hazırlanmış olan yeni Sosyal Bilgiler üniteleri, sosyal bilimlerin tüm alanlarını kapsayacak şekilde çok yönlü olarak ele alınmalıdır. Programda yer alan tüm konularda öğretmene esneklik tanınmalı ve konular, öğretmenlerin entelektüel mülkiyetlerini ortaya koymaları yönünde teşvik edici olmalıdır.

Ayrıca, üniteler arasında eşgüdümlü olarak ilerleyen konularla, öğrenmenin pekiştirilmesi ve kalıcılığı önemsenmeli, günlük yaşamdan kesitlerle anlaşılabilirliği sağlanmaya çalışılmalıdır. Örneğin, Türkiye'nin coğrafi bölgelerinin ele alındığı bir ünite, sadece o bölgenin coğrafi özelliklerinin değil aynı zamanda o bölgede sürdürülen milli mücadele çabaları, bölgenin ekonomisi ve günümüzde yaşanan sıkıntılar, bu sıkıntılara bulunabilecek olası çözüm önerileri, bölgenin müziği, oyunları vs. gibi pek çok kültürel öğenin de incelenmesi uygun görülmektedir.

Tüm bu çalışmalar içerisinde programda, tarihsel anlamının geliştirilebilmesi için çeşitli kaynakların ve kanıtların kullanılması ve sözlü tarih çalışmalarına yer verilmesinin önemli olduğu araştırmanın çarpıcı neticesidir. Bu bağlamda, tarih öğretiminde kullanılacak zengin kaynak ve tarihsel kanıt niteliği taşıyan kültürel öğeler şu şekilde sayılabilir:

1. Efsaneler
2. Destanlar
3. Masallar
4. Atasözleri
5. Halk hikâyeleri
6. Türküler
7. Şiirler
8. Maniler

Tüm bunların sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, okulların fiziki yeterliliğinin arttırılması yerinde olacaktır.

Sınıf mevcutlarının 25 öğrenci düzeyine indirilebilmesi ile eğitim de kalitenin artabileceğine inanılmaktadır.

Ayrıca okullarda fen bilgisi laboratuvarlarının bir benzeri olabilecek, *SOSYAL BİLİMLER LABORATUVARI* oluşturulmalıdır. Bu laboratuvarlar okullarımızda salt harita arşiv odasından öteye geçememektedir. Bahsi geçen laboratuvarlarda tarihsel malzemelerin orijinali ya da kopyası, resmi, modeli bulundurulabilir. Malzemelerin nasıl kullanılacağıyla ilgili tanıtıcı bilgiler de yerinde olacaktır. Bu malzemeler öğrencilerin ilgisini çekecek resimli kitaplar halinde de basılabilir.

Ayrıca, ilgi duyan öğretmenlerin, tarih konusunda hazırlanan panel, sempozyum ve seminerlere katılması sağlanmalıdır.

5.2.2. Öğretmenlere Yönelik Öneriler

Tarih derslerinde öğrencilerin pek çoğu; bu bilgilerin ileriki yaşamlarında ne iş yarayacağı konusunda sorular sorarlar. Genellikle belli olayların tarihlerini ezberlemekte ve öğrenmekte güçlük çekerler ve bu ders eziyet veren bir ders haline gelir. Bu nedenle; tarih ve sosyal içerikli tüm derslerin ezbere yönelik dersler olduğunu ve bu durumu da çok sıkıcı bulduklarını söylerler. Hatta bu görüşler yalnızca öğrencinin değil pek çok öğrenci velisinin de ortak görüşüdür diyebiliriz. Öğrenci velilerinin büyük çoğunluğu, sosyal derslerin okumaya ve ezberlemeye yönelik dersler olduğunu ve bu yüzden de öğrenciler tarafından sıkıcı bulunduğunu ifade etmektedirler. Uzun yıllar hâkimiyetini sürdüren bu klasik yaklaşım, Avrupa’ da ve tüm dünyada değişen paradigmaların ülkemizde de görülmesiyle birlikte yavaş yavaş değişmiş ve ilköğretim programında köklü değişiklikler yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Öğrencilere bilimsel çalışma süreç ve yöntemlerinin sezdirildiği bu çalışmayla tarihsel anlamının kolaylaştığı düşünülmektedir. Eğer öğrencilerin sınıf ortamında tarih dersine olan yaklaşımının ne olduğunu anlamak istiyorsak, öğretmenler tarihçinin karşılaştığı zorlukları anlamak ve anlatmak durumundadır. Gerçi tarihçinin karşılaştığı problem ile öğrencilerin tarih öğrenirken karşılaştıkları problemin birbirinden farklı yönleri vardır. Fakat öğretmenin bu tarihsel problemler arasındaki ortak ve farklı yönlerin yapısını keşfetmesi ve öğrencilerine de sezdirmesi gerekmektedir.

Öğrencilerin tarihsel anlamalarının geliştirilebilmesi için, öğretmenler sorgulama sürecine hazırlık yapması yararlı bulunmaktadır. Bu noktada farklı bakış açılarına göre hazırlanmış pek çok kaynağın kullanılması gerekliliğinden söz etmek yerinde olacaktır. Öğrencilerin çelişkili durumlarla karşılaşması eleştirel ve çok yönlü bakış açılarına sahip olabilmeleri için gerekli görülmüştür. Özellikle bu çelişkili durumlar günlük hayattan seçilmelidir. Öğretmen hayatın içinden, özellikle yaşadığı yakın çevrenin özelliklerini yansıtan gerçekliklerden yola çıkarak problemler hazırlarsa, öğrencinin bu tür sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünmesini sağlayacak ve düşüncelerini geliştirecektir.

5.2.3. Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Yönelik Öneriler

Öğretmen yetiştiren kurumlar; programda yer alan tarih konularının içeriğine uygun kanıt özelliği taşıyan materyaller sağlayarak ve alandaki otoritelerin yapıtlarını kullanarak öğrencilere tarihte her olay ve olgu için yalnızca bir doğrunun geçerli olamayacağı görüşünü yansıtmaya çalışmalıdır. Araştırmamızda görülen o ki; oluşturmacı öğrenme yaklaşımının uygulandığı sınıf ortamlarında anlamlı ve kalıcı öğrenme sağlanmış olmaktadır.

Öğretmenlerin pedagojik formasyonu artırılmalı ve tarih metodolojisi konusunda yeterlilikleri sağlanmalıdır.

Kanıt Temelli Öğrenme modeliyle öğrencilere kanıt sorgulamayı öğretecek olan öğretmenin de tarih araştırması konusunda yetkinliğinin artırılması gerekmektedir.

Tarih öğretiminde hedef, yalnız geçmişin öğretilmesini değil, geçmişten aktarılan değerlerin geleceğe taşınmasını da öngörmektedir. Ülkemizde yitip giden ya da yok olmaya yüz tutmuş çok önemli değerlerin nesiller boyu devam edebilmesi için, öğretmen yetiştiren kurumlara da büyük görevler düşmektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin seviyesine uygun çok çeşitli kaynakların ve tarihsel kanıtların incelemesi yönünde bir yaklaşımla öğretmen yetiştirmeye önem verilmelidir.

Öğretmenlerin tarih öğretiminde kullanacakları kaynak ve kanıtların çeşitliğini arttırmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Bu tür çalışmalarla, geçmiş dönemlere ait pek çok değeri açıklığa kavuşabilecektir. Bu noktada, kanıt kullanımını, değer yargılarının oluşmasında etken olarak görülebilir. Araştırmamızda, tarih öğretimi ve özellikle kültürel mirasın aktarılması konusunun işlenmesi sırasında kullanılan kavramların pek çoğu için örnek olaylar, hikâyeler, şiirler ve şarkılar gibi birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Bu çalışmalar sırasında öğrencilerin milli ve manevi değerlerinin geliştiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla ahlaki muhakemenin oluşumunda ve değerler eğitiminde kaynak/kanıt kullanımının önemi programda önemle altı çizilen hususlardan biri olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

- Andretti, K. (1993). *Teaching History from Primary Evidence*. London: David Fulton.
- Ata, B. (2002). "Tarih Derslerinde 'Dokümanlarla Öğretim' Yaklaşımı". *Türk Yurdu*, S.175. s.80-81
- Blyth, A. ve M. Galton (1989). *Handbook of Primary Education in Europe*. London: David Fulton.
- Bruner, J. (1963). *The Process of Education*. New York: Vintage Boks.
- Carr, E.H. (1961). *What is History*. London: Penguin, 1990).
- Collingwood, R. (1990). *Tarih Tasarımı*, Çev. Kurtuluş Dinçer, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Coltham, J.B.& J. Fines (1971). *Educational Objectives for the Study of History*. (TH35) Great Britain: Historical Association.
- Cohen, L.&L. Manion (1997). *Research Methods in Education*. London: Routledge.
- Cooper, H. (1995). *The Teaching of History in Primary Schools: Implementing the Revised Curriculum*. London: David Fulton.
- _____ (2008). "Folk Tales: Universal Values, Individual Differences" *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, Vol. 8, Number 1.
- Descartes, (1967). *Metot Üzerine Konuşma*, Çev. Mehmet Karasan, İstanbul: MEB Yay.
- Demirel, Ö. (2000). *Öğretme Sanatı*. Ankara: PegemA
- Dilek, D. (2001). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi* (1.baskı). Ankara: PegemA.
- _____ (2002). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*. (2.baskı).
- _____ (2007). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi* (3.baskı). Ankara: Nobel

- Dilek, D. & G. Yapıcı (2005). "The use of stories in the teaching of history", *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, Vol. 5, Number 2. (pp. 1-12).
- Egan, K. (1986) *Individual Development and the Curriculum*, London, Melbourne, Sydney, Auckland, Johannesburg: Hutchinson.
- _____ (1988) *Teaching as Storytelling: An Alternative Approach to Teaching and the Curriculum* London: Routledge.
- Ellul, J. (2004) *Sözün Düşüşü*. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Erden, M. (1998) *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Freebody, P. (2004). *Qualitative Research in Education*. London: Sage.
- Fines, J. (1994). "Evidence: the basis of the Discipline" in H. Bourdillon (Ed.). *Teaching History*. London: Routledge.
- Flavell J.H. & H.M. Wellman,(1977). *Metamemory* . R.V. Kail & J.W. Hagen (ed) *Perspectives On The Development of Memory and Cognition*. Hillsdale: NJ, Lawrence Erlbaum, Associates Inc.
- Gagne, R. M. (1985). *The Conditions of Learning and Theory of Instruction*. New York: Holt, Reinhart and Winston.
- Gunning, D. (1978). *The Teaching of History* , Groom Helm, London.
- Husbands, C. (1996), *What is History Teaching?: Language, Ideas and Meaning in Learning about the Past*, Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Jenkins, (1999). *Tarihi Yeniden Düşünmek*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Kaplan, E. (2005). "İlköğretim Öğrencilerinin Tarihsel Düşünme Becerilerinin Sözlü Tarih Çalışmalarıyla Geliştirilmesi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Knight, P.(1993). *Primary Geography Primary History*. London: David Fulton.
- Köstüklü, N. (2006). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.

- Kütükoğlu, M. S. (1990) *Tarih Araştırmalarında Usul*. İstanbul:Edebiyat Fakültesi
- Lee, P. J. (1991). "Historical Knowledge and the National Curriculum" in R. Aldrich (Ed.). *History in the National Curriculum*. London: Institute of Education, University of London and Kogan Page.
- Lee, P. J., A. R. Dickinson and R. Asby (1996). "Children Making Sense of History" *Education* 3-13. March pp. 13-19.
- Nichol, J. (1996). *Tarih Öğretimi*. (Yay. Haz. M. Safran). Ankara.
- Ornstein,A.C.& F.P.Hunkins, (1988). *Curriculum: Foundations, Principles and Issues Prentice Hall*. New Jersey: Englewood Cliffs
- Özden, Y. (2003). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara:PegemA
- Özlem, D. (1996). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Paykoç, F. ve B. Özer. (Ed.) (1991). *Tarih Öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Piaget, J. (1959) *The Language and Thought of the Child*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Rogers, P.J.(1978). *The New History Theory Into Practice*. The Historical Association.
- Shemilt, D. (1980) *History 13-16 Evaluation Study*, Edinburg: Holmes McDougall.
- Sprinthall, N.A. & R.C. Sprinthall. (1990) *Educational Pyscology*. New.York: McGraw Hill Publishing Company.
- Tanner, D. & L.N. Tanner (1980). *Curriculum Development: Theory Into Practice*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Uygur, N. (1984). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Remzi.
- Vygotsky (1962). *Thought and Language* (11th edition). Cambridge, Mass: The MIT Press.
- _____ (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Yapıcı, G. (2006). “Dört Kùltürde Tarih Öğretimi Yaklaşımı: İngiltere, Fransa, İsviçre v Türkiye Örnekleri”. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Yıldırım, A.&H. Şimşek (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

EKLER

EK-1 UYGULAMA SÜRECİNCE KULLANILAN ÇALIŞMA KAĞIDI ÖRNEKLERİ

Üsteğmen Zahid'in Vasiyeti

"Bu günlerde her zamankinden daha önemli muharebelere gireceğiz. Bilirsin , her muharebeye giren ölmez. Fakat eğer ben ölürsem sakın gam yeme... Beni ve seni yaratan Allah bizi nasıl dünyada birbirimize nasib etti ise , benden şehitlik rütbesini esirgemediği taktirde , elbette , ruhlarımızı da birbirine kavuşturur. Vatan yolunda şehit olursam bana ne mutlu. Ancak , sana bir vasiyetim var :

Birincisi benim için kat'iyen ağlama...

İkincisi, eşyamın listesi ilişikte. Bunları sat , ele geçecek paradan "mihr-i muaccel " ve "mihr-i müeccel " ini al , üst tarafı ile bana bir mevlüt okut. Eğer bunlar sana borcumu ödemezse hakkını helal et ve ilk gece aramızda geçen sözü unutma..."

Ayrıca mektubun içinden kırmızı kordelaya bağlı bir de saç demeti çıkar. Saçın tazeliği bunun mini mini bir yavrunun başından kesilmiş olduğunu göstermektedir.

İşte o zaman herkes Zahid'in evli olduğunu ve Nadide isminde de bir yavrusunun varlığını öğrenir. Çünkü Zahid Üsteğmen cepheye gelirken arkasında evlad ü iyal düşüncesini de bırakmıştır. Ve savaş boyunca ne izin isteyerek evine gitmeyi düşünmüş ne de o konuda iki çift laf etmiştir.

Zahid , 9 Ocak 1916'da şehit olur.

Gümüşhane'nin Şiran ilçesinden Üsteğmen Zahid , Aziziye ilçesinin Kılıç Mehmet Bey köyünden Ahmet Efendi'nin kızı , eşi Hanife Hanım'a yazdığı ve vasiyetini bildirdiği mektubunu şu cümle ile bitirir :

"Bu vasiyetimi aldığınız zaman yüksek sesle ağlamanıza razı değilim."

KANIT BELGE: ÜSTEĞMENİN MEKTUBU

1. Bu mektubu yazan kişi hangi savaşta şehit düşmüştür sizce? Bu sonuca ulaşmak için kanıt olarak neyi gösterebilirsiniz?
2. Üsteğmen Zahid' in evli olduğunu niçin kimse bilmiyor? Neden kimseye söylememiş olabilir sizce?
3. Üsteğmenin "aramızda geçen söz" diye bahsettiği söz sizce ne olabilir?
4. Üsteğmen Zahid niçin vasiyetini yazıyor?
5. Bu mektup nelere kanıt olarak gösterilebilir?
6. Siz de Üsteğmen Zahid' e bir mektup yazınız.

AİLE TARİHİMİ ARAŞTIRIYORUM

Görüşmeyi Yapan :
Görüşme Yaptığımız Kişi:
Görüşme Yaptığımız Kişinin Doğum Tarihi:
Görüşme Yaptığımız Yer:

- 1.Yaşadığımız şehre nerelerden, ne şekilde gelmişsiniz?
- 2.Nerelerde büyüdüğünüz ve okudunuz?
- 3.Eskiden nasıl giyinirdiniz?Şimdiki giysilerden farklı mıydı?
- 4.Nasıl evlendiniz?
- 5.Ne tür işlerle uğraştınız?
- 6.Eski yıllarda yaygın salgın hastalıklar hangileriydi?
- 7.Sizin geçirdiğiniz önemli bir hastalık oldu mu?
- 8.Eskiden bir düğün nasıl olurdu?
- 9.Eskiden annenizin veya bir büyüğünüzün yaptığı sevdiğiniz bir yemeği tarif eder misiniz?
- 10.Kurtuluş savaşı hakkında büyüklerinizden neler dinlediniz?Hatırladıklarınızı anlatabilir misiniz?
- 11.Eskiden kullanılan kelime, deyim ve terimlerden hatırladıklarınızı söyler misiniz?
- 12.Eskiye ait fotoğrafları gösterebilir misiniz?(Dönemin kıyafetleri, mimarisi, dekorasyonu, insanların dış görünüşleri hakkında bilgi toplayın.Eğer mümkünse birer kopyasını röportajınıza ilave edin.)
- 13.Ailenize ait eski belgeler, nüfus,evlenme cüzdanları,pasaportlar,günlükler,eski kitaplar var mı?(Eğer mümkünse bunların bir kopyasını alın ya da izin alarak sınıfa getirin.)
- 14.Ailenizin uzakta yaşıyan üyeleri var mı?Onlar ne sebeple oradalar?Onlarla görüşebiliyor musunuz?
- 15.Soyadınızın bir hikayesi var mı?Anlatır mısınız?
- 16.Ailede kaçınıcı kuşağa kadar bilgi sahibisiniz?
- 17.İzin alarak röportaj yaptığınız kişiyle birlikte fotoğraf çektiriniz.

BELGELERLE ANADOLU İŞGALI

KAYNAK-1

Yunan ve yerli Rumların yaptığı zulümleri dile getiren yabancı bir araştırmacının gözlemlerini yansıtmak da olayın iğrençliğini ve büyüklüğünü ortaya koyan bir başka belgedir:

“Yarı yanmış, yıkık minarelerden, camilerin hâlini tahmin ediyorum. Manisa’da 14 bin evden bin tane kalmış. İstatistikler, çok kişi öldüğünü de bildiriyor.

Öğrendiğime göre; kadınlar ve çocuklar camilere sürülmüşler, kaçmalarını önlemek için etraflarını makineli tüfeklerle çevirmişler, sonra da camiye ateşe vermişler. Bu barbarlıkları öğrenmeye başlayınca, bütün duygularım felce uğruyor, bayılmadan önce gelen soğuk ter bütün vücudumu kaplıyordu. Ne hareket etmeye, ne konuşmaya gücüm kalıyordu. ... Bu gibi manzaralar, elbette öç alma duygularını körükler ve insanın içindeki en kötü duyguları alevlendirir.” (ELLISON, 1973:68-69)

KAYNAK-2

*Dün gece gene evleri basmışlar!
Genç-ihthiyar, erkek-kadın, çoluk-çocuk demeden
alıp alıp götürmüşler!
Gidenlerin hiç biri geri dönmüyormuş... Uçan
kuştan haber çıkıyormuş da, onlardan haber yokmuş!
Artık ezana da müsaade etmeyeceklermiş!
Gençler direniyorlarmış ama, düşman bu direnişe
acımasızca, silâhla karşılık veriyormuş... Bazı geceler sokak
ortalarında öldürülmüş cesetlerle karşılaşıyorlarmış Bursa-
lılar!...”* (GÖKÇEN, 1982:10)

ATATÜRK’ün manevi

kızı

KAYNAK-3

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU ise “Yaban” adlı romanında Anadolu’nun işgalini şöyle vermektedir: (Roman kahramanı Ahmet Celâl, bulunduğu köyün ileri gelenlerinin de yer aldığı bir kahvehanede sohbetinde Anadolu’nun düşmanlar tarafından işgal edildiğini söyler. Vatanın işgal edildiği haberini duymasına rağmen köylülerin bu haberden hiç etkilenmemesi Ahmet Celâl’i endişelendirir.)

“Onlara İstanbul’un dört devletin askerî işgali altında olduğunu, İzmir’in taa Bursa’ya kadar Yunanlılar tarafından istilâ edildiğini, Adana’ dan henüz Fransızların el çekmediğini, Urfa’da, Antep’te kanlı olaylar cereyan etmekte olduğunu haber veriyor ve her birinin yüzüne ayrı bir dikkatle bakıyordum. Hiçbirinde ne hayret, ne dehşet ne de alelâde bir alâka izine tesadüf etmedim.” (KARAOSMANOĞLU, 1932: 45)

Dervent Deresini Duman Bürüdü

ÇALIŞMA KAĞIDI

1. Efsane geçmişin hangi dönemine tanıklık etmektedir?
2. Destanlar ve efsaneler tarihimizi öğrenmemizde kaynaklık edebilirler mi? Sebebini açıklayınız.
3. Okuduğunuz efsane, savaş hakkında hangi ipuçlarını vermektedir?
4. Destana göre halkın içinde bulunduğu durum nasılmış?
5. Yukarıda okuduğunuz kaynağa göre, işgal altındaki yörelerde ne tür kurtuluş çalışmaları yapılmaktadır?
6. Bu efsanenin sonunda söylenen türkü hangi yöreye ait?
7. Yöresel türküler, yöre hakkında hangi ipuçlarını verebilir?

EK-2 ÖĞRENCİ ÜRÜNLERİNDEN ÖRNEKLER

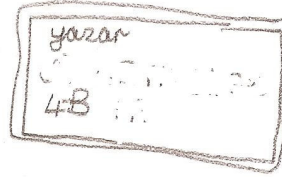
~ Savaş Günleri ~

Merhaba size bir hikaye anlatacağım.
O hikaye benim hikayem. Ben 1846'da
doğdum. Ana size savaş günlerimi anlatacaım.
Çok zor günler yandı sarmıştı. Bende
savaştaydım. Düşmanın herşeyi vardı bizde
çok şey yoktu. Çok savastık allaha hep
duğa ettik. Bir yıl böyle geçti karından hep
mehtup diyordum. Hala savaşıyoruz. Bahadurlarda
yandığımız için duğa ediyorduk. İkinci yıla girdik.
Savaş bitmedi. Mehtuplar hala geliyor ama
bizim sayımız azalıyor. Ana hala yılmadık.
Ana artık mehtup yaza tamamı demistik.
Şimdi kusa kesiyoruz. Şimdi 4 yıl geçti.
Savaş bitti yolda bir çocuk vardı.
Ana sordum. Senin için tereke? diye sordum.
Benim evimi gösterdi. Anladım ki benim
çocuğum.

AİLE TARİHİM

(Hikayemi okuyun)

Annemnin dedesi Hüseyin Ahi Çarşaklıya savaştı ve yedi yerinden vuruldu. 7 kuruşundan biride baş parmağına gelmişti. Hüseyin Ahi Sarıstan dönenleri eskiyalara yakalanmış ve eskiyağlar paralarını altınlarını! Hatta giyimlerini bile almışlar. 9 yllarda eskiyalar çok fazlaymış. Bir kaç yıl sonra bileciğe düşmanlar baldırmış ama çok az asker olduğu için Ankara'dan asker istenmiş ve askerler yola koyulmuş. Özemantlar kitlik şekildiği için askerler otlan yiyerek gidiyılmış. Bileciğe ulaşıldığında annemnin annesinde askerlerin aklıgını görünce kağıt askere vermiş askerlerde etini yiyip derisinden renk yapmışlar. Savaş bitince ve Cumhuriyet ilan edilince annemnin Dayları is sahibi olmuş büyük dayısı vergi memuru, ortanca dayısı pastane sekreteri küçük dayısı da terzi olmuş annem dikmiş nakış kursuna gittikten sonra kendi elbiselerini kendisi dikmeye başlamış. Annemni neden dayısı dikmiş diye sorarsanız dayısı büyüklere diktiği için. Umarım yazdığım hikayeyi beğenmişsinizdir.

EK-3 ARAŞTIRMA SÜRESİNCE KULLANILAN GÖRSEL KANITLARDAN ÖRNEKLER

